

يادداشته كانم له كوومارى كوردستان

عبدالله احمد رسول پشدهرى

هذا الكتاب من
منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

یادداشتہ کانم

لہ کۆماری کوردستان لہ مہاباد

عہدوئلا رسوول پشدہری

- یادداشتهكانم له كۆماری كوردستان له مههاباد
- نووسینی: عەبدوڵلا ئەحمەد رەسوول پشەمیری
- بیت چنی و پێدا چوونەوه: مستەفا شیخە
- دیزاین و رووبەرگ: مەزھەر شیخە
- تیراژ: ١٠٠٠ دانە
- چاپی دووهم ٢٠٠٩
- هەولێر: چاپخانەى حاجى هاشم
- مافی چاپ کردنەوهی بۆ نووسەر پازنێزراوه

پیشهکی

پاش ئه وهی به ریز عه بدوللا ئاغای پشدره ری ئه رکی پیت چنی و پیناچونه وهی به رگی یه که می یادداشته کانی بز چایی دوهم پین سپاردم، کاتی خوتندنه وهی ئه م بیره وه ریه به نرخانه به بیرم داهاات له سه ر ئیزینی نووسه ر چهند دیزیک له سه ره تایی کتیه که دا رهش بکه مه وه.

بیره وری یان یادداشت نووسینه وه له لایه ن پینشه روانی سیاسی و ئه ده بی نه ته وه کانه وه ماوه یه کی زوره له ولاتانی رزژئاوا دهستی پینکراوه، به لام له م سالانه ی دواپیدا لای ئیمه و دراوسیکانمان هه ندی له پینشه روان و به شدارانی خه باتی رابردو له ساله کانی کامل بوونیاندا بیره وه ریه کانیان به چاپکراوی بلاو ده که نه وه.

به هزی ژیره ده ستیی و ته په سه رکرا نی خه لگی کوردستان له لایه ن داگیرکه رانه وه زوره بی ئه و یادداشت و بیره وه ریا نه ی له لایه ن نووسه رانی کورده وه بلاو کراونه وه، سیاسین. ئه گه ر نووسه ر ویستیتی ژیا نی تاکه که سی خۆشی بنووسیتته وه، ناچاربووه به شیک له میژووی سیاسی و خه باتی دوورودریژی میلیه ته که ی بگنریتته وه.

به شی یه که می یادداشته کانی عه بدوللا ئاغای پشدره ری زیاتر باس له کۆماری کوردستان له مه هاباد ده کات. ئه م پینشه رگه دیزینه ی خه باتی نه ته واتی که به خۆشیه وه له ته مه نی کامل بووندا هه روا له ژیا ن دایه. یه کئ له پینشه رگه کانی به ره ی سه رده شتی کۆماری کوردستان و له پینشه رگه سه رکده کانی شوژشی ئه یلووله.

نووسه ر به ئه مانه ته وه هه رچۆنیک رووداوه کانی دیتووه ده یانگنریتته وه. له بهر خۆ به زل نه زانین و پیناهه لئه گوتتی خۆی، ئه وه ی دیتوویه تی و به سه ری هاتووه وه ک خۆی ده یگنریتته وه. له سه رتا پای ئه م یادداشته نه دا خۆینه ر هه ست به له خۆبایی بوون و زیاده رۆیی و خۆگه وره کردنه وه ی نووسه ر ناکات. نووسه ر

خزی به رو داوه کان هه لئه واسیوه و نه یکردووتته په یژه ی بهرزکردنه وهی که سایه تیی خزی.

چایی دووه می ئه م یادداشته نه له کاتیکدا بلار ده بیته وه که پارچه یه ک له نیشتمانیه که مان نازاد کراوه و زیاتر له ده ساله به شیک له ئاواته کانی پیشه وای کورد قازی محهمه د له باشووری کوردستان وه دی هاتوه. نه ک هر خویندن و نووسین به زمانی کوردی نازاده، به لکووتاکه چاپخانه که ی کزمار ئیستا ده یان چاپخانه و رادیۆ ته له فزیۆنی له پاش به جیماوه. به لام به داخوه و زۆر به ی کارمندان و به پرتوه به رانی ئه م رۆژنامه و رادیۆ ته له فزیۆنه ته ناته ت له سالرۆژی دامه زرانی کزماریشدا که ئه م رۆژانه پنی نایه شینست و سینه مین سالی دامه زرانی، یادیکیان له م رۆژه میژوویه نه کرده وه.

له م هه ل و مه رجه دا که ده رفه ته به رده سته کانی راگه یاندنی کوردی بواری ئه وه یان ره خساندوه له ریگای که ره سته کانی راگه یاندنه وه میژووی رابردوومان به به ربلاوی بخریته به رچاوی بینه ران و به رگونی بیسه ران، چاپ و بلاوکردنه وهی ئه م یادداشته نه به ته وای له جیگای خزی دایه. به و هیوایه ته مه نی نووسه ر دریژتر بیت و بقوانی به شیکی زیاتر له رابردوی ده یان سالی تیگزسانی خزی بۆ ئیمه بگنریتته وه. مه به سستی من له ره شکردنه وهی ئه م چه ند دیره ته نیا وه بیهره یانه وه یه که بۆ ئه و به پزانه ی له کتیب فرۆشی یان کتیبخانه کان ته نیا لاپه ره کانی سه ره تای کتیبه کان ده که نه وه و ئه گینا خویندنه وهی ده قی کتیبه که زۆر له وه زیاتره که پیندا هه لگوتنی پیویست بیت.

وه رن با ئه وه نده ی له ده ستمان بیت، بخوینینه وه و جاریکی ترو جاره کانی تر هه ر بخوینینه وه.

مسته فا شینخه

به ناوی خودای گورهو میهره بان

له سهر داواو پینشنیاری هیتدی له هه فالانو برایانی خۆشه ویستم هاتمه سهر ئه و بریاره، بیره وه ریه کانی خۆم هه موو ئه و به سه رهات و رو داوانه ی که به چاوی خۆم دیتوومن یا به شداریم تیدا کردوون و له ناویاندا ژیاوم. وه کور یادداشت بنووسمه وه. بۆ ئه وه ی یادگار بیت بۆ پاشماوه کانی خۆمان و به لکو میژوونووسانی کوردیش تا راده یه ک بۆ پرکردنه وه ی چه ند کون و که له به ریک له میژووی شۆرشه که ماندا که لکی لئ وه ربگرن.

خۆم دوو شۆرشه ی کوردم دیتووه و له هه ردوکیاندا به شداری چه کدارانه م کردوه. یه که میان شۆرشه ی مه هابادو پینکهنانی کزماره ی کوردستان له کوردستانی ئیزانه له سالی ۱۹۴۶ و دووه میان شۆرشه ی ۱۱ ی ئیلوول به سه رکردایه تیه مه لا مسته فای بارزانییه که هه تا سالی ۱۹۷۵ تیندا به شدار بووم و به پینی پله ی لیپرسراوه تیم توانیومه ناگاداری هه موو هه لس و که وه ته کانی سه رکردایه تی بم.

ئه وه ی راستی بیت، من نامه ویت وه کوو میژوونووسیک میژووی کورد به شیوه یه کی بنه ره تی بنووسمه وه و به دوا ی سه رچاوه دا بگه ریم، به لکوو مه به سته ی من ته نیا ئه وه یه ئه و رو داوانه که خۆم به شداریم تیدا کردوون یا ناگاداری ته واوم له سه ریان هه یه، به بی هه یج زیادی و که می بنووسمه وه. له مه ش زیاتر نه خۆم توانام هه یه و نه بارودۆخی رۆژگاریش یارمه تیم ده دات.

پینشه کی ده مه هو ئ کورته یه ک له ژیا نی خۆم و باوک و دایک و هه روه ها چه ند باسیکیش له چۆنیه تیه ی دامه زانی عه شیره تی پشده رو جۆری ئیداره و رابواردنیان بکه م به بناغه و بنچینه ی یادداشته کان و پاش ئه وه بکه ومه سه رباسی شۆرشه ی مه هابادو به شداری خۆم له و شۆرشه دا هه تا کو تینکچوونی به ده سته ی ناپاکی دوژمنانی کورد.

ناو و نیشانی خزم و عه شیره تم

ناوم عه بدوللا، کورپی حاجی نه حمه دئاغا، کورپی حاجی ره سوولئاغا، کورپی قادرئاغا، کورپی حمه دئاغای گوره یه. ناوی عه شیره تی ئیمه له هریمی پشده، میرئاوده ل یان میرعه بداله. سالی ۱۹۲۲ی زاینی هاتومه ته سر دونیاو له ناو خیزانیکی تا راده یه ک خوش گوزهران دا ژیاوم.

خیزانی ئیمه به گشتی و باوک و دایکم به تایبه تی زور به ئایینی ئیسلام به ستراوه بوون و هر له تمه منی منالییه وه فیری خویندنی قورئانی پیروزیان کردم. له دوایشدا خهریکی خویندنی کتیبه ئایینه کان و هر وه ها کتیبه کانی فارسی و هکو گولستان و بوستان تی سه عدی شیرازی و چند کتیبی تری فارسی بووم. جگه له وانهش هیندی ریزمانی عه رهبی و هکو سرف و نه حو لای مه لاکانی مزگوت فیر بووم.

ئو کاته هر زمانی فارسی له ناو کورده واریدا باو بوو. نه گهر هاتباو یه کیک زمانی فارسی باش زانیایه، به میرزا ناویان ده برد. میرزایه تی و هکو دکتورا و ماجستیری ئیسته و ابوو. راستی من زور حزم له خویندن ده کردو ده موست بز ده وام کردن له قوتابخانه ی ره سمی بچه شاره کانی هه ولیر یا سلیمانی، به لام باوکم رازی نه بوو و وازی پی له خویندن هیتام. چونکه نه وکاته سوارچاکی و تفه نگچیته تی لای خه لکی عه شایر باشترین شه هاده بوو، به سواری نه سپ و تفه نگچیته یه وه خهریک کرام.

باوک و دایکم هه ردوکیان خوینده وار بوون. نه وانیش هر ده رسی فارسیان خویندبوو. دایکم ناوی مرۆت کچی عه بدوللای ره سوولئاغا، ئاموزای باوکم بوو و له شاری سلیمانی له حوجره ی خواجه نه فندی خویندبووی. حوجره ی ناوبراو و هکو زانکز بووه و هه موو جزره ده رسیکی ئو زه منی تیندا گوتراوه ته وه. دایکم له تمه منی ۹۰ سالیدا دونیای به جی هینشت و کزچی دواپی کرد.

باوکم له هه موو شۆرشه کانی شیخ مه محمودی نه مردا به شداری کردبوو. له هه قاله کانی تایبه تی شیخی نه مر بوو. من زورتر له قسه کانی ئو که

دەربارەى كوردبايەتى و شۆرشەكانى شىخ مەحمود بۆى گىزاومەو، كەلكم وەرگرتووە و ھەر لە منالايەو مەشك بە باسەكانى كوردو كورستان كراوەتەو. باوكم لە سالى ۱۹۶۰ لە تەمەنى ھەشتا سالىدا كۆچى دواى كرد.

باپىرەم حاجى رسول ئاغا، زۆر پياويكى لىوھشاوھى زەمانى عەشايىرى بوو و زۆر قسەو باسى مێژويى دەزانى و بەتايبەتى دەربارەى عەشيرهتى "ميرئاودەلى" و پشدر زۆرقسەى بۆ دەگىزاومەو. مالى ئىمە زۆر قەلەبالغى خىزانى تىدا ھەبوو و ھەميشە لە ۲۵ تا ۳۰ كەس كەمتر لە ناو مالدانەبوون و ھەموشيان بەتەبايى و لەبارى دەژيان. باپىرەم تا خۆى ماوو، دەستەلاتدار بوو و نەيدەھىشت ناخۆشى بگەويتە ناو خىزان و ئەوكاتە ھىچ جۆرە ئاژاوە و دووبەرەكى نەدەكەوتە ناو مالمەن. ئىمە مەرو مالىكى زۆرمان ھەبوو. لە كاتى ھاویندا دەچوینە كوستانەكانى "بازار" لە ناوسنورى ئىرانداو ماوھى چوار تا پىنج مانگ بەناوى ئاژەل بەخىوكردن لە ژىر چادىرەش (رەشمال) دەماينەو. ھەتا بلىنى بىرى ئەو رۆژە خۆشانە دەكەينەو و بەتاسەو ئاواتيان بۆ دەخوازين.

ھەموو رۆژان سەر لە ئىواران ئەو شۆرەسوارانە كۆدەبونەو و بەدەنگى دەھۆل و زورپناو سوارەكان دەكەوتنە مەيداندارى و جليت بازى. ئەو كاتە خەلكى پشدرەيش ھەمووى بەتتكرا دەھاتنە كۆستان و لەو ھوارو ھوارگە خۆشانە كەپرو رەشمالى خۆيان ھەلدەداو كەس بىرى لە كارو كاسبى دەشتى پشدر و بىتوین نەدەكردەو. تەنيا بە چەند سەر مەرو بزن كە خوا پىدا بوو رازى بوو. لەو كوويستانانە ئاوى ساردى كەللەتەزىتى دەخواردەو و شای ئىرانى بەسەپانى خۆى نەدەزانى. ئەو چەندسالە خۆشانەى زەمانى گەنجى تىمان رابوارد و دواى ئەو كەوتە ناو دەريای گىروگرفتى ژيان و زۆر دەردى سەرى و ناخۆشىم بە سەرھاتن.

لە ھەمووى ناخۆشتر ئەو ھەبوو كە مالى باوكم و مامم لە يەكتر جىابونەو و من ناچار بووم ھەموو لىپرسراوھتى كارو كاسبى و ئىشو كارى مال و منال بەخەمە سەر شانى خۆم. چونكە باوكم ھەر لە منالايەو بە ئاغاىەتى

ژیاپوو و هرگیز خۆی فیزی کارو که سابهت نه کردبوو و خدرو حهسه نو مهحموودی براگچهشم منال بوون، دهبویه هر خزم مشوورخۆری هموو شت بم. سه ره رای ئه وهش بۆله بۆل و تورهیی باوکم له وی بوه ستیت و نهیده هینشت ئیشه کانمان به ریکی و هینمی برواته ریوه. له و کاته دا، شه ری دووه می جیهانی هه لگیرسابوو. هموو شتومه کو خوارده مهنیه ک زۆراگران بوو. شه کرو چا که وتبووه قاتی و قری و زور کهس به خورماو میوژ چایان ده خوارده وه. گهنم و جز له پشده رو ناوچه کانی تری کوردستانیش دهس نه ده که وت. خه لک ناچار بوون به کاروانی ئیسترو گوئ دریز بچنه ناو خاکی ئیزان و له ناوچه کانی "سه قز" و "بزکان" گهنم و جز بهیتن. وه زعی فه قیرو هه ژار زۆر ناخۆش بوو. زور کهس توشی نه خۆشیی جزراو جۆری وه ک گرانه تا، "سل" و کهم خویتی بوون و به بی دوکتورو ده رمان ده مردن. له هموو قه لادزی ته نیا نه خۆشخانه یه کی بچوکی بن ده واو ده رمان هه بوو. ئینه له چاو خه لکی تر زۆر باش بوین و تارا ده یه ک هموو کهم و کوپیه کانمان به فرزشتی مه رو بز چاره سه ر ده کرد. ئه و کاته مه رومالات پارهی باشی ده کرد. ئه م گرانییه چوار سال دریزهی کیشاو له نه جامدا خوی گه و ره به هانای خه لکی هه ژاره وه هات و ئه و به لا ئاسمانیانه ی وه ک "سون" و "کوله" و بی بارانی، همووی له ناوچون و ژیان و گوزهرانی خه لک هاته وه بارودۆخی جارن.

پشده رو عه شیره تی میرئاوده لی

وه ک پیشتر باسم کرد، ده مه وی له سه ره تای "یادداشته کاندا" هیندی باسی پشده رو دروست بوونی عه شیره تی میرئاوده لی بکه م و جۆری ژیان و ئیداره یان بخرمه به رچاری خویته ری خۆشه ویست و به ری داها توو. لیزه دا مه به سم ئه وه نییه "هه ریمایه تی و نه ژادگه ری" به کار بینم، به لکو ته نیا ده مه وه ی ده وری به رزی ئه و عه شیره ته پیشانی خویته رانی خۆشه ویستی تازه پیگه یشتوو بده م، تا وه کو له میژووی پرله نازایه تی و دلپاکی و جوامیزی ئه و پیاوه کۆنانه ی عه شیره تی پشده ر که لک وه رگرن و تینگه ن ئه و پیاوانه ی قه دیم چۆن به

مەردايەتى ژياونو ھۆى چى بووھ بىئەوھى رىگا بە دوژمنان بەدەن و بەسەرياندا زال بن، بە درىژايى يەك دوو سەدە زياتر لەو مەلبەندەدا بە نازادى و سەربەستى ژياون.

ئەوھىە عەشیرەى پشدر؛ بەپنى ئەو ئاگادارىيەى كە باپىرم حاجى رسول ئاغا ھەيبوو و چەند كەسانى تریش لە پیاوھ كۆنەكان بۆيان باسكردووم، عەشیرەتى پشدر بریتىيە لە "نورەدینی ومیرئاودەلى". عەشیرەتى نورەدینی بە ناوی گوندیک لە پشدر ناودەبرین، ئەگینا ھەموو گوندەکانى بنارى پشدر واتە لە ھەلشۆو بىنگلاس ھەتا دەگاتە ھىزۆو بىتاسەو باوزەو گەناو و قەندۆل، ھەمووی بە عەشیرەتى نورەدینی دەژمىزیت. ئەم عەشیرەتە بە درىژايى مېژوو لەم ناوچەىە نىشتەجى بوون. بەلام عەشیرەتى "میرئاودەلى" ھەكو ئىمە زانیومانە چەند كەسىك بوونو لە جزیرو بۆتانەوھ "جزیرەى ئىبن عومەر" بەرەو ناوچەى ھەولیز ھاتوونو لەوئ دەستەىەکیان بە ناوی عەشیرەى "گەردى" لى بەجىماوھو نىشەجى بووھ. ئەوانى تر ھاتوونەتە ناوچەى پشدر بوونەتە دوو بەش. بەشىکیان بە ناوی عەشیرەتى "قەیزوللابەگى" چوونەتە ناوسنوورى ئىزانو لە ناوچەى "بۆكان" نىشتەجى بوونە. من خۆم زۆرکەسم لە ئاگاكانى "قەیزوللابەگى" دیتووھ كە زۆر باش دان بەو راستىيە دادەننن. ئەو چەندكەسانەى كە لەناوچەى پشدر ماونەتەوھ، عەشیرەتى "نورەدینی" خزمەتیان كرددوونو رىزىكى زۆریان گرتوون. پیاوی ھەرەكۆنى عەشیرەتى میرئاودەلى ناوی "ئەبدال" یا "ئاودەل" ھو لە دواى ئەو "حەمەد ئاغاتى" گەرەپە كە دەبىتە باپىرە گەرەپە ھەموو ئاگاكانى میرئاودەلى. ھەموو عەشیرەتى میرئاودەلى لە پشتى حەمەد ئاغانو ھەموویان كۆرۆ كۆرەزای ئەون. بەپنى ئەو ئاگادارىیانەى ھەمانەو لە باپىرم (حاجى رەسوول ئاغا)و پیاوھ كۆنەكانى لای خۆمان ھەرمگرتووھ، "ئاودەل ئاغاتى" دووھ لەچىای سنجار لە شەرى نیوان داسنى "یەزىدى" و میرى سۆران پاشای كۆرەى رەواندزدا كۆزراوھ. میرى سۆران بە خۆى و لەشكرى عەشایرەكانى ژىردەستەلاتى چۆتە سەر یەزىدیەكانو تارومارى كرددوون. كاتى كە ئاودەل ئاغا كۆزراوھ، نورەدینیەكان

حەمەدئاغاى كۆپى ئاودەلئاغايان لە جىنگاى باوكى كردۆتە براگەورەو سەرۆك. ھەرچەند كە ئاودەلئاغا كۆپىنگى گەرەتريشى جگە لە حەمەدئاغا بە ناوى "ھۆمەرئاغا" ھەبوو، بەلام ئەو ھەكو حەمەدئاغا زيرەكو لىھاتوو نەبوو، ھەر بۆيە حەمەدئاغايان كردۆتە سەرۆك. حەمەدئاغا ژنى زۆر ھىتاوان و نيزىكەى ۲۰ تا ۲۵ ژنى ھەر لە ناوچەى پشدرەو دەوروبەرى ھىتاوھ. لەوژنانە زۆر كچو كۆپى بوون، بەلام ھەر ناوى ۱۶ تا ۱۷ كۆپى ھەيە كە پاشەواريان لىكەوتۆتەوھو مناليان لىوھەپاشكەوتووھ. ئەم كۆرناھى حەمەدئاغا بەپىنى بەرھەدايك بەتايفە ناويان براوھ. ئەگەر دووان سىيان لە دايكىك بووبىن، بەناوى براگەورەى ئەم بەرھەدايكە ناوى تايفەكەيان براوھ. ھەموو كۆرەكانى حەمەدئاغا بەپىنى بەرھەدايك لە خواروھە كراونەتە حەوت تايفە، بەلام حەز دەكەم باسى عەشپىرەتتىكى تر لەناوچەى پشدرەدا بكەم، ئەويش عەشپىرەتى "سەكرە".

عەشپىرەتى "سەكر" لە ناوچەى پشدرە

پىش ئەوھى ئاغايانى ميرئاودەلى لە جەزيرەى ئىبين "عومەر" رابگەن و بگەنە ناوچەى پشدرە، جگە لە عەشپىرەتى "نورەدنى"، عەشپىرەتتىكى تريش بە ناوى عەشپىرەتى "سەكر" ھەبووھ كە ئەوانە زۆر بە دەسەلات و جەربەزە بوونوھ توانيويانە دەستەلاتى خۇيان بە سەر عەشپىرەتى نورەدنىدا بسەپىتنو بە ھەموو شىنۆھيەك بيانچەوسىننەوھ. ئەو عەشپىرەتە ھەر لە كۆنەوھ لە گوندەكانى "بىشيز"، "گيرە"، "شلەمرە"، "دىگە"، "ھورپوھ" و "دارشمان" نىشتەجى بوون، سەكرەكان زەوى و زارىكى زۆررشيان لە كوستانى "بازار" و ناو خاكى ئىزاندا ھەبووھ كە ھەموو سالىك لە ھاويندا بۆ ھەواخۇرى و مەرۆ مالات لەوھ پاندىن رزىشتوونەتە ئەوئ. ئىستەش شوپىتى سەرۆكەكانيان ھەر ديارە كە بە "شجرەالبىد" واتە بىيەكەى ميرى ناسراوھ. ئەو درەختەى كە وا سىنپەرى خۆشە، ئىستەش دارەبىيەكە ھەرماوھ. سەكرەكان لە زستاندا گەراونەتەوھ سەر گوندەكانى خۇيان. زانىوماھ ئەو ئاغا سەكرانە زۆر بە توندى و زۆردارى

له گه ل عه شیره تی نووهدینی رهفتاریان کردوو. بۆ ویتنه گۆیا هه رکاتی به میوانی رژیشتوونه ته گوندیک، هه رگیز رازی نه بوونه گوینیان له قهری "بۆق" بیتو قهره قهری بۆقیان زۆر به ناخۆش بووه. هه ربۆیه خه لکی گونده که یان ناچار کردوو ره خۆله ی حیوان فوو بدهن و بیخه نه سه ر شیوه ی "مار" و بۆ ترساندنی بۆقه کان له ناو ئاوه کاندای فری بدهن. وادیاره بۆق له مار ده ترسیت و ناویری قهر بکات.

به هه ر حال کاتی ئاغایه کانی میرئاوده لی له ناوچه که دا جیگیر ده بنو عه شیره تی نووره دینی زۆرخمه تیان ده که ن، هه موولایه ک بریار ده دن ده ستی زولم و زۆرداری عه شیره تی "سه کر" کورت بکه نه وه و به م هۆیه چه ند شه رو تیکه له چوون له ناویاندا په یدا ده بیت. له ئه نجامدا عه شیره تی سه کری ده سه لاته دار له جیژنی ره مه زاندا هیزیکی چه کداری زۆر له بینشیر کۆده که نه وه و پیش ئه وه ی نانی جیژن بخۆن، هیش ده که نه سه ر عه شیره تی ئاغایانی میرئاوده لی و نووره دینه کان که به نیازی به رگری له گوندی هیرۆ کۆبیوونه وه. گۆیا سه که ره کان سویندیان خواردوو هه تاکو "ئه وه ره وه به رازانه" له ناو نه بن و تاروماریان نه که ن، نابی نانی جه ژن بخۆن. ئیتر هه ر له "دۆلی مرئ" خوار گوندی "هیرۆ" بۆته شه پیککی خویناوی و چارنووس ساز. ئاغایانی میرئاوده لی و نووره دینی سه که وتتیککی زۆر که وریان وه ده ست هیتاوه و توانیویانه له شگری سه کران بشکینن و نانی ئاماده کراوی جه ژنی سه کران له گوندی "بیشر" بخۆن و به په کجاره کی ده ره به دهریان بکه ن و به ره و ناوچه ی باله کایه تی راویان بنین و هه رچی دینه ات و زه وی و زاری هه یانه، ده ستی به سه ردا بگرن. ئیسته ش ئه و عه شیره ته له باله کایه تی له شویتک به ناوی دۆلی سه کران نیسته جین و چه ند گوندیکیان هه یه.

پاش ئه وه ی سه کره که کان له ناوچه ی پشه در ده رۆنه ده ره وه، هه رچی زه وی و زاری هه یانبوو، چه له که رمیان و چه له کویتسانی بازار، هه موویان له مابه ینی ئاغایه کانی میرئاوده لی و نووره دینه کاندای دابه ش کراوه. ئیستاش جوتیارانی ئه و گوندانه ی له سه ره وه باسمان کردن، زه وی و زاریان له ئاغاکانی

میرئاودهلی زیاتر ههیهو له گوندهکانی وهک "گیره"، "دارشمانه" و "هورپوه" ئاڭاکان ههچ بهشیان نییهو جوتیارهکانی نووره‌دینی له کویستانی بازاریش بهشی خزیان بۆ دیاری‌کراوهو زهوهیه‌کان به ناوه‌کانی خزیانه‌وه وهک زهوهیه‌کیانی "باوزیا"، "چه‌کوانیان"، "هیرزیان" و هتد دیارن.

تایفه‌کان له عه‌شیره‌تی میرئاوده‌لی به پنی ناوی براگه‌وره‌ی هر به‌ره‌دایکیک

- ۱- تایفه‌ی بابه‌کرئاغا که ناوبراو خزی کوره‌گه‌وره‌ی حه‌مه‌ئاغا بووه.
- ۲- تایفه‌ی مه‌حموودئاغا که مه‌حموود ئاغا له‌گه‌ل خدر ئاغا دایکیان په‌کێکه.
- ۳- تایفه‌ی ره‌سولئاغا که ره‌سولئاغاو موسانئاغاو قادرئاغا دایکیان په‌کێکه.
- تایفه‌ی ئه‌حمه‌ئاغا که ئه‌حمه‌ئاغاو برامئاغا له به‌ره‌دایکیک بوون .
- ۴- تایفه‌ی به‌گزاده. مسته‌فاو حسین ئاغاو عه‌زیز ئاغاو ئاودل ئاغا له یه‌ک دایک بوون.

(ئه‌و تایفه‌یه‌ واته به‌گزاده، دایکیان زۆر ناشیرین بووه و حه‌مه‌د ئاغا به‌ گالته پنی گوتوه به‌گزاده.)

- ۵- تایفه‌ی عه‌لیئاغا دوو برا بوون به ناوه‌کانی عه‌لیئاغاو هه‌باسئاغا.
 - ۶- تایفه‌ی هه‌باس ئاغا ته‌نیا هه‌ر هه‌باس ئاغا بووه.
- تایفه‌یه‌کی‌تریش هه‌یه به ناوی تایفه‌ی هۆمه‌رئاغا که ئه‌ویش برا گه‌وره‌ی حه‌مه‌د ئاغا بووهو ئه‌وانیش ئیسته‌ تایفه‌یه‌کی زۆرنو خه‌لکیکی زۆریان لئ وه‌پاش که‌وتوه.

هه‌ر تایفه‌یه‌ک له‌و تایفانه، له سه‌ت هه‌تا دووسه‌ت کورپو کورپه‌زایان هه‌یه. ئه‌گه‌ر توانیمان دره‌خت "شجره" په‌کی رینگ‌وپه‌یک له‌و کورپه‌ زۆرانه‌ی حه‌مه‌د ئاغاو پاشماوه‌کانیان دروست ده‌که‌ین. به‌لام ئیسته‌ ژماره‌ی پاشه‌واریان ئه‌وه‌نده زۆر بووه که خۆشم له‌وانه‌ی تازه‌ په‌نگه‌یشتوون، به‌شی زۆریان نانا‌سم.

فراوان بوونی عه‌شیره‌تی پشده‌رو دامه‌زrandنی ئه‌نجومه‌نی "ماقولان"
 عه‌شیره‌تی میرئاوده‌لی و نووره‌دینی له‌گه‌ل یه‌کتیدا زۆر بی‌فرق و
 جیاوازی بوون و هر به‌م یه‌کیه‌تیه‌ش توانیویانه زۆربه‌ی زۆری ئه‌و ناوچانه‌ی
 ده‌روپشتی خۆیان وه‌کو مه‌نگورایه‌تی و جافه‌تی و شارباژێرو به‌شیک له‌خاکی
 ئێران وه‌ک ناوچه‌کانی سوێسنی و ره‌به‌تی گه‌وره‌ک بخه‌نه ژێر ده‌سته‌لاتی
 خۆیانه‌وه‌و به‌ پشده‌ریان بی‌هسته‌وه‌. وه‌ک زانیومه‌نه‌، خه‌لکی شارباژێر خۆیان
 هاتوون بۆ پشده‌رو داوای چه‌ند ئاغا‌یه‌کی میرئاوده‌لییان کردوه‌ که‌بچه‌ ناویان و
 ئیداره‌ی ولاتیان بۆ به‌ریوه‌به‌رن. ئه‌و ئاغا‌ ناسراوانه‌ی که‌ داویان کردوون،
 یه‌که‌م عه‌ولای رسول‌ئاغا بووه‌ که‌ باوکی دایکم بووه‌و دووه‌میان وه‌سمان‌ئاغا
 کورپی بابه‌کرئاغا بووه‌ که‌ هه‌ردوکیان نه‌وه‌ی حه‌مه‌دئاغای گه‌وره‌ بوون و
 هه‌روه‌ها عه‌تائاغا کورپی حه‌مه‌دئاغای گه‌وره‌، ئه‌مانه‌ به‌دریژایی زه‌مان له‌وی
 ماونه‌ته‌وه‌و خه‌لکی‌تریش رژیستونه‌ته‌ لایان و نیشه‌جی بوونه‌. به‌لام ده‌رباره‌ی
 ناوچه‌ی مه‌نگورایه‌تی، عه‌شیره‌تی ناوبراو زۆر دژی عه‌شیره‌تی پشده‌ر
 وه‌ستاون و هه‌میشه‌ به‌ربه‌ره‌کانیان له‌گه‌لدا کردون و ئه‌وانیش ناچار بوونه
 شه‌ریان له‌گه‌لدا بکه‌نو له‌ ناوچه‌که‌ پاکیان بکه‌نه‌وه‌و به‌ره‌و ئێرانیان راوبنن.
 ئه‌و کاته‌ عه‌شیره‌تی مه‌نگوریش زۆر پیاوی ناوداری وه‌ک هه‌مه‌ئاغا و
 بایزپاشایان هه‌بوون که‌ ئه‌مانه‌ هه‌ردوکیان خاوه‌نی پله‌وپایه‌ بوونه‌و چه‌کداریکی
 زۆریان له‌ژێر ده‌ستابووه‌. زۆر جار وا رینکه‌وتوو که‌ عه‌شیره‌تی مه‌نگور له
 ئێران‌وه‌ هینرشیان هیناوه‌ته‌وه‌ سه‌ر پشده‌رییه‌کان. پاش چه‌ند شه‌ری خویتاوی
 دیسان شکستیان خواردوو و گه‌راونه‌ته‌وه‌ ناو خاکی ئێران. له‌و شه‌ره‌انه‌دا زۆر
 له‌ پیاوه‌ ئازاو ناوداره‌کانی میرئاوده‌لی و نووره‌دینی کوژراون که‌ ماوه‌ی
 ئه‌وه‌مان نییه‌ باسیان بکه‌ین.

ئەنجومەنى ماقولان

دەربارەى ئەنجومەنى "ماقولان" ئەوھى كە شايانى باسكردنە ئەوھى كە عەشیرەتى مېرئاودەلى خۇيان پېئىنئارىيان كىردوھو رىگايان داوھ بە نۆرەدېنېھكان كە لە ناوخۇياندا ئەنجومەنىكى ماقولان دابمەزىتتەن بە پىنى ھەلبۇاردىنىكى ئازاد ئەندامەكانى ئەو ئەنجومەنە دەست نىشان بىكەن. ئەمەش وا دەگەيىتتى كە ياساى دىموكراتىيەت پىئىش ئەوھى لە ولاتانى رۇژئاوا (ئەورەپا و ئەمىرىكا) باسى لى بىكرىت، لە پىشدر پەپىرەھى لى كراوھ. ھەلبۇاردىنى "ماقول" واتە ئەندامى ئەو ئەنجومەنە بەو شىتوھى كراوھ كە لە ھەموو گوندەكانى بىنارى پىشدر بەبى ئەوھى ھىچ كەسىك لە ئاغاكان مافى دەست تىوھردان يا خۇپالاولتېيان لە ھەلبۇاردنەكاندا ھەبىت، دەستيان كىردوھ بەھەلبۇاردىنى راستەوخۇ. ئەم ئەنجومەنە بۇ ماوھى سى سى سال لە كارەكانىدا بەدەوام بووھو دواى سى سال جارىكى تر ھەلبۇاردن تازە كراوھتەوھ. كۆبونەھى ماقولان دائىمى نەبووھ، بەلكو ھەرچارە بەپىنى پىئوىست زۇرتەر لە مزگەوتەكانو ھەرچارەش لە گوندىك كۆبونەتەوھ. ھەرىك لە پىئواما قولەكان دەبويايە "پەستەك"ى سوور بىكەنە بەرخۇيان بۇ ئەوھى ھەموو كەس بزانىت كە ئەمە لە پىئوھ ماقولەكانە واتە پەستەكى سوور لە جىگاي روتبەو نىشان بووھو دەبويايە سەرۇكى عەشیرەتېش ئەم پەستە سوورە وەكو خەلات بۇ ھەرىك لە ماقولان بىئىرىت. لەبەر ئەوھى كەوا ئەم ھەموو گەرانو سوارانەوھ بە بىن ولاغى سوارى ئىمكانى نەبووھ، دەبويايە پىئواما قولېش خۇى ولاغى سوارى بۇ خۇى پەيدا بىكات.

بىرپارو قەراراتى ئەنجومەنى ماقولان نەدەبويايە ھەلبۇھشېت و بىرپارى زۇر گىرنگىشيان داون. بۇ وىتە جارىكىيان بىرپارىيان داوھ كە تايفەى بەگزاوھ بەتېكرايى لەناوچەى پىشدر دەربىكرىن، چونكە ئەو تايفەى زۇر دەستى خراپەو ئاژاوھنەنەوھىيان ھەبووھو زۇر جارانىش بە بىرپارەكانى ئەنجومەنى ماقولان رازى نەبوونە. ئەمجا كە دەريان كىردون، چونتە ناوچەى رانىوھ نىزىكەى دوو سال لەوئى ماونەتەوھ. لە ئەنجامدا لە سەر تىكاو رەجاي حاجى رەسول ئاغا

کورپی مه محمود ئاغا به و مه رجی بژ هه موو بریاره کانی ئه نجومه نی ماقولان سه رشۆربین، هیتاویانته ته وه پشده ر.

سه رۆکی گشتی عه شیره تی پشده ریش له رینی دهنگ دانه وه له لایه ن ئه نجومه نی ماقولانه وه هه لده بژیراوه. به مجۆره یه کیك له ئاغا یه کان بژ ماوه ی سی سال هه لده بژیردراوه. ئه گه ر ئه م سه رۆکه نه یه توانیبایه وه ک پنیوست کاره کانی خۆی جینه جی بکات، ئه نجومه نی ماقولان بریاریان بژ هه لبژاردنی تازه دهاو یه کیکی تریان له جیگای ئه و داهنا. سه رۆکایه تی عه شیره تی پشده ر هه میشه بژ ئاغا کان پاریزراو بووه و نووره دینه یه کان ئه و مافه یان نه داوه به خۆیان که سه رۆک له خۆیان هه لبژیرن. درئامه د واته داها تی سه رۆک له کاتی سه رۆکایه تییه کدا زه کاتی هه موو گوئده کان بووه له گه نم و جۆ هه روه ها کۆکردنه وه ی پیتاک "ته به روعات"، بژ ئه وه ی سه رۆک به توانیته به شیوه یه کی جوان خه رجی بکات و دیواخانه که ی هه میشه بژ میوانان گه رم و گور بیت. ئیتر ئه م یاسایه ی ئه نجومه نی ماقولان هه رچه ندی بیری لی بکه یته وه، ریکو پینک بووه و ده توانین بلتین که هه ر به م یاسا جوانه توانیویانه یه کیه تی ناوخۆیان بپاریزن و به سه ر دوژمنانی خۆیاندا زال بن. من وه کو ئاگادارم و خۆم به بیرم دیت، ئه م ئه نجومه نه هه تا ساله کانی ۱۹۳۵ هه رمابوو و چه ند جار هه ر له مزگه وتی گوئده که ی ئیمه (بیتاسه) کۆبونه وه یان ده کردو باپیرم حاجی رسول ئاغا زۆر خزمه تی ده کردن. له ناو ماقوله کاندا چه ند پیاوی ناسراو و دیار هه بوون که هه میشه ده نگیان له هه لبژاردنه کاندا زۆر وه ده گرت، ئه مانه بوون:

۱-مام برایم له گوندی عیساوا

۲ - حسین به ررۆژ له گوندی ئه شکه نه

۳ - کاکه مه م له گوندی باوزه

۴ - ئه حمه دی مسته فا له گوندی هیزۆ

۵- حاجی مالا حوسین له گوندی هه لشنۆ

۶ - فه قی ئه حمه د ناسراو به کوله که ره ق" له گوندی بیتاسه

۷- خاله هه باس له گوندی که ناو

۸- حەجى رەسول لە گوندی رەشتز

۹- كا رەسول لە گوندی بىگنز

۱۰- قادری مام عەلى و خالەهەباس لە گوندی چەكوان

لێزەدا دەمەوى باسى ئەم فەقى ئەحمەد كۆلەكەرەقە بەم كە جارىك
شىخ رەزای تالەبانى رى دەكەوتە گوندی بىناسەو لە پىنشەو دەچىتە مالى
فەقى ئەحمەدو كاتى بە سواری ولاغەكەى دەگاتە بەدەرگای مالهەكەيان دەبىنیت
كەوا ناوبراو وەكو پىوىست پىشوازی لى ناكات. ئەویش تۆرە دەبىتو دەروات.
شەو دەچىتە گوندی "ئاوەكە" كە نىوكاتز مێر لە بىناسەو

دوورە. ھەر لەوینو نامەيەك بۆ سەرزكى عەشیرەتى پشدر كە ئەو كاتە
سەلیم ئاغا بوو، دەنوسیتو بەم شىوھى خواوھە زەمى فەقى ئەحمەد دەكات:

ماقولى بەھى ناسە لەقەب كۆلەكەرەق

وا لازمە ھەرلێ دەى و ھەر بىدەيە بەر شەق

چۆن ئەكړئ بە تۆ عەزڵو نەسب مامە كڤوولە (واتەكۆلوکە)

ناكەس بەچە، بى شەرم و حەيا، ماكەرى ئەبلەق

كەر تەبەى سەلیمت ھەيەو ئاغا تۆ سەلیمى

ھۆرىكى وەھای تىبەرە كە ھەر توندو نەبى لەق

ئەوھش ھەر لەو كاتەدا دەبى كەوا فەقى ئەحمەد ھەول دەدات كارىكى وا
بكات سەلیم ئاغا لە سەرزكايەتى بكەوینتو بەكىكى تر لە جىگای ئەو دانریت.
بۆيە شىخ رەزا دەلێ چۆن ئەكړئ بە تۆ عەزڵو نەسب.

ئەمجا كاتى ھەوالى ئەم نووسراوھى شىخ رەزا بە ناو خەلكا بلاو
دەبىتەو، فەقى ئەحمەد ناچار دەبىت بە دواى شىخ رەزادا برواتو لە قەلادزى
پى دەكاتو داواى لىبوردنى لى دەكاتو سویندى بۆ دەخوات كە نەيناسیوھ.
ئەویش لى دەبووریت. ئیتر با بگەریمەوھ سەر باسى پیاوماقولان. ئەم
ئەنجومەنە وەكو باسماں كړد، ھەتا سالەكانى ۱۹۳۵ ھەر ماپوو، بەلام دواى
ئەو، وەزەى پشدر بە تىكرايى كەوتە شلوخىو نارىكىو ئەو بەكەيتىو
خۆشەويستىيە كە لە ناو خەلكا ھەبوو، دەستى بە كزبوون كړدو جياوازیو

دوبه‌ره‌کی جینگای یه‌که‌تی و برابیه‌تی گرت‌وه. له‌ئه‌نجامدا وای لئه‌هات که ئه‌نجومه‌نی ماقولان له‌کارکه‌وت و له‌چله‌کاندا ده‌وری ته‌واوبوو. ئه‌مه‌ش وه‌ک راستیه‌ک ناشارد‌ریته‌وه که بزچی ئه‌و ئه‌نجومه‌نه‌ تینکچو.

بابه‌کری سه‌لیم ئاغا که له‌ لایه‌ن ئینگلیزه‌کانه‌وه سۆزی پیندرا‌بوو. سه‌رۆکایه‌تی پشده‌ری بز خۆی کرد‌بوو به‌ میرات. له‌ به‌رامبه‌ری ئه‌ویشدا هه‌باسی مه‌حمود ئاغا به‌یارمه‌تی و پشتیوانی چه‌ند تایفه‌ی میرئاوده‌لی خۆی کرد‌بوو به‌ سه‌رۆک و هه‌ردوکیان که‌وتی‌بونه‌ به‌ره‌ره‌کانی یه‌کترو هه‌میشه‌ به‌ مه‌به‌ستی شه‌خسی خۆیان له‌ ناو خه‌لکدا تۆزی دووبه‌ره‌کیان ده‌چاندو له‌لایکی‌تریشه‌وه هه‌ردوکیان به‌یه‌که‌وه هه‌ولیان‌ده‌دا ئه‌نجومه‌نی ماقولان له‌ کار بکه‌وینت و خۆیان بین به‌ ده‌سته‌لاتدارو هه‌مه‌کاره‌ی ناوچه‌ی پشده‌ر. ئه‌م دوو که‌سانه‌ به‌ پاره‌و یارمه‌تی حکومه‌تی عیراق توانیان هه‌موو تایفه‌کانی‌تر بکه‌نه‌ پشتیوانی خۆیان و سه‌رکردایه‌تی پشده‌ر بز خۆیان بچه‌سپینتن. به‌م کرده‌وه نایاسایی و خۆپه‌رسته‌یی که‌ به‌کاریان هینتا، ئه‌و کرده‌وانه‌ی خواره‌وه‌یان له‌ به‌رامبه‌ر خه‌لکی ناوچه‌که‌دا ئه‌نجام دا:

۱- بناغه‌ی یه‌کیه‌تی و ریکیه‌تی له‌ نیوان هه‌موو خزم و خزمایه‌تیدا هه‌لوه‌شاو خزم و لایه‌نگیر په‌یدا کرد‌نیان که‌وته سه‌ر پاره‌ به‌خشینه‌وه. به‌ جزریک هه‌موو مه‌عاشه‌کانی خۆیان که له‌ حکومه‌تی عیراقیان وه‌رده‌گرت، ده‌بویایه‌ مانگانه‌ به‌ سه‌ر خزم و لاینگه‌ره‌کانیاندا دابه‌شی بکه‌ن.

۲- کارو که‌سابه‌ت له‌ ناو خزماتی میرئاوده‌لدا نه‌ماو هه‌موو ئیش و کاریان بوو به‌ سواری‌بوون و دابه‌زین له‌ دیوه‌خانه‌کان بز کۆبونه‌ی بی‌جی و رابواردن به‌ غه‌یبه‌تی یه‌کترو.

۳- خزم و که‌سوکاریان فیزی "مفته‌خۆری" کردن، بی‌ ئه‌وه‌ی بیر له‌ دووا رۆژ بکه‌نه‌وه‌و بزانه‌ن که‌ هه‌ر خزمیک و دۆستیک که‌ به‌ پاره‌ و پوول بگیریت جینگای متمانه‌ نیه‌و بز که‌س نابینته‌ مال.

۴- ریگا به ته‌واوی بۆ مرۆفی نه‌زان و زۆردار کرایه‌وه که ده‌ست‌دریژی بۆ سەر‌فقیرو هه‌ژاران بکات و به‌که‌یفی خۆی بۆ پهر کردنی گیرفان چه‌پ و گوپ بکات.

به‌م شینویه وه‌زعی پشده‌ر رۆژ به رۆژ هه‌ر به‌ره‌و تیکچوون و ئالۆزی، رویشتو ده‌سته‌لاتی پشده‌رو ده‌سه‌لاتی ئاغاگانی میرئاوده‌لی له زۆربه‌ی ناوچه‌کانی وه‌کو جافه‌تی و شارازێرو شویتنه‌کانی تر که‌وته کزی و لاوازی. به‌لام له ناوخۆی پشده‌را هه‌یکه‌لی عه‌شایری هه‌ر ماو تارا‌ده‌یه‌ک سامو ترسی ئه‌و عه‌شایره‌ ناوداره له‌سه‌ردلی خه‌لکی بینگانه لانه‌چو‌بوو. هه‌تا سه‌له‌کانی مابه‌ینی ۱۹۵۵ه‌تا ۱۹۶۵ که به‌یه‌کجاری کۆتایی به‌ سامو ده‌سته‌لاتیان هات که له داهاتودا باسی لێ‌ده‌که‌ین.

لێره‌دا ده‌مه‌وێ ئه‌م راستیه‌ش نه‌شارمه‌وه که ئه‌م دوو سه‌رۆکانه هه‌رچه‌ند که بۆ سوودی تایبه‌تی خۆیان ئه‌نجمومه‌نی ماقولانیان تیکداو ئه‌و یاسا جوانو ریکوینکه‌یان خسته ژێرپه‌ی خه‌لکیان فیزی به‌ره‌هلایی و لاساری کرد. به‌لام له لایه‌کی‌تری‌شه‌وه زۆر سیفاتی گه‌وره‌یی و مه‌ردایه‌تیان تێدا‌ه‌بوو که ده‌کرێ به‌م جۆره‌ی خواره‌وه باسیان بکه‌ین:

۱- هه‌رکات بیانزانیایه مه‌ترسییه‌کی گه‌وره له لایه‌ن بینگانه‌وه بۆ سەر ناوچه‌ی پشده‌ر هه‌یه، یه‌کسه‌ر ده‌رۆیشته‌ن مالی یه‌کترو هه‌موو کێشه‌و ناخۆشی خۆیان ده‌خسته لاره‌ و به‌یه‌که‌وه به‌رامبه‌ر ئه‌و مه‌ترسیه‌ی که ده‌که‌وته سەر ناوچه‌ی پشده‌ر شان‌به‌شان ده‌وه‌ستان.

۲- هه‌ردوکیان جیا به‌ جیا ئاماده‌بوون که ده‌ستی خه‌لکو لێقه‌ومان بگرن و به‌ پاره‌و ئیمکانیه‌تی خۆیان یارمه‌تیان به‌دن.

۳- ئه‌و پیاوه سه‌ربزیوه ده‌سته‌وشینانه‌ی که له دژی حکومه‌ته‌کانی عێراق و ئێران یا تورکیا هه‌له‌ده‌ستان و په‌نایان بۆ پشده‌ر ده‌هیناو خۆیان ده‌خسته بن‌بالی یه‌کیک له‌ دوو سه‌رۆکانه، به‌وه‌په‌ری ریزه‌وه وه‌رده‌گیران و جیگا و ریگیان بۆ دابین ده‌کرا.

٤ - ئەو دووسەرۆکه یەک لە یەک بەخشندەتر بوون و دیوانخانەکانیان هەمیشە بەبێ جیاوازی بۆ هەموو میوانیکی ناسراو و نەناسراو ئوتیل بەلاش بوون.

لێزەدا دەمەوی هیندی روداوی گرنگ و پڕ لە شانازی ئەو عەشیرەتە باس بکەم و بیخەمە یادداشتهکانمەوه. ئەویش بریتیه لەو شەرە گەرە و خویناویانە کە کاتی خۆی لە گەل حکومەتە داگیرکەرانی دەور و پوشتی خۆیان کردوویانە. منیش لە زوبانی ئەم پیاوێ کۆنە بەتایبەتی باوکم و باپیرم بیستووێ کە خۆیان لە گەل شەرەکاندا بوون و لێزەدا بەبێ زیادە و کەم دەینووسمەوه.

وەک بیستوویمانە عەشیرەتی پشدر هەر لە کۆنەوه بوون و سەر بەستی خۆیان پاراستووێ و ماوەیان نەداوێ کە حکومەتەکانی دەوراو پوشتیان بە هیچ جۆری دەست بخەنە ناویان و ئازادی و سەر بەخۆیان لێ تیک بەن. زۆر جارێ وای ریکەوتووێ کە یەکیک لەم حکومەتانە شالاری بۆیان هێناوێ، بەلام خوای گەرە بە هانای ئەم عەشیرەتەوه هاتووێ و هەموو جارێک توانیویانە بەسەر دوژمنەکانیاندا زال بن و هەرگیز ماوەیان نەداوێ کە ولاتەکانیان لە لایەن داگیرکەرەوه پینشیل بکریت. ئیتر لەم ریکایەوه زۆر فیداکارانە جەنگاون و خوینیان رشتووێ و بە سەدان پیاوی ناودار و قارەمانیان لێ شەهید کراوێ و ئەمە کورتە ی هەریەک لەو شەرەکانە یە کە کردوویانە:

شەری تورک عوسمانلی

لە مابەینی ١٨٧٥ تا ١٨٨٥ واتە لە مەودای ئەم ١٠ سالەدا، حکومەتی تورکیا دەستدریژی کردۆتە سەر عەشیرەتی پشدر و لە دوا ی چەند جار شەر و لیکدان حکومەتی تورک بەسەر پشدری یەکاندا زال بووێ و توانیویەتی شاری قەلادزی داگیر بکات و فەرماندە یەکی سوپا بەناوی "حوسنی بەگ" بە خۆی فیر قەیهک سەرباز لە قەلادزی نیشتهجێ بکات و لە ئەنجامدا عەشیرەتی پشدریش ناچار دەبن کە بە خۆیان و مأل و خیزانیانەوه بکەونە بناری پشدر لە نیزیکی سنووری ئێران. لەوی بپار دەدەن دوو کەسی فیدایی بۆ کوشتی

"حوسنی بهگ" بنیرونو ئەم دوو قارهمانه که هەردوکیان لە عەشیرەتی
 نۆرەدینی بوون، بۆ ئەنجامدانی ئەم کارە گرنگە ئامادەیی خۆیان پیشان دەدەن.
 یەکەمیان "حەسەنە خەرە" که لە دواییدا حەجی کردووه و بە حاجی حەسەنە خەرە
 ناسراوه و دووهمیشیان ناوی "حەسەنە کوێز" بووه. ئەم دوو کەسە دەکەونه
 ناو هەموو لەشکری سوارەیی پشدرەییەکان و دوو ئەسپی زۆر چالاک و نەبەز
 هەڵدەبژێرن و بە جووتەسوارە بە ناوی ئەوهی که نووسراوی تایبەتیان لە
 لایەن سەرۆک عەشیرەتەکانی پشدر بۆ حوسنی بهگ هێتاوه، لە قەلادزی دەچنە
 ناو سوپای حوسنی بهگ. کاتی دەگەنە بەر دەرگای بارهگای فەرماندەیی
 ناوبراو، دەبینن که خۆی لە گەڵ ئەفسەر و کاربەدەستانی لە بەر دەرگای "بارهگا"
 وهستاوه. ئەوانیش هەر یەکەسەر بە سواری ئەسپەکانیانوه تەقە لە حوسنی
 بهگ دەکەن و دەیکوژن و بە ناو ئەم هەموو سوپایەدا خۆیان رزگار دەکەن.
 هەرچەند سوارەیی نیزامی دەکەونه دوايان، بەلام پێیان ناگەن و بە ساغ و
 سەلامەتی خۆیان دەگەینەننەوه لای سەرۆکەکانیان و ئەوانیش زۆر ریزیان
 لێدەگرن و تەنانت ئەو ریز و تەقدیرە بۆ پاشماوهکانیشیان بە میرات هەر
 مایهوه. چونکه ئەو کاتە ئەگەر یەکیک کارێکی گرنگی مەردانەیی ئەنجام دابایه،
 هەگیز فەرماوێش نەدەکرا. دواي ئەو رووداوه زۆری پێناچیت که سوپایەکی
 گەوره بە ناوی تۆلەیی حوسنی بهگو فەوتانندی عەشیرەتی پشدر لە
 ئەستەمبۆلەوه دیت. کاتی سوپای تورک دەگاتە قەلادزی لەگەڵ عەشیرەتی
 مەنگۆری عێراق و ئێران پەيوەندی دەکات، بۆ ئەوهی ئەوانیش وهکو دوژمن بێتە
 خوارەوه لە لای رۆژھەلاتەوه پشت لە عەشیرەتی پشدر بستینن و بە
 هەردوولایان گەمارۆی تەواویان بەدەن و بیانخەنە ناو ئەلقەیی ئابلوقەوه. ئەوه
 بوو که لە هەردوولاوه هێرشیان هێتایه سەر پشدرەییەکان و چەند رۆژو شوو
 ئەم شەرە لە چیاپەکانی گەردەبێناس و چەری "بەکاو" و "بایرکۆژ" ئەم ناوه
 دەوامی کرد. لەم شەرەدا لەشکری پشدر زۆر بە مەردانە بەرامبەر بە
 سوپای نیزامی تورک وهستان. لەشکری مەنگۆر بە سەرۆکایەتی "بایز ناغا"
 ئەو کاتە بایز پاشا سەرۆکی عەشیرەتی مەنگۆری عێراق بووه و لە گوندی

"دیری" نیشته جی بووه. دهلین "حه مدی کاوه تمان" په یوه ندی له گه ل عه شیره تی
 نووره دینی کردووه بژ نه وهی خویان له ناغایه کان جیا بکه نه وه تاکو به هموو
 لایه ک بتوانن ئه م ناغایانه ی میرئاوده لی ناوچه ی پشده ر پاک بکه نه وه. به لام
 نوره دینیه کان گوئیان به قسه ی حه مدی کاوه تمان نه داوه و نه یان ویستووه
 خویان له ناغایه کان جیاواز بکه نه وه. له نه جامدا عه شیره تی پشده ر ناچار ده بن
 که هموو ناوچه ی پشده ر به جی به یلن و به مال و خیزانه وه بچه ناوچه ی "تالان"
 له خاکی ئیزان. له و کاته دا باشترین هه ل دیته ده ست عه شیره تی مهنگور که
 توله ی خویان له پشده ری ه کان بکه نه وه و هرچی دیهاتی پشده ر هیه به تیکرای
 ده سوتینن بژ نه وهی جاریکی تر نه توانن بگه رینه وه سر جینگاو شوینی خویان.
 وهکو له باپیری خزم بیستووه که نه و خزی به شداری نه و شه رانه بووه،
 ده یگوت نه گه ر له شکری مهنگور له ئیزانه وه نه هاتبایه خواری بژ یارمه تی دانی
 تورک پیشتی لی نه گرتباین، نیمه سه رکه و توو ده بووین و هموو سوپای
 تورکیمان له و چیاو چولانه ی هیرژ و بیتاسه له ناو ده برود ده یگوت چند
 سواریکی پشده ری به سه رکر دایه تی مامه ند ناغا و عه ولای ره سول ناغا و
 حه سه نه خره توانیان له زینوی کرده بیتاس پیش له عه سکه ری تورک بگرن و به
 سه دان سه ربازی تورک له م شوینه دا بکوژن و ئیستاش ئه م شوینه به
 "قه بره نیزام" ناسراوه له سیوه له نیزیکی گونده که ی نیمه یه شوینی
 قه بره کانیان هر ماوه. نه وه بوو پشده ری به کان کاتی که گه یشته ناوچه ی
 "تالان" له ویوه دوو پیاوی وریاو زیره کیان نارده لای شای ئیزان (موزه فه رالدین
 شای قاجار) که نه و کاته پایته ختی ئیزان شاری "ته وریز" بووه. تاکو شای
 ئیزان به ره سمی وه ری یان بگریتو په نایان بدات. نه و دوو نویته رانه په که میان
 عه ولای ره سول ناغا و دووه میان وه سمان ناغای کوری بابه کرناغا بووه که
 هه ردوکیان نه وهی حه مد ناغای گوره بوون. نه وانه به سواری دولاخ
 رژیم شوون و چوون و هاتنه وه یان دوو مانگی کیشاوه و له وی فه رمانی شایان
 وه رگرتوووه گه راونه ته وه و ماوهی دوو سال له خاکی ئیزان دامه زراون. ئینجا
 حکومتی تورک وای به باش زانیوه که هه رچونیک بیت، نه م عه شیره ته

بگه‌پیته‌وه سه‌ر جیگاورینگای خزی و چیت‌ر له خاکی ئیران نه‌مینیتته‌وه. له نه‌جامدا به‌خشینی گشتی "عه‌فوی عام" له لایه‌ن حکومه‌تی تورکیاوه ده‌رده‌چیت و نه‌وانیش به‌ دانانی چهند مه‌رجیک ده‌گه‌پیتنه‌وه ناوچه‌ی پشده‌ر و گونده‌کانی خزیان ناوه‌دان ده‌که‌نه‌وه و کۆتایی به‌ شه‌رو ناخۆشی مابه‌ینی پشده‌ری و تورک دیت.

له‌م شه‌رانه‌دا زۆر پیاوی ناودار شه‌هید کراون و زۆر زیانی مالیش به‌ر خه‌لکی پشده‌ر که‌وتوه، به‌لام نه‌و شه‌ره‌ وه‌کو ده‌لین بۆ حکومه‌تی تورکان و دوژمنانی‌تری پشده‌ر ده‌رسیکی گه‌وره‌ بووه. کۆژرانی حوسنی به‌گ ده‌نگیکی گه‌وره‌ی داوه‌ته‌وه و ئیسته‌ش قه‌بره‌که‌ی به‌رامبه‌ر به‌ قه‌لادزی له‌سه‌ر گردیکه‌ که‌ به‌ گردی حوسنی ناسراوه.

به‌ نیسه‌تی مه‌نگوره‌کانیش نه‌وه بوو که‌ پشده‌ری به‌کان دوا‌ی ئه‌م شه‌ره‌ که‌وتنه‌ گیانیان و به‌ به‌جاری هه‌موو گونده‌کانیان لی‌ داگیر کردن.

شه‌ر له‌گه‌ل روسیای قه‌یسه‌ری

له‌ شه‌ری به‌که‌می جیهانی‌دا کاتی روسیا له‌ سالی ۱۹۱۶ هاته‌ کوردستانی ئیران و له‌ویشه‌وه به‌و نیازه‌ی که‌ خاکی عیراق به‌ هاوکاری له‌گه‌ل ئینگلیز داگیر بکه‌ن و هیزه‌کانی تورکیاش له‌ناو به‌رن، به‌ره‌و سنووری عیراق که‌وته‌ری. سوپای روسیا به‌و نیازه‌ له‌ سنج خه‌ته‌وه به‌ره‌و عیراق هات.

به‌که‌م خه‌ت، ریگی شنۆو خانی و حاجی‌نۆمه‌ران. دوهم خه‌ت، سه‌رده‌شت، پشده‌رو سنیهم خه‌ت، سه‌قز بانه‌ پیتجۆین شاره‌زور. عه‌شیره‌تی پشده‌ر پیش نه‌وه‌ی که‌ سوپای روس بگاته‌ ناوچه‌کانی کوردستان، به‌ره‌و پیری شه‌ر چوون و هه‌ر له‌ "خۆی" و "سه‌لماس" له‌ نیزیک سنووری مابه‌ینی ئیران و روس پینشیان پینگرت و له‌ویوه به‌ شه‌رو کشانه‌وه هاتن هه‌تا‌کو گه‌یشتنه‌وه ناوچه‌کانی مه‌هاباد و بۆکان و له‌وی تووشی شه‌ریکی بی‌نه‌مانی زۆر خویتاوی بوون. به‌ راده‌یه‌ک که‌ شالوو و هیزه‌کانی دوژمن به‌ره‌و ژووری توانای له‌شکری پشده‌ر بووه‌و له‌و شه‌ره‌دا خه‌لکیکی زۆر شه‌هید کراون که‌ چهند

قاره‌مان له پشده‌ریه‌کان له ناو ئەو شه‌هیدانه دابون. یه‌که‌میان حاجی سه‌ید گول" باوکی شیخ حوسینی بۆسکین. دووهم تۆفیق به‌گ ناسراو به "تابوور ئاغاسی" باوکی ئەحمەد به‌گ، سینیەم سالح بابە‌کری سه‌لیم ئاغا، چوارەم حاجی "هه‌سه‌نه خه‌" ئەو حاجی هه‌سه‌نه‌ی که له‌گه‌ل هه‌سه‌نه کوێر حوسنی به‌گی کوشت. ئەم شه‌هیدانه هه‌موویان له گوندی "ناچیت"ی نیزیکی "بۆکان" نۆژاوان و ئیسته زیاره‌تگه‌ی خه‌لکی ئەو ناوچانه‌ی کوردستانی ئێران. باوکم حاجی ئەحمەد ئاغا که خۆی به‌شداری ئەم شه‌رانه بووه، بۆی باسکردم و ده‌یگوت ئیمه له‌شکری پشده‌ر زۆر هیلاکو ماندوو بووین و سه‌رماو برسینه‌تی په‌کی خستبووین، چونکه خه‌لکی دینهاته‌کان هه‌مووی له ترسی سوپای روس که وه‌کو گورگی هار په‌لاماری خه‌لکیان ده‌دا و له‌ناویان ده‌بردن، رایان کردبوو. گوتی ئیمه ناچار بووین به‌رهو سنووری عیراق تا ناوچه‌ی سه‌رده‌شت بکشینه‌وه و له‌وئ به‌ره‌ی تازه‌مان دروست کردو له‌شکری پشده‌ریش ئەوه‌ی له عیراق ما‌بوو، به تیکرایی سواره‌و پیاده‌گه‌یشته لامان و چونکه شه‌ری مان‌ونه‌مان بوو، سه‌رۆکه‌کانی پشده‌ر خۆشیا‌ن هاتن. له‌وئ شه‌ر گه‌رم ده‌بیت و پاش چهند رۆژ شه‌رو لیکدان له ده‌وراوپشتی شاری سه‌رده‌شت، ده‌توانن سوپای روس بشکێنن و هه‌تا ده‌شتی ره‌به‌ت به‌ دوا‌یدا برۆزن و له‌و شه‌رانه‌ی ده‌وراوپشتی سه‌رده‌شت جگه له برینداری زۆر، زۆر مرۆفی ناودار شه‌هید کران، له‌وانه شه‌هیدی ناودار بابە‌کر هه‌مه‌دئاغا، ئامۆزای باوکم.

له‌و شه‌رانه‌دا دیسان زۆر پیای ناودار شه‌هید کراون و ئیسته‌ش له پشتی سه‌رده‌شت چیا‌یه‌ک هه‌یه و چونکه زۆر له ئا‌غایه‌کانی پشده‌ر له‌م گرده‌دا شه‌هید کراون، به‌ گه‌ردی ئا‌غایان ناسراوه. به‌ هه‌ر حال به‌مجۆره فیدا‌کاریه‌ ماوه‌یان نه‌داوه سوپای روس بگاته سه‌ر سنووری عیراق. به‌لام له خه‌تی حاجی ئۆمه‌رانه‌وه سوپای روس توانی به‌ ئاسانی بگاته ره‌واندزو سوپای تورکه‌کان له سه‌ر ریگای خۆی تاروما‌ر بکات. سوپای روس ماوه‌ی دوو مانگ له‌و شاره‌ مایه‌وه و هه‌شتا له‌سه‌دی خه‌لکی ئەو شاره‌ی له‌ناو برد. خۆم له‌ پیاوه‌ کۆنه‌کانی ئەو ناوچه‌یه‌م بیستوه که ده‌یانگوت زۆر له ژنانه‌ی ئەو شاره‌ چونکه

دیتوویانه سهربازەکانی روس وەکو دڕنده لە گەل خەلکی کوردستاندا جوولاونەو، لە ترسی "قەساد" کردنیان خۆیان خستۆتە ناو گەلی خەرەندو مردون. ئەوەندە بەسەر ئەو رووداوەدا تیتاپەریت کە شۆرشێ ئۆکتۆبر لە روسیا ھەڵدەگیرسێت و رژیمی قەیسەری لە ساڵی ۱۹۱۷ لە ناو دەچێت. سوپای روس لە ھەموو بەرەکان دەکشیتەو و ھەموو ناوچەکانی کوردستان بەجێ دەھێن.

لەو شەپانەی کە عەشیرەتی پشدر لە گەل سوپای روسیا کردوویتی، چەند نۆینەری تورک بە ناوی ئیدارەو دابەشکردنی چەکو تەقەمەنی لەگەل پشدریەکاندا بەشداریان کردوو، بۆیە حکومەتی تورکیا خۆی دانی بەویدا ھیناوە کە پشدر شوورەییەکی پۆلایینەو ھیچکەس ناتوانیت ئەو شوورەییە بشکینیت و لە دواي ئەمە تورکیا زۆر ریزی لە عەشیرەتی پشدرناوەو چەکو فیشەکیکی زۆری بۆ ناردون. تەفەنگی تەیارەشکینی ئەلمانی کە تازە پەیدا بویون، وەجەبەکی زۆریان وەکو دیاری بۆ رەوان کردون. ئەمە ی راستی بیت، ئەو شەپانەی کە لەگەل روسیا کراون، ھەموو بە مەبەستی بەرگری کردن لە ئایینی ئیسلامیەتەو بوو. دەیانگێراوەو کە مەلایەکانی ئایینی خۆیان زۆر دەوریان لە ھاندانی خەلک بۆ جیھاد کردن ھەبوو و قەسەییەکی زۆر خۆشمان دەربارەیی مەلایەک لەو مەلایانەی کە بۆ شەر رۆشتونەتە بەرە دیتەبیر و ناوی مەلا مەحمود بوو. گوتیان ئەم مەلایە ھەمیشە قەسەیی بۆ خەلک دەکرد و پنی دەگوتن ئەگەر ئیو پستی خۆتان بکەنە دوژمنی کافر، خۆشتان کافر دەبن و تەلەقیشتان دەکەویت. ئینجا رۆژی بە ریکەوت ھیرشی دوژمن دەکەویت ئەو بەرەیی کە مەلا مەحمود لینی دامەزراوە و مەلا تەنگاوە بیت و ھاوار دەکات و بە دەنگی بەرز دەلێ خواوە ئەم جارەشم شەھید مەفرموو ئەم قەسەیی مەلا مەحمود لە ناو خەلکدا ببوو بە نوکتە.

شەری پشدر لەگەڵ ئینگلیز

کاتی حکومەتی بەریتانیا لە سالی ۱۹۱۴ هاتە ناوخابی عیراقو بە ناوی "تینتداب" هەموو شوینەکانی عیراقی داگیرکرد. سوپایەکی گورەشی هینا ناوچەکانی رانیو پشدرو لەخوار دەرەند لە مابەینی قەلادزیو رانیو ئوردووگای دانا. بابەکری سەلیم ئاغان کردە حوکمداری گشتی ئەم ناوچەییو لە لایەن ئینگلیزهکانەو زۆر ریزی لی دەگیراو موچەیی تاییبەتی خۆی شوو و روژ ۲۴ لێره بوو. ژمارەیی ۷۰۰ سواریش لە خزمو کەسوکاری خۆی بز کراوئە موچەخۆرو هەریهکەیان ۸۰۰ روپیەیی وەرگرتوو. دەستەلاتی بابەکر ئاغا لەم ناوچەییەدا یەکجار زۆر بووو هەرچی داوای کردبایە ئینگلیزدکان بزبان دەکرد. بەلام بەداخووە ناوبراو هیچ بیری لە سیاسەتو بەرژووەندی گشتی نەکردۆتەو و تەنیا هەر خەریکی کزکردنەوێ پاروو پول بز گیرفانی خۆی بوو. ئەگینا ئەگەر هیندی بە بیروباوەری کوردایەتیو نیشتمانپەرورەییەو تیکۆشابایە. دەیتوانی نەک هەر لە خزمو کەسەکانی خۆی لە پشدر کەلک وەرگیریت. بەلکو دەیتوانی زۆر کەسی تریش لە روژنبریرو خوینگەرمی بز کوردستان لە دەوری خۆی کزبکاتەو بە ئاسانی ئینگلیزهکان بز پیکهتانی ئەمارهتیکي کوردی لە ناوچەکانی کوردستاندا رازی بکات. چونکە وەرکو دەگیرنەو ئەو کاتە بارودۆخی سیاسی زۆر باش ریکەوتووو ئینگلیزهکان حەزبان کردووە کە یەکیکی دلسوزی وەرکو بابەکر ئاغا کە سەر بەخۆیان بوو. بەرامبەر بە شیخ مەحمود راست بکەنەو. ئینگلیزهکان ئەوێ ئامادەبوون بیدەنە شیخ مەحمود. دەیاندا بابەکر ئاغا. چونکە بەراستی شیخ مەحمود لە گەل ئینگلیزهکان نەگونجاوو هەمیشە دژی ئەوان کاری کردووە. بە هەر حال، بابەکر ئاغا نەیتوانی ناوچەکەیی خۆشی واتە ناوچەیی پشدریش بەرپوێبباتو بەلای کەمیەو پنی نەکراو خزمەکانی میرئاودەلێش لە خۆی رازی بکات. ئەو بوو کۆمەلێکی زۆر لە خزماتی پشدر لە دژی بابەکر ئاغا. هەبایی مەحمود ئاغان کردە سەرۆکی خۆیانو بریاریاندا بە مەبەستی تیکچونی وەزەکە لە بابەکر ئاغا، لە بەرامبەر

ئىنگلىزەكاندا شەپ بىكەن. بۇ ئەو مەبەستەش ويستيان پىشەكى يارمەتى دەورو پىشتىوان بۇ خۇيان پەيدا بىكەن، بۇ ئەوئەى ھىچ نەبىت چكو فىشەكىان بداتى. بەو مەبەستە پەيوەندىيان لەگەل ھكۆمەتى توركيا كىرد. تا ئەو كاتەش ھكۆمەتى توركيا لە قەزای رەواندزدا ھىزى سوپای مابوو. ئىر نویتەرىكى خۇيان بە ناوى ئەھمەدى ھەمە ئاغای بىشیر نارده لای "ئوزدەمىر" فەماندەى سوپای ئەو ولاتە لە رەواندز. ناوبراۋ زمانى توركى باش زانىوہە قەسەى لەگەل ئوزدەمىر كىردوہە ئەوئەىش ئامادەىى خۇى بۇ ھەموو جۇرە يارمەتتەك پىشانداوہە. بەلام ئەو كاتە تواناىى ئەوانىش لە رەواندز ئەوئەندە نەبووہە كە پىشتىوانى تەواویان لىبىكەن و تەنیا چەند رەشاشىك و ۱۰ تا ۱۲ سندوق فىشەكىان پىداون. ئەوہ بوو لە ھاوینى سالى ۹۲۲ دا ھەباس ئاغا بە خۇى و خزمانى پشندەرەى و چەند كەسىكىش لە ناوچەى "ئىزە" و "كىۋزە" بە سەرۋكايەتى غەفوورخان كە ئەوانىش بۇ يارمەتىدانى ھەباس ئاغا ھاتبوون، ھىرشىان برده سەر سوپای ئىنگلىزو لە پاش شەرىكى خویناویى مان و نەمان توانیان ئەو سوپا گەرەپەى ئىنگلىز بشكىتزو بە خەساراتى زۇرى مالى و گىانیوہە ھەتا دەىگەپەننە شارى كۆپە و راوى بىئىن. بۇ بەيانى ئەو راستىشەش "ئەندەموندس" ئەفسەرى سىاسى ئىنگلىزى كە ئەو كاتە خۇى لەناو ئەم سوپاپەدا ئىشى كىردوہە، لە كىتتە يادداشتەكانى خۇيدا كە لە لاپەن جەرگىس فەتوللاوہ وەرگىزىدراوہتە سەر زمانى عەبەبى، باسى ئەو شەپەى دەرپەندى پشندەرى بە درىزى كىردوہە دان بە شكان و ھەلاتنى خۇيان دادەنەت. لەوشەرەدا كۆمەلنىكى زۇر لە ئاغاىانى مىرئاودەلى وەك بابەكرى قارئاغا كە دەكاتە مامى باوكم و مەھموودى بابەكر ئاغا برازای ھەباس ئاغا شەھىد كراون. جگە لە برىندارانى زۇر لەو شەرەداۋ دواى ئەوہ ھەباس ئاغا بەخۇى و خزمانىوہە بۇ سەر سنورى ئىزان كىشاپەوہ. پاش ئەوئەى سوپای ئىنگلىز ئەم ناوچانەى بەجى ھىشت، دەستى كىرد بە بۇمبارانى ئەو گوندانە كە سەر بە ھەباسئاغاۋ خزمەكانى ئەو بوون. فرۆكەكانىان شەو و رۆژ بەسەر ناوچەكەدا دەسورانەوہ تەرو پووشىان بەپەكەوہ دەسوتاند. ئىنگلىزەكان بىزارى خۇيان

زۆر له بابەکر ئاغا پێشاندا که بێلایەن دانێشتو و نەیتوانی پارێزگاری لە سوپای ئینگلیز بکات. هەر بەتۆلەیی ئەوەش خستیانە پشتگوێ و حوکومدارێه که یان لێ سەندووە. زۆریشی پێ نەچوو ئینگلیزهکان پێوه دیان بە هەباس ئاغاوه کردو له ناوچهی پشدهر دایانمهزراندهوه. مەبەستیان ئەوهبوو که زهرهرو زیان هەرنه‌بێن له نێوه بگه‌رێته‌وه و له‌م ناوچه‌دا زیاتر تووشی شکستی سیاسی نه‌بن. مەرجه‌کانی هەباس ئاغاش له‌گه‌ڵ ئینگلز بۆ ریککه‌وتنه‌وه و دامه‌زرانه‌وه شتیکی زۆر سووک و ئاسان بوون. یه‌که‌میان بژاردنه‌وه‌ی زهرهرو زیانی بۆمباران و دووه‌میان فەرکو جیاوازی نه‌کردن له‌ مابه‌ینی ئەو و بابەکر ئاغاداو موجه‌ی مانگانه‌یان وه‌کو یه‌ک بۆ سەرف بکریته‌. مەرکه‌زیه‌تی هەباس ئاغا لای ئینگلیزه‌کان زۆر به‌رز بووه‌و به‌پێچه‌وانه‌ پله‌ی بابەکر ئاغا هاته‌ خوار. به‌لام له‌گه‌ڵ ئەوه‌شا ئینگلیزیکان زیاتر متمانه‌یان هەر له‌ سەر بابەکر ئاغا هه‌بووه‌و هەباس ئاغایان بۆ خۆیان به‌مال نەده‌زانی.

شهر له‌گه‌ڵ حکومه‌تی ئێران

وه‌ک پێشترئێ باسمان کرد ئاغایانی پشدهرو عه‌شیره‌تی نووره‌دینی زه‌وی و زاریان له‌ ناو خاکی ئێراندا هه‌بوو و هیندئێ له‌ ئاغاکانی خاوه‌نده‌سته‌لات گه‌یشته‌بونه‌ته‌ ناوچه‌ی ره‌به‌ت و سوێسنو و له‌ویدا زۆر دیهاتیان داگیر کردبوو و هیندیکیشیان به‌پاره‌ کرێبوو. باوکیشم گوندیکی به‌ ناوی "هه‌نداوه" له‌ ناوچه‌ی ره‌به‌ت هه‌بوو. کاتیک ره‌زا شای په‌هله‌وی له‌ ئێران هاته‌ سه‌ر حوکم، ویستی ئاغایه‌کانی میرئاوده‌لی له‌ ئێران ده‌ربکات و ئەو زه‌وی و زاره‌یان بکاته‌ ئه‌میری. بۆ ئەو مەبه‌سته‌ به‌ بیانووی وتووێژ له‌گه‌ڵ نوێنه‌ری "شا" بۆ سه‌رده‌شت بانگه‌یشتیان کردن. هه‌موویان له‌ کۆشکی سه‌رای میری کۆکردنه‌وه‌و دوا‌ی هیندئێ قسه‌کردن، بۆ چه‌ندمانگیک هه‌مویان خسته‌ به‌ندیخانه‌وه‌ که له‌وانه‌ یه‌کێکیان باوکم بوو. ئەو بۆی گێرامه‌وه‌و کوتی له‌ به‌ندیخانه‌ هه‌موومان به‌ یه‌که‌وه‌ بووین و پاش ماوه‌یه‌ک ئەوانه‌ی پاره‌مان هه‌بوو، توانیمان به‌ پاره‌و به‌رتیل خۆمان رزگار بکه‌ین و ئەوانه‌ی پاره‌شیان

نه‌بوو، نزيكى ساليك له ناو به‌نديخاته‌دا مانه‌وهو له ئه‌نجامدا ئاغاياني پشده‌رى به‌تينكرامى پاره‌يان بۆ كۆكردنه‌وهو هه‌موويان به‌ "به‌رتيل" ئازاد كردن. حكومه‌تى ئيران هه‌موو مالى ئاغاكاني له‌ خاكي ئيران كرده‌ ده‌روه‌وهو زه‌وى و زاوه‌كانيشياني لى‌داگيركردن. پشده‌رييه‌كان ناچار بوون بۆ پاريزگارى له‌ مافى خويان له‌شكر كۆبكه‌نه‌وهو به‌رامبه‌ر به‌ سوپاي ئيران بوه‌ستن. له‌ سالى ١٩٢٧ دا له‌شكرى پشده‌ر له‌ سه‌ر سنوورى مابه‌يني عيراق و ئيران هيزشيكى به‌رفه‌روانى كرده‌ سه‌ر سوپاي ئيران و توانيان له‌ يه‌كه‌م شالوودا سوپاي ئيران بشكيزو له‌ سنوورى عيراق و ئيران دوورى بخه‌نه‌وه. به‌وه‌ش وازيان لى‌نه‌هيناو هه‌تا گه‌يانديانه‌وه ناو ئۆردوگاي سه‌رده‌شت، به‌دوايدا رويشتن و له‌وى بۆ ماوه‌ى ٤٥ رۆژ ئابلقه‌ى ئۆدوگايان‌دا. حكومه‌تى ئيران ناچاربوو بۆ رزگار كردنى ئه‌و سوپايه‌ى كه‌ له‌ سه‌رده‌شت ئابلقه‌ درابوو، به‌ هۆى كۆنسولى خۆيه‌وه له‌ سوليماني په‌يوه‌ندى له‌ گه‌ل شينخ مه‌حمودى نه‌مر بكات. حكومه‌تى ئيران ده‌يزانى شينخ مه‌حمود زۆر دۆستى پشده‌رييه‌كانه‌و له‌ قسه‌ى ده‌رناچن. پاش ئه‌وه شينخ مه‌حمود چه‌ند نوينه‌ريكي تايبه‌تى خۆى به‌ نووسراويكه‌وه نارده‌ لاي بابه‌كر ئاغاو هه‌باس ئاغا. سه‌رژكى وه‌فده‌كه‌ى شينخ مه‌حمود بۆلاى پشده‌ريه‌كان سه‌يد ئه‌حمه‌دى مرخه‌س‌ى ئاموزاي شينخ مه‌حمود بووه‌و له‌ نووسراوه‌كه‌ى شينخ مه‌حموددا داوا له‌ بابه‌كر ئاغاو هه‌باس ئاغا كراوه‌ كه‌ ريگا بۆ سوپاي ئيران چۆل بكن كه‌ له‌ ناوچه‌ى سه‌رده‌شت بپرواته‌ ده‌روه‌وهو ئه‌و ناوچه‌يه‌ چۆل بكات. پشده‌رييه‌كانيش چه‌زيان نه‌كرد دلى شينخ مه‌حموديان لى‌ به‌هيشيت و قسه‌ى بشكيزن، ماوه‌يان‌دا سوپايه‌كه‌ بپرواته‌ ده‌روه‌وهو به‌ره‌و مه‌هاباد ره‌وان‌كرا. ئه‌م سوپايه‌ ئه‌گه‌رشينخ مه‌حمود فريايان نه‌كه‌وتبايه‌، ناچار بوو خۆى به‌ ده‌سته‌وه‌ بدات. چونكه‌ وه‌كو باسيان ده‌كرد هيج ئازوقه‌يان نه‌مابوو و ناچار ببوون كه‌ گۆشتى ئه‌سپ و ئيستره‌كانيان بخۆن. من خۆشم له‌ فه‌رمانده‌ى ئه‌و سوپايه‌ عه‌قيد "على ئه‌سفهر" ناسراو به‌ پزشكيان كه‌ له‌ سالى ١٩٤٠ به‌ فه‌رمانده‌ى سوپاي ئه‌و سنووره‌ ته‌عين كرابوو، بيه‌ستومه‌، ده‌يگوت ئيمه‌ چه‌ند ئه‌فسه‌رو سه‌ربازمان لى‌ كوژران و چه‌ند رۆژ به‌

گۆشتی ولاغه کانمان ده ژباين. گوتی من به روتبهی رائدی توانیم لئير سر او په تی
 ئه و هیزه سوپاییه وهر بگرم و خۆم به دهسته وه نه ده م. ناوبراو کاتی که هاته وه
 سه رده شت سالی ۱۹۴۰ روتبهی "عه مید" بو و ژنیکیشی له کورده کانی
 سه رده شت هیناوه. ده یگوت کورد له هه موو فارسو تورکو نه ته وه کانی تر
 زیاتر خاوه نی شه رف و مه ردا په تیه، بۆیه ژنی کوردم هیناوه. ناوبراو تا ئه م
 سالانه هه رمابوو، له تارانیش به خانه نشینی چاوم پنی که وت، زۆر پیرو
 په ک که وته ببوو.

ئینجا پاش ئه وهی سوپای ئیران به و په پری شکست و سه رشۆری په وه
 ناوچهی سه رده شتی به جی هینشت، عه شیره تی پشده ر وه کو جاران ده سته لاتی
 خۆیان وهر گرت ه وه گه رانه وه سه ر زه وی و زاری خۆیان. ئیتر کاتی حکومه تی
 "ره زاشا" بۆی ده رکه وت که شه رکردن له گه ل پشده ری په کان جگه له زیانی
 زۆرو شکستی به ره مه یکی تری نییه و ناتوانیت له و ناوچه په دوریان بخاته وه،
 ناچار بوو له ریگای و توویژه وه هه ول بده ت چاره سه ری ئه و کیشه په بکات.
 ئه وه بوو یاری ده ریگی تاییه تی خۆی به ناوی "سه رتیب سه یفی ئه فشار" نارده
 لای پشده ری په کان و له کویتسانی باژار چه ند رۆژ و توویژیان کرد. له ئه نجامدا
 پشده ری په کان رازی بوون له جیاتی ئه و دیهات و زه وی وزاره ی که له خاکی
 ئیراندا هه یان بوو، مه بله غنکی زۆر پاره یان بدریتن. به مه رجی ئه و پارانه ی که
 پینان ده دریت هه مووی "گیره ی زیو" بیت، نه ک "زیو" و ئه سکه ناس. به هه رحال
 پینک هاتن و پاره یه کی په کجار زۆر که چه ند به رامبه ری گوند و زه وی وزاری
 ئه وان بوو، وهر یان گرت و له ناو خۆیاندا دابه شیان کرد. ئه م کیشه په له گه ل
 ئیران کۆتایی پنه ات و بناغه په کی دۆستایه تی و تیگه لاویان له گه ل حکومه تی
 ئیران دامه زرانده وه. ره زاشا خۆی فه رمانی به لئير سر اوانی سنووردا که ریگا له
 ماله ئاغا کانی پشده ر نه گرن که له هاویناندا به خۆیان و مه رو ئاژه لیا نه وه به رۆنه
 ناو خاکی ئیرانه وه. ماوه شی پنهان که زه وی وزاره کانی سه رسنور که
 پنی ده لین "باژار" وه کو جاران دابچیتن و به ره مه یان لئ وهر بگرن. ئه م

په یوه ندى په دوستایه تی په ی مابهینی پشده ری په کان و حکومتی ئیران هتا
ساله کانی ۱۹۶۳ هر مابوو.

هه لویستی عه شیره تی پشده له بزوتنه وه کانی کونی نه ته وایه تیدا

پیاوه ناوداره کانی عه شیره تی پشده نه که ه موویان به تیکرای، به لام زور به ی
زوریان نیشتمان په روه و نازاد یخواز بوون و هه میسه ناماده یی خویان بز
هاوکاری و پشتیوانی کردن له بزوتنه وه کانی نه ته وه ی کورد چ له کوردستانی
عیراق و چ له کوردستانی ئیراندا پیشان داوه. بز وینه چند هه لویستیکیان
دهخمه بهرچاوی خویته ری خۆشه ویست.

۱- له سالی ۱۹۱۶ هتا ده گاته سالی ۱۹۳۰ سمایل ئاغای شکاک، هتا ئه و
ساله ی که به دهستی چه پهلای رژیمی ئیران شه هید کرا، هه میسه په یوندى له گهل
عه شیره تی پشده ردا هه بووه و له سه ره تاي دهست پیکردنی شه ری سمکۆ له گهل
حکومتی ئیران، عه شیره تی پشده نوینه رانی خویان به سه رۆکایه تی
“پیرۆته خوار” که به کیک له پیاوه ناسراوه کانی نووره دینی بوو، نارده لای سمایل
ئاغا له گوندی “چاریه” له ناوچه ی سه لماس و پشتیوانی و هاوکاری خویان
پیشان داو به لیتیان پیدا نامادن به چه کدارو پاره دهستی یارمه تی بز دریز
بکن. دواى ئه وهش سمایل ئاغا خزی بز ناو ئاغایانی پشده هاته خوارو
نیزیکه ی یه ک مانگ میوانیان بوو، له ویشه وه رۆشته سوله یمانی لای شیخ
مه محمودو چند ئاغای پشده ریش له گه لیاندا رۆشتن. نیازی سمایل ئاغا له م
سه فهرده ناوه بوو په کیه تی و ریکه تیه کی بیرو راو کارکردن له ناو گه لی کورد
به تاییه ت له مابهینی خزی و شیخ مه محموددا پیک به نیت و کاریکیش بکن که
هر چونی بیت حکومتی به ریتانیا متمانه یان پئ بکات و له ریکای ئینگلیزه وه
مافی کورد له هه موو پارچه کانی کوردستاندا مسۆگه ر بکریت. به لام وه ک من
له باوکم بیستومه که خزی له و گه شته دا به شدار بووه، سمایل ئاغا زور له
هه لویستی شیخ مه محمود رازی نه بووه و هه رچه نده که شیخ پینشوازی زور
گرمی لئ کربوو، به لام سمایل ئاغا لای ئاگا کانی پشده ری گوتبوی شیخ

مهحموود به که لکی رابه رایه تی گه لی کورد نایه تو خاوه نی رای خزی نییه و نازانی چی دهکات.

۲- هه لوئیستی عه شیره تی پشدهر ده باره ی شۆر شه کانی شیخ مهحموودی نه مر ئه وه بووه که وا زۆر به ی زۆری ئاغا یانی پشدهر هه ر له سه ره تای هه ستانی شیخ مهحمووده وه پشتیان گرتووه و له هه موو شۆر شه کانا وه کو چه کداری فیدایی له گه لیا به شدار بوون و چه ند که سیشیان لی شه هیدو بریندار بوونه. خۆم دیته بیرم له سه له کانی ۱۹۲۸ یا ۱۹۲۹ دا شیخ مهحموود خزی هاته پشدهر و داوای چه کداری له خزمانی میرئاوده لی کردو له چه ند مالی ئاغا یه کان میوانداری لی کرا. خه لکیکی زۆر له گه ل شیخ مهحموود کۆ بیژوه، به مالیکو دوومال میوانداری نه ده کرا، ماوه ی چوار رۆژ له ده شتی "به کاو" مابه یینی هیرۆو بیناسه مایه وه له لایه ن مالی هه باس ئاغا و حاجی ره سو ل ئاغا و مالی ئیمه وه میوانداری لی کرا. داوای شیخ مهحموود ئه وه بوو که هه موو له شکری پشدهر به تیکرایی له گه لیا بچیت. بابه کر ئاغا له ترسی نارازی بوونی ئینگلیزه کان نه چوه ژیر باری ئه م داوایه، به لام هه باس ئاغا ئاماده یی خزی پیشان داو زۆر به ی زۆری خزمانی چه کداری خزیان کۆ کرده وه له گه ل شیخ مهحموود دا رویشتن و هه تا رۆژی کۆتایی هاتنی شۆرش له گه لیا مانه وه. له وانه یه کیکیان باوکی من بوو که له پشتریشا هه ر له گه لیا بوو.

- هه لوئیستی عه شیره تی پشدهر ده باره ی "کۆماری مه هاباد". پیش ئه وه ی قازی مه ممه د ئالای کوردستان به رز بکاته وه، هه باسی مهحموود ئاغا که وته په یوه ندی کردن له گه ل قازی مه ممه دو بزی ده رخست که ئاماده یه هه موو جۆره هاوکاری له گه لدا بکات و هه روه ها مهحموود ئاغا ی هیرۆش برزای هه باس ئاغا زۆر ده وری مه رده نه ی هه بوو. له کاتی شه ره کانی نیوان کۆماری مه هاباد و حکومه تی ئیزان له ناوچه ی سه رده شت، ژماره یه ک چه کداری خزی نارده به ره ی سه رده شت و خسته ی ژیر ده سته ی "زیروی هه رکی" فه رمانده ی ئه و به ره یه. خه رج و سه رفیاتی ئه و چه کدارانه ش هه ر له خواره مه نی و چه کو فیشه که وه هه مووی له سه ر شانی مهحموود ئاغا بوو. من خۆم له م باره یه وه

ئاگادارم. له داهاتووشدا کاتى که گەيشتینه سەر باسى مەهاباد، زياتر باسى لى دەکەين.

جگە لەو دەورانەش که باسمان کردن، عەشیرەتى پشدر زۆر بە هانای خەلک و لێقەوماوانەو هاتوون. هەمیشە ناوچەى پشدر بۆ داماووان دەربەدەران بە تايبەتى بۆ ئەو کەسانەى که له ترسى رژيمەکانى دەوروپشتى کوردستان رایان دەکردو پەنایان بۆ پشدر دەهیتا، "قەلاتیک" بوو. من چەند کەسێکم بەبیرا دین که هەریەک بە هۆیەکەوہ رایانکردبوو و پەنایان بۆ عەشیرەتى پشدر هینابوو. چەند سال مانەوہ هەتاکو ئیشتەکەیان بۆ جى بەجى کراو گەرانەوہ شوینەکانى خۆیان. بۆ وینە له سالانى نیوان ۱۹۳۲ و ۱۹۳۵ دا چەند کەسێک لەو راکردووانە که له حکومەتى عیراق قاچاخ بوون و پەنایان بۆ پشدر هینابوو، چەند سال مانەوہ. هەباس ناغا هەولێ بۆ دان و له لایەن حکومەتى عیراقەوہ فەرمانى بەخشینی بۆ وەرگرتن. ئەوانە بۆ ئەوہى حکومەتى عیراق زياتر بايەخیان پەیدات، داواشیان له هەباس ناغا کرد که چەند ناغایەکی خزمى خۆى وەک ریزو ئیحترام لەگەلیاندا بنزیرت بۆ چوارتا یا سلیمانى. ئەوانە بریتى بوون له شیخ محەممەدە بچکولە ناموزای شیخ محەموود، حەمەعلی روستەم، مەجید شانەشینى، مچە قرگەبى واتە مستەفا قرگەبى و چەند کەسێکی تریش که ناویانم لەبیرچۆتەوہ. ئەمجا هەباس ناغا محەموودى کورپى خۆى و چەند ناغای تریشى لەگەلا ناردن. منیش هەرچەند منال بووم، لەم سەفەرەدا بەشداریم کرد. ئیمە هەموومان بە سواری ولاغ رویشتین و له رینگای شارباژیرەوہ چووینە "چوارتا" و بریار وابوو که بچینە سلیمانى، بەلام پارێزگار (سالخ زەگى بەگ) لەوێ نەنبوو، قایمقامى چوارتای بە ناوی "سەدیق بەگ" بە وەکیلى خۆى بۆ وەرگرتن و جێبەجێ کردنى ئیشى راکردووەکان دانابوو. شیخ لەتيف خۆى بۆ پیشوازى ئیمە هاتبوو بۆ "کەنارو" و لەلایەن قایمقام و خەلکى ناوچەکەش زۆر بە گەرمى بەخیزهاتنیان لیکراو ئەمەش وەکو ریزگرتنیک بوو له عەشیرەتى پشدر سەبارەت بە دامەزراندنەوہى ئەوانەى باسمان کردن.

دیسان هر له بیرمه که "علی محمودی کاکه خان" دزه بی له هولیز دژی حکومتی عراق رای کردو نهیتوانی له هیچ جینگایهک بهوخته وهو ناچار په نای بژ پشدر هیتا. ناوبراو به خزی و چند سواریکه وه ماوهی سن چوار مانگ زیاتر له پشدر مایه وه. له پاشان کاریکی وا کرا که حکومتی عراق لئی بیوریتو بگه ریته وه سهر جیگا و شوینی خزی. هه روه ها له سالی ۱۹۴۶ دا عه بدوللای بایز ناغا سه رۆکی عه شیره تی مه نگور و مام عه زیزی قهرنی ناغای مامهش به خزیانو چل تا په نجا سوار له ئیران هه لاتنو په نایان بژ پشدر هیتا. ناوبراوان هه رچه نده که له دژی کوماری مه هاباد رایان کردبوو، زور شایانی به خیره تان نه بوون. به لام دابونه ریتی کورده واری و عه شایری سهیری ئه وه ناکاتو ده بی هر که سیک په نای بژ هیتای ئه گه ر دوژمنیش بیت، چی له توانادا بیت دریغی بژ نه که ی و ریزی لئ بگریت. ئه وان هس ماوهی سن چوار مانگ له پشدر میوانی ناغایه کان بوونو له دوی روخانی کوماری کوردستان له مه هاباد، که پانه وه بژ ئیرانو دووکهس له ناغایانی پشدریشیان تا مه هاباد له گه لا ناردن. ئیتر خه لکی تریش له م بابه ته زور هه یه که هاتوونو په نایان بژ پشدر هیتاوه که لیره دا نه باسکردنیان پیویسته و نه ماوهش ئه وه نده هه یه که یه که هه موویان بنووسم.

عه شیره تی پشدر و رژیمی شایه تی عراق

هر له و رۆژه وه که حکومتی عراق به هزی ئینگلیزه وه دامه زرا تا کو سالی ۱۹۳۷ هیچ جوړه ته شکیلاتیکی ئیداری له ناوچه ی پشدر دانه مه زراو حکومتی عراق نهیده ویست به ناوی فه رمانه واییه وه روو بکاته پشدر، چونکه دهیزانی ئه م عه شیره ته وا به ئاسانی ناچیته ژیر باری هیچ دهسته لاتیک که له خزی گه وه تر بیت و هه رگیز رازی نینه ئه و ئازادی و سه ربه خزییه ی که ساله های ساله به خوین پاراستویانه، لئیان تیک بدریت. ئه وه بوو حکومتی عراق ته نیا بژ رازی کردنی عه شیره تی پشدر هه موو مانگ مه عاشی تابه تی بژ سه رۆکه کان "بابه کرناغا و هه باس ناغا" سه رف ده کردو داوای هیچ خدمه تیکیشی

لێ نه ده كردن. ئه گهر جارێك وا رێكه وتبايه يه كێك له كاربه ده ستانی به رزی میری هاتبایه بۆ ناوچه كانی كوردستان، ئه وا هه باس ناغاو با به كرناغا بانگێشتن ده كران و ئه وانیش جیا به جیا و یا پێكه وه بۆ پێشوازی ئه م كاربه ده سته ی میری ده رۆیشتن و له مه زیاتر هه یچ جژه داوا به كی تریان له سه ر نه بوو. مانه وه ی پشده ر به م شێوه سه ره به خۆی به ببوو به جینگای په رسیارو سه رسورمانی خه لكو زۆر جار قوتابیه كانی قوتابخانه له به غدا و موصل و شاره كانی تر په رسیاریان له مامۆستا كانی خۆیان ده كردو ده یانگوت ئایا پشده ر عیراقه؟ ئه گهر به شیکه له خاکی عیراق، بۆچی ته شكیلاتی ئیداری تیدا نه كراوه ته و بۆچی خه لکی ئه و ناوچه به خزمه تی ئالای عیراق ناكهن؟ ئیتر ده بی وه رامی مامۆستا كانی شێ چی بیت جگه له وه ی كه بلین ئه مه په یوه ندی به سیاسه تی میری به وه هه یه و ئیته هه یچی لێ نازانین. له زۆر له ناوچه كانی تری كوردستانیش ئه و گله بی و گازنده یه له سه ر حكومه تی عیراق هه بوو كه بۆچی ئه م فه رقو جیاوازی به هه یه. ئه مه له سه ر دلی كاربه ده ستانی رژی م پاشایه تی ببوو به گرێه كی گه وه ر.

ته شكیلاتی به رپۆه به رایه تی له پشده ر

له سالی ۱۹۳۷ و له كاتی دا كه "جه میل مه ده عی" كرا به سه رۆك وه زیرانی عیراق، كاربه ده ستانی رژی م له به غدا به ریاریان دا كه به هه رنرخێك ده بی ته شكیلاتی به رپۆه به رایه تی له پشده ر دا به م زینت و ئه و "ته لیسه م" بشكینریت. سوپایه كی زۆریان به ره و پشده ر نارده و ئه و سوپایه له كۆتایی مانگی ته مووزی سالی ۱۹۳۷ دا گه یشته سه ر زێ "زاب" له گوندی میرزا رۆسته م. ئه و كاته به ره بندی "دووكان" دروست نه كرابوو. به و نیازه كه له "زێ" به ره نه وه بۆ ناوچه ی مه رگه و له وپۆه بۆ پشده ر، ئوردوگایان له گوندی میرزا رۆسته م دروست كرد. عه شیره تی پشده ریش هه رچی زووتر له شكری خۆیان كۆكرده وه و به ریاره ی شه پی مان و نه مانیان دا و داوایشیان له حكومه تی ئێران كرد به ناوی په یوه ندی و دۆستایه تی وه به چه كو فیشه ك یارمه تیان بدات. به لام

حکومتی ئیزان له‌بەر هیندی ئیعتباراتی ده‌ولی و هه‌روه‌ها به‌سترنی هه‌ردوو رژیم به‌سیاسه‌تی ئیستعماریه‌وه، نه‌یتوانی له‌م کێشه‌یه‌دا خزی بکاته ته‌ره‌فو یارمه‌تی پشده‌ریه‌کان بدات. پشده‌ریه‌کان ناچاربوون ته‌نیا ئیعتما‌د له‌سه‌ر خزیان بکه‌نو و هه‌موو چه‌کداری خزیان هینایه‌ چیا‌ی "ئاسۆس" و له‌ پشتی بنگرده‌وه هه‌تا ده‌گاته ده‌ربه‌ند دامه‌زان. کاتی رژیمی عی‌راق بزی ده‌رکه‌وت ئه‌م عه‌شیره‌ته ئاماده‌ی فیداکاریه‌و به‌ناسانی ناچیته ژیر بارو شه‌رکردن له‌ گه‌لیان زۆر به‌ گران ده‌وه‌ستیت و سه‌رکه‌وتنیش مسۆگه‌ر نیه، ناچاربوو له‌ رینگای ئاشتییه‌وه چاره‌سه‌ری کێشه‌که بکات. بۆ گه‌یشتن به‌م مه‌به‌سته، له‌ئه‌نجومه‌نی وه‌زیرانه‌وه به‌مه‌به‌ستی وتووێژ له‌ به‌غدا، داوای نوێنه‌رانی پشده‌ر کرا. بابه‌کرئاغا و هه‌باسئاغا بۆ نارده‌نی نوێنه‌رانی خزیان بۆ به‌غدا، مانعیان نه‌بوو. حاجی مه‌لای حاجیئاغا که‌ برازای بابه‌کرئاغا بوو، له‌گه‌ل مه‌حمودی حاجیئاغا برازای هه‌باسئاغا، به‌ نوێنه‌ری گه‌شتی ناردرانه به‌غدا، له‌پاش چه‌ند دانیشتن و وتووێژ له‌ گه‌ل کاربه‌ده‌ستانی به‌رزی میری له‌سه‌ر ئه‌و مه‌رجانه‌ی خواره‌وه پیکهاتن:

- ۱- قایمقام و موچه‌خۆزانی به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی پشده‌ر هه‌موویان کوردبن.
 - ۲- به‌رپۆه‌به‌رانی هه‌ردو ناحیه‌کانی پشده‌رو مه‌رگه‌و سه‌رۆکی شه‌ره‌وانی قه‌لاده‌ له‌ ئاغایه‌کانی پشده‌ر دا‌بنین.
 - ۳- هه‌تا ماوه‌ی ۷ سال حکومه‌ت داوای سه‌ربازگرتن له‌ ناوچه‌که نه‌کات.
 - ۴- زه‌وی و زاری پشده‌ر نه‌که‌ویتته به‌ر یاسای ته‌سویه‌وه و مه‌ساح و حکومه‌ت هیچ ده‌ست‌دریژییه‌ک له‌ کێشه‌ی زه‌وی و زار نه‌کات.
- هه‌موولایه‌ک به‌م مه‌رجانه‌ی سه‌ره‌وه رازی بوون و بلاوه به‌ له‌شکری عه‌شایه‌ری کرا. له‌م هه‌موو سوپایه‌ی عی‌راقیش که له‌ ئوردوگای میرزا روسته‌م‌دا هه‌بوو، ته‌نیا یه‌ک فه‌وج له‌گه‌ل موچه‌خۆزانی به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی هات بۆ پشده‌ر. هه‌مزه‌به‌گ ناسراو به‌ هه‌مزه‌ی شاسوار، کرا به‌ قایمقامی قه‌لادزی و باپیری کوری بابه‌کرئاغاش به‌ به‌رپۆه‌به‌ری ناحیه‌ی پشده‌ر دانراو خداری حاجیئاغای برای مه‌حمودئاغاش کرا به‌ به‌رپۆه‌به‌ری ناحیه‌ی مه‌رگه‌و ئه‌حمه‌دی

بابه‌کری مامه‌نداغاش بوو به سه‌رۆکی شاره‌وانی قه‌لادزی. ئەمانه هیچ کامیان
 خوینده‌واری وایان نه‌بوو که‌وا ئیشوکاری ده‌وایی ره‌سمی به‌پێوه به‌رن، هر
 به‌ ناو دانران و کاتبه‌کانیان هه‌موو ئیشه‌کانیان بۆ به‌پێوه ده‌بردن.

ئەو فه‌وجه سه‌ربازیه‌ی که هه‌تا بویان بۆپشده‌ر، پاش یه‌ک دوو مانگ که زانیان
 هه‌منی و ئاسایش له‌ پشده‌ر هه‌یه، ئەویشیان کشانده‌وه. ته‌نیا چهند پۆلیسیکی
 کورد له‌گه‌ڵ ده‌سته‌ی به‌پێوه‌به‌رایه‌تی به‌بێ ئه‌وه‌ی هیچ جۆره ده‌سته‌لت و
 ئه‌رکیکیان له‌سه‌ر خه‌لکی ناوچه‌که هه‌بێت، مانه‌وه. هه‌رچهند هه‌مزه‌به‌گ یه‌که‌م
 جار ویستی وه‌کو ده‌سته‌لاتیک خۆی گیف بکاته‌وه‌و ده‌ست بداته ئیشوکارو
 به‌رگری له‌ خه‌لک بکات که له‌ناو شاری قه‌لادزی چه‌ک هه‌لبگرن، به‌لام
 ده‌سته‌لاتی له‌ ژووری دایره‌که‌ی خۆی زیاتر نه‌ده‌رویشت و بۆی نه‌چووه سه‌ر.
 حکومه‌ت چونکه تیگه‌یشت ناوبراو له‌ گه‌ڵ بارودۆخی پشده‌ر ناگونجیت،
 هه‌رخۆی گوازیته‌وه‌و له‌و ناوچه‌یه " نه‌قل" کرا. ئیتر وه‌زعی پشده‌ر هه‌تا
 سه‌له‌کانی ۱۹۵۰ به‌و شیۆه‌یه مایه‌وه‌و حکومه‌تی عیراق له‌ قازانج زیاتر هیچ
 جۆره قورساییه‌کی له‌سه‌ر پشده‌ر نه‌بوو. به‌لام دوای ئه‌وه‌ی که هه‌باس‌ئاغا
 کۆچی دوایی کردو مه‌حموودی حاجی‌ئاغا له‌ جیگای ئه‌و بوو به‌سه‌رۆک،
 بابه‌کرئاغا که‌وته به‌ره‌ره‌کانی مه‌حموود ئاغا و ئه‌ویش به‌امبه‌ری وه‌ستاو
 هه‌ردوولا له‌ دژی یه‌کتر ده‌ستیان کرد به‌ بانگاشه‌ی خراپ و شکایه‌ت و
 شکایه‌تکاری خۆیان گه‌یانه‌ کاربه‌ده‌ستانی به‌رزی میری. ئەمه‌ش هه‌نگاوێک
 بوو بۆ بێ‌به‌ختی عه‌شیره‌تی پشده‌ر، ئەگه‌نا هه‌ردوکیان زۆر مرۆفی هۆشمه‌ندو
 زیره‌ک‌بوون و ده‌یانزانی که ئەمه‌ کاریکی زۆر خراپه‌و ئەم دووبه‌ره‌کی‌و
 دوژمنانه‌یه‌تییه ده‌بێته هۆی زه‌ڵ‌بوونی ده‌سته‌لاتی میری به‌سه‌ریاندا. ئەم
 کاره‌ش زیاتر سوچی بابه‌کر ئاغا بوو. مه‌حموودئاغا چونکه له‌ هه‌موو
 رویه‌که‌وه بابه‌کرئاغای له‌ خۆی به‌گه‌وره‌تر ده‌زانی، یه‌که‌م جار نه‌یویست
 به‌رامبه‌ر به‌ ده‌سته‌لات و که‌سیه‌تی بابه‌کر ئاغا ته‌جاوه‌ز بکات، به‌لام بابه‌کرئاغا
 ئەو ریزه‌ی که له‌ هه‌باس‌ئاغای ده‌گرت، له‌ مه‌حموود ئاغای نه‌ده‌گرت و به

هاوشانی خۆی نهدهزانی. بهم دووبه رهکیه وهزعی پشدهر هاته شله ژانو بز دروست بوونی ئه و شتانهی خواره وه ریگا خۆش کرا:

۱- کاربه دهستانی میری ریگایان بز کرایه وه که دهست بخه نه ناو ئیش و کاری پشدهرو تۆوی دووبه رهکیه که زیاتر گه شه پێبدهن.

۲- به ره له دایی خزم و عه شایرو په یدابوونی گیر و گرفت له ئه نجامی ئه و نارینکیه، تۆوی دووبه رهکیه که زیاتر گه شهی پیندراو شیرازهی کاره کان تیکچوو.

۳- هاتووچۆی خزمان له مابه یینی ههردوکیاندا وای له هات هه ر لایه ک زیاتر خزمه تی کردبان و پاره ی پیندایان، زیاتر خزم له دهوری کۆ ده بوونه وه.

۴ - خه لک فیزی درۆو دوورویی و فیل و ته له که بازی بو و بهم شیوه یه وهزعی پشدهر که وته قۆناغیکی نارینکو پر مه ترسی په وه که له داهاتوودا زیاتر باسی ده که یین.

رژیشتم بز ناو کۆماری کوردستان له مه هاباد

له سالی ۱۹۴۵ دا که و تمه ناو کوردایه تی، ههستی کوردایه تی و نیشتمان په ره ری که وته ناو می شکمه وه و باوه ریم هاته سه ر ئه وه که ده بی لای کورد ناماده بیته و له کاتی پێویستیدا گیانی خۆی بز وه ده ست هینانی ئازادی و سه ربهستی نیشتمان که ی به خت بکات. ئه و کاته بوو که له حیزبی هیوادا به ئه ندام وه رگیرام. له سالی ۱۹۴۶ دا ئالای کوردستان به ناوی کۆماری مه هاباد له کوردستانی ئیزان بهرز کرایه وه. بریام دا خۆم به شداری ئه و خه باته بکه م و برۆم بز به ره ی شه ر. ئه و کاته به ره یه کی شه ر له ناوچه ی سه رده شت که زۆر له ئیمه وه نزیک بوو، کرابۆه. من هه ر ئه و ساله ته نیا دوومانگ بوو ژنم هیتابوو و نه بوو بوومه خاوه نی منال و برایه کانیشم هیندی گوره ببوون و ده یانتوانی له گه ل باوکم ئیداره ی مال هه لبسورپینن. ژنه که م که کچی مامم بوو، ناردمه وه مالی باوکی و له ۲۰ی مایسی سالی ۱۹۴۶ خۆم ناماده کردو به بی ئاگاداری باوکم، دوو ئه سپی سواریم بز خۆم و بز بابه کری سۆفی هه باس که ئه ویش هه ر خزمی خۆم بوو له گه ل ئیسترینکی بار بز هه لگرتنی که ل و په ل و

خواردهمەنى تەرتیب کرد. لە نیوەى شەودا بە نەهیتی کەوتینە رینگاو بۆ
 بەیانیهکەى گەیشتە گوندی "بیوران" و لەوێ چەند کەسێک لە گەنج و
 خۆینگەرمەکانی ئەو ناوچەى هاتنە لام و بە چەکی خۆیانەوه هاتنە ریزی
 ریکخستن. بۆ رۆژی دووهم گەیشتینە گوندی "میرشینخ حیدەر" نیزیکی بارهگای
 "زیرۆبەگ" فەرماندەى گشتی بەرەى سەردهشت. ناوبراو لە عەشیرەتى
 هەرکی و لە ناوچەى رەزائیه (ورمە) دادەنیشت و لەو بەرەى سەرۆکایەتیی
 کاروباری پێشمەرگەى دەکرد. لە گوندی میرشینخ حیدەرەوه نووسراویکم بۆ
 زیرۆبەگ نارد و لە هاتنى خۆم ئاگادارم کرد و داواشم لێ کرد بەرە (جیبە)مان
 بۆ دیار بکات. ئەویش لە وەرەمى نامەکمدا داواى لێ کردبووم خۆم بچمە لای
 کاتى گەیشتم زۆر بە گەرمى بەخێرھاتنى کردم و شادمانى خۆى پێشاندا کە من
 لە کوردستانی عیراقەوه هاتووم و بەشداری بەرەى شەر دەکم. داواى لێ کردم
 کە هەر لە نیزیکی بارهگایەکەى خۆى بارهگا بکەمەوه. لە سەرەقسەى زیرۆبەگ
 کە بارهگاگەى بەرامبەرى سەردهشت و زۆر لە بەرەى شەر نیزیکی بوو، هەر
 لەوێ نیشتهجێ بوین. ئێمە هەتا چوار پینچ رۆژ خۆمان خواردهمەنیمان دەکری.
 کاتى زیرۆبەگ خەبەرى زانى، خۆى هاتەلام و گوتى دەبێ لەمەودوا هەموو
 خواردهمەنى و پێویستتێتان وەک ئەو هەموو لەشکرەى کە لەو بەرەى دایە. لە
 عەمبارى گشتى وەر بگرن. بەهەر حال نێوانمان لە کەل زیرۆبەگ زۆر خۆش
 بوو. ئەگەر رۆژیک نەیدیتبام، خۆى دەهاتە لام و هەر جارە پزستەى کۆمیتەى
 ناوەندى لە مەهابادەوه بۆ هاتبایە، هەتا نەیهێنابایە لای من نەیدەکردهوه.
 دەبوايە جوابەکانیشى بۆ بنووسمەوه. ئەمەش ئەوپەرى متمانەىک بوو کە
 سەبارەت بە من هەیبوو. ئەو خۆى کاتیکی هەبوو، بەلام لە خۆیندەنەوه
 نوسینی زمانى کوردی زۆر کزبوو. ئەو کاتەش دەبوايە هەموو نووسراویکی
 رەسمى بە کوردی بنووسریت. زیرۆبەگ خۆى نەخۆیندەوار بوو، تەنیا
 بەزیرەکی و ئازایەتى خۆى گەیشتبوو پلەى فەماندەى بەرە. خەلکی ناوچەى
 سەردهشت و هەموو عەشایرەکان پشتیوانیان لە کۆماری کوردستان دەکرد و
 زۆرەى زۆرى خەلک لە دۆی رۆژى تاران چەکیان هەلگرتبوو. تەنیا دووکەس

هه‌بوون که به ئاشکرا دژی کۆمار بوونو له سوودی رژیم چه‌کیان وه‌رگرتبوو و خۆیان خستبووه ناو سوپای ئێران‌ه‌وه. به‌که‌میان "حه‌سه‌ن‌ئاغای بی‌زیله" و دووه‌میان "مامه‌ندی حاجی هه‌باس‌ئاغا" برزای بابه‌کر ئاغا بوو. مامه‌ندئاغا خۆی له ناوچه‌ی ئالانی کوردستانی ئێران داده‌نیشیت و بابه‌کرئاغاش له پشده‌روه‌ه هیندی چه‌کداری بژ ناردبوو تاکو بتوانن پشتیوانی له هیزه‌کانی سوپای ئێران بکن. بابه‌کرئاغا به‌ فرمانی ئینگلیزه‌کان ئه‌و کاره‌ی ده‌کرد. هیزه‌که‌یشی ئه‌وه‌بوو، ئینگلیزو ئه‌مریکا ئه‌و ناوچه‌یان به‌ به‌شیک له‌ باشوری ئێران ده‌زانی که له‌ دابه‌ش‌کردنی ئێران له‌ گه‌ل روسیادا به‌ر ئه‌وان ده‌که‌وت. به‌لام هه‌لوێستی مه‌حمودی حاجی‌ئاغای هیزو به‌ پینچه‌وانه‌ی هه‌لوێستی بابه‌کرئاغا بوو. مه‌حمود ئاغا هه‌موو جزه‌ هاوکاریه‌کی له‌ گه‌ل کۆماری مه‌هابادا ده‌کردو هه‌روه‌کو پیشتر باس‌مان کرد، په‌نجا تا شه‌ست چه‌کداری خۆی به‌ هه‌موو خه‌رج و سه‌رفیاته‌وه بژ پشتیوانی له‌ کۆماری کوردستان ناردبووه به‌ره‌ی سه‌رده‌شت و هه‌میشه به‌ نامه‌ په‌یوه‌ندیشی له‌گه‌ل قازی مه‌مه‌د هه‌بوو. قازی مه‌مه‌د چه‌کیکی تابه‌تی وه‌کو دیاری به‌شیوه‌یه‌کی نه‌هینی له‌ ریگای زین‌ۆبه‌گه‌وه بژ مه‌حمودئاغا ناردبوو. له‌به‌ر ئه‌وه قازی ئه‌و چه‌که‌ی به‌ نه‌هینی ناردبوو، چونکه بابه‌کرئاغا به‌ک دوو جار لای ئینگلیزه‌کان شکایه‌تی له‌ مه‌حمودئاغا کردبوو، پنی گوتبوون مه‌حمودئاغا بۆته "شیوعی" و په‌یوه‌ندی له‌گه‌ل کۆماری کوردستان له‌ مه‌هاباد هه‌یه . له‌به‌ر ئه‌وه مه‌حمودئاغا که‌وته ژیرچاودی‌ری و لیکۆلینه‌وه، پاشان به‌ پاره‌و به‌رتیل توانی خۆی رزگار بکات. ئه‌و کاته حکومه‌تی عیراقیش له‌ ناوچه‌ی پشده‌ردا ده‌سته‌لاتیکی وای نه‌بوو.

کۆماری مه‌هابادو چۆنیه‌تی دامه‌زرانی

لێزه‌دا کورته‌یه‌ک سه‌باره‌ت به‌ دامه‌زرانو تینچوونی کۆماری کوردستان له‌ مه‌هاباد ده‌خمه‌ به‌رچاودی خویته‌ران که بریتیه‌ له‌و رووداوانه‌ی خۆم دیتومن و له‌ ناویاندا ژیاوم یا له‌ که‌سانی باوه‌رپینکراوی ناوکۆمارو لێرسراوانی

ناسیاو بیستوومن. هر ئه و کات ناوی ئه و سه‌رچاوانه‌م یادداشت کردوه که سه‌رچاوه‌کان ئه‌وانه‌ی خواره‌وه‌ن:

۱- زیرۆ به‌گی هرکی که له سه‌ره‌تاوه ئاگاداری زۆربه‌ی رووداوه‌کان بووه‌و په‌کیک له ئه‌ندامانی وه‌فدی کوردی بۆ "باکو"ی ناوه‌ندی کۆماری تازه‌بایجانی سۆفیه‌ت بووه.

۲- سه‌ید مسته‌فای سه‌یدی، خه‌لکی مه‌هاباد که له پاش روخانی کۆماری کوردستان له مه‌هاباد رای کردو په‌نای بۆ مه‌حمودئاغای هێرۆ هیتاوه.

۳- کاپیتان "حه‌می مه‌ولود" خه‌لکی مه‌هاباد که ئه‌ویش بۆ ماوه‌یه‌ک هاته عیراقو له دوایدا رویشت بۆ روسیا .

۴- حاجی سه‌ید ره‌حیم، خه‌لکی مه‌هاباد که ئه‌ندامی به‌رزی حیزب بوو، له به‌ره‌ی سه‌رده‌شت کرابوو به‌ به‌ لیتیرسراوی دارایی.

۵- حامیدی مازوجی خه‌لکی مه‌هاباد که خۆی له کۆماری مه‌هاباد سه‌رۆکی دیژبان (ئامر ئینزبات) بوو، له‌گه‌ل قازی محهممه‌د له سینداره درا.

ئاگاداریه‌کانی خۆمو ئه‌وه‌ی له‌و سه‌رچاوانه‌م بیستوه، هه‌مووی به‌بێ زیادوکه‌م ده‌خه‌مه به‌رچاوی خۆینه‌ری خۆشه‌ویست.

له سالی ۱۹۴۱دا هاوپه‌یمانان (روس، ئینگلیزو ئه‌مریکا) هاتنه ناو خاکی ئیرانه‌وه‌و ره‌زاشایان به‌ تاوانی نازییه‌تی له‌سه‌ر حوكم لابردو بۆ ده‌ره‌وه‌ی ئیران دووریان خسته‌وه. بۆ ئه‌وه‌ی رژیمی پاشایه‌تی له ئیران تیک نه‌چیت، حه‌مه‌ره‌زای کورپان له جینگا دانا. هه‌روه‌ها خاکی ئیرانی‌شيان به‌سه‌ر دووبه‌ش‌دا دابه‌ش‌کرد. په‌که‌م ناوچه‌کانی ئازربایجان که ده‌که‌ویته باکوری رۆژئاوای ئیران، هه‌مووی خرایه ژێر ده‌سته‌لاتی روسیاوه‌و به‌شی دووه‌م که بریتی بوو له ناوه‌راستو رۆژه‌لاتو خوارووی باشوری ئیران، هه‌مووی خرایه ژێر ده‌سته‌لاتی ئینگلیزو ئه‌مریکا. له روی سیاسیه‌وه خۆیان چاوه‌دیریان ده‌کردو نه‌یاند هه‌یشت که په‌شینیوی ئالۆزی بکه‌ویته ئه‌و ناوچه‌وه پارچه پارچه بکریت. سیاسه‌تی روسیا له ئیراندا به‌ پیچه‌وانه‌ی سیاسه‌تی ئینگلیزوئه‌مریکا بوو. حه‌زی ده‌کرد هه‌ر نه‌ته‌وه‌یه‌ک له ئیراندا داوای مافی ئه‌ته‌وايه‌تی خۆی بکاتو له‌دژی

رژیمی ئێران سەر بەرز بکاتەوێ. هەر ئەوێ بوو کە روسیا دەستی بە هاندانی سەرۆک خێڵەکان و دەر بەگەکانی ئەو ناوچانە ی ژێر دەستی خۆی واتە نازربایجانی رۆژ هەلات و رۆژئاوا کرد، لە دژی رژیمی ئێران سەر بەرز بکەنەوێ و سوپای دەستەلاتدار لەو ناوچانە دەر بکەن و خۆیان گەورەو گزیری ولات بن. ئەوێ بوو کە هەر ئاغا یەک و سەرۆک عەشیرە تێک لە شوینەکانی خۆیان راپەرین و لە ماوێهەکی کورتدا دەستیان بە سەر هیزەکانی میری داگرت و خۆیان بوونە حاکی سەر بەخۆ ئاغا یەتی سەدسال لەوێ پیشیان ژیا ندهوێ. ئەوانە ی کە زۆر دیار و ناسراو بوون، بریتی بوون لە:

۱- عومەر خانی شکاک

۲- رەشید بەگی هەرکی

۳- قەرەنی ئاغا ی مامەش

۴- زێرۆ بەگی هەرکی

۵- کاک عەولای جەلدیان

۶- موساخانی زەرزا

۷- ئاغا یانی دیبوکری لە ناوچە ی بۆکان کە ژمارە یان زۆر بوو

هەر یەک لەوانە چە کدار یکی زۆریان لە دەوری خۆیان کۆ کردەوێ، چونکە پەیدا کردنی چە ک شتیکی زۆر ئاسان بوو، زۆر بە ی زۆری ئەو چە کانه یان لە سوپای ئێران بە تالان وەرگرت. لە شاری مەهاباد کە هەر لە کۆنەوێ مەرکەزی بزوتنەوێ و چالاکی سیاسی بوو، حیزبیکی سیاسی بە ناوی "کۆمەلە ی ژیا نەوێ کورد" لە جیگای حیزبی هیوا کەوتە ئیش کردن و زۆر بە ی زۆری لاوانی رەوشە و نیبرو ئازاد یخوازی کوردستانی ئێران و عێراق ها تته ناو ئەم حیزبەوێ و قازی محەممەدیش کە خۆی پیاویکی سیاسی و ئاییی بوو، ها تە ناو حیزب و توانی لە ماوێهەکی زۆر کەمدا پلە ی سیاسی ئەم حیزبە بەرز بکاتەوێ و زۆر بە ی زۆری ئەو سەرۆک خێل و ئاغا یانە ش کە باسمان کردن، بە ئینتە ناو حیزب و هەموو مانگ "پیتاک" و مانگانە یان لێ وەر یگری ت. حیزب خۆی جیگای حکومەتی ئێرانی پڕ کردەوێ و توانی زۆر بە ریک و پینکی ئیدارە ی شارەکانی

مه‌هاباد، بۆكان، ميانداو، شنۆ، نه‌غه‌ده و خانه به‌پيوه به‌ریت و هموو دایره‌کانی ئه‌و شارانه له جاران باشتر كه‌وتنه ئیش كردن. هه‌روه‌ها له ته‌وریزیش ده‌سته‌لاتی میری نه‌ماو هموو ده‌سته‌لاتیک كه‌وته ژیر ده‌ستی "فیرقه‌ی دیمۆكراتی نازه‌ربایجان". ئه‌م فیرقه‌یه به‌خواستی روسه‌كان به‌بیرو باوه‌ری كۆمونیستی هاتبوونه سه‌ر كارو روسه‌كان زۆر به‌توندی پشتیان گرتبوو و هموو توانای مادی و مه‌عنه‌ویان له به‌رده‌ست نابوو. فیرقه‌ی دیمۆكراتی نازه‌ربایجان شاره‌كانی ته‌وریز، مه‌رهند، خۆی، سه‌لماس، ئه‌رده‌بیل و مه‌راغه‌ی له ده‌سته‌لاتی رژیمي ئیران پاك كردبۆه‌و خستبوویه ژیر ئیداره‌و ده‌سته‌لاتی خۆی. ئه‌م شارانه هه‌موویان له باكوو روژئاوای ته‌وریز هه‌لكه‌وتوون. ده‌سته‌لاتی نازه‌ربایجان له باشووریشه‌وه هه‌تا ده‌گاته میانه‌و تاكستان و زه‌نجان و نیژیکی قه‌زوین، ده‌رژیشت.

وتووێژ له‌نیوان حكومه‌تی روسیا و نوێته‌رانی كورد له‌باكۆژی پایته‌خی

نازه‌ربایجانی روسیا

له‌ سالی ۱۹۴۲دا حكومه‌تی روسیا داوه‌تنامه‌یه‌کی بۆ كۆمه‌له‌ له‌ مه‌هاباد نارو داوای لیکردن چهند نوێته‌ریکی خۆیان بۆ وتووێژ ده‌رباره‌ی چاره‌نووسی كوردی ئیران بۆ باكۆ بنێرن. ئه‌م داوه‌تنامه‌یه له‌ كاتیکدا هات كه‌ كۆمه‌له به‌ ئاشكرا كاری ده‌كردو له‌ ناوه‌و له‌ ده‌روه‌ه خۆی ئیسبات كردبوو. قازی محهمهد بۆ ئه‌م سه‌فه‌ره وه‌فدیکی ۳۰ كه‌سی له‌م پیاوه‌هه‌شایره‌ ناسراونه‌ی خواره‌وه به‌ سه‌ۆكابه‌تی خۆی پێكه‌یتا:

۱- حاجی بابە شیخ

۲- قه‌ره‌نی‌ئاغای مامه‌ش

۳- كاك عه‌ولای جه‌لدیان (مامه‌ش)

۴- ره‌شید به‌گی هه‌ركی

۵- زیزۆبه‌گی هه‌ركی

۶- موسا خانی زه‌رزا

۷- مهجیدخان میانداوای

۸- شیخ پوشوی کوری سید تهها

۹- عهلی ئاغای ئه مری ئه سعه

۱۰- حهسن ئاغای هه ناره (شکاک)

۱۱- حهسن تیلوکه (شکاک)

۱۲- کاک هه مزهی نه لۆس (مامهش)

من له و سی کهسه هه ر ناوی ئه وهند که سانه ده زانم. ئه م نوینه رانه رۆیشتنه باکوو چه ند رۆژ له گه ل "باقرۆف" سه رۆک کۆماری ئازه ربایجانی روسیا و توو یژیان کردو له سه ر مافی نه ته وایه تی گه لی کورد پینان داگرت. به لام نوینه انی روسیا به سه رۆکایه تی باقرۆف هه یج به لای مافی کورده وه نه چون و گوتیان حکومه تی روسیا له م هه ل و مه رجه ی ئیستادا ئاماده نییه بۆ وه ده ست هیتانی مافی نه ته وایه تی پشتگیری له کورد بکات. ئیتر ئه م جاره بی ئه وه ی بگه نه ئه نجامیک، وه فده که گه راوه. ته نیا باقرۆف پنی گوتیوون داوایه کانی ئیوه ده خه ینه به رچاوی کۆمیه تی مه رکه زی و ئاگادارتان ده که ینه وه. پاش گه رانه وه ی نوینه رانی کورد له "باکو"، پله ی حه یز زیاتر له جارن به رزبۆه و عه شایره کان په یته په یته ده هاته ریژی ریخستن و به وه پهری سه خاوه ته وه پیتاکو یارمه تیان بۆ حه یز سه رف ده کردو به تیکرای خه لک به هیوای داها تتی رۆژیکی پهر له شادی و به خته وه ری و ئازادی کوردستان له ده وری ئالای حه یز کۆبوونه وه. به هه ر حال وه زع به م شینویه رۆیشت هه تا گه یه شته سالی ۱۹۴۵ و حکومه تی ئیرانیش له و ناوچانه ی کوردستاندا رۆژبه رۆژ لاوازتر ده بوو و به ره و شاره کانی باشوور پاشه کشه ی ده کرد. ته نیا سه قزو سنه و کرماشان به هزی ئینگلیزو ئه مریکا له ژیر ده سه لاتی حکومه تی تاراندا مانه وه.

رۆیشتنی نویتنه‌رانی کورد بۆ باکو بۆ جاری دووهم

له مانگی ئیلوولی سالی ۱۹۴۵دا جاریکی تر نویتنه‌رانی کورد بانگه‌نشت کرانه‌وه باکو و ئه‌و جاره نویتنه‌ران تیکه‌لاو بوون له خوینده‌وارانی شارستانی و سه‌رۆک عه‌شیره‌ خاوه‌ن ده‌سته‌لاته‌کانی وه‌کو:

۱ - قازی محهمهد

۲ - مه‌ناف که‌ریمی خه‌لکی مه‌هاباد.

۳ - حه‌مه‌ حسین خان ناسراو به‌ سه‌یفی قازی.

۴ - علی ریحانی خه‌لکی مه‌هاباک .

۵ - کاک عه‌ولای جلدیان له‌ عه‌شیره‌تی مامه‌ش.

۶ - کاک هه‌مزهی نه‌لۆس مامه‌ش.

۷ - قاسم حاجی بایز ئاغای دیموکرێ.

۸ - نوری به‌گی هه‌رکی و چه‌ند که‌سی تریش که‌ ناویانم بیرکردووه‌.

ئهو نویتنه‌رانه‌ رۆیشتن بۆ باکو و ئه‌و جاره هه‌موو داوايه‌کانی خۆیان به‌ گه‌لاله‌کراوی خسته‌ سه‌ر کاغه‌زو له‌گه‌ل نویتنه‌انی روسیا به‌ سه‌رۆکایه‌تی باقرۆف که‌وتنه‌ و تووێژو ئه‌م داوايه‌ی پێشوشیان سه‌باره‌ت به‌ چاره‌نوسی گه‌لی کورد دووپات کرده‌وه‌. له‌ئه‌نجامدا باقرۆف پێی‌گوتن که‌ سه‌ربه‌خۆیی ته‌واو له‌م بارودۆخه‌ی ئێستادا هه‌یج ئیمکانی نییه‌، به‌لام حکومه‌تی روسیا پشتیوانی له‌ مافی "خود مختاری" واته‌ حوکمی‌زاتی به‌و مه‌رجه‌ ده‌کات که‌ کورده‌کان بکه‌ونه‌ ژێر ده‌سته‌لات و چاوه‌بیری "فیرقه‌ی دیمکراتی ئازهربايجان"ی تورکه‌کانی ته‌وریز. جگه‌ له‌وه‌ش به‌لێنی پێدابوون هه‌ندێ چه‌کو ته‌قه‌مه‌نی و یارمه‌تی مادیان پێدات. هه‌وه‌ها رایسپاردبوون که‌ ناوی کۆمه‌له‌ی ژيانه‌وه‌ی کورد(ژ.ک) بگۆرن به‌ "حیزبی دیموکراتی کوردستان". سه‌باره‌ت و تووێژه‌کانی نیوان وه‌فده‌که‌ی کوردستان و "باقرۆف" قسه‌یه‌کی خۆش هه‌یه‌. ئه‌ویش ئه‌وه‌یه‌ کاک عه‌ولای جه‌لدیان که‌ خۆی یه‌کیک بووه‌ له‌ ئه‌ندامانی وه‌فده‌که‌، بۆی گێرامه‌وه‌: کاتیک "باقرۆف" به‌لێنی ئه‌وه‌ی پێ‌داین چه‌ند هه‌زار تفه‌نگ و فیشه‌کو چاپخانه‌ و شتمان بداتی، قازی محهمهد رووی کرده‌ باقرۆف و به‌ تورکی پێی‌گوت: "من زۆر

دل خۆش، چونکه ئەمجاره دلنیاام که جەنابت هەموو داواپەکانی ئێمە جێ بە جێ دەکەوێ و بەلگەشم ئەوەیە دەگێزێ ئەوە دەلێن ئاغا یەکێ گەورە هەبوو که زۆر حەزی لە راو بە "تانجی" دەکرد. رۆژیک بە نۆکەرەکی خۆی گوت با تانجیەکت بەدەم. ئەویش گوتی قوربان ئەگەر لەو لوتف و کەرەمە پەشیمان نەبیتەو، زۆر جینگای شانازیە. ئاغا نانجیەکی پێداو لە گەل خزیدا بردیە ماله و هەو لەوێ ژنەکی گوتی ئەوە چییە هیتاوتەو؟ نۆکەریش گوتی ئەوە لوتفی ئاغا یە بۆ من هەتا راوی پێبکەم. ژنە گوتی تۆ نازانی تانجی راگرتن هەروا ئاسان نییە. پێویستی بە ئەسپی سواری هەبێ و ئەسپەکەش کاو جۆو جینگای پێویستە. ئیستا ئێمە هیچکام لەو پێداویستیانەمان نییە، کەواتە هەرچی زووتر تانجی یە که بۆ ئاغا بەرەو. کاپرایی نۆکەر بەقسە ی ژنەکی کردو گەراوێ مالی ئاغاو گوتی قوربان زۆر سوپاست دەکەم، ئەم تانجیە بۆ من سوودی نابێ. چونکه نە ئەسپی سواری و نە جینگای ئەسپ و نە تفاق و خۆراکی ئەسپ بە هەژاریکی وکو من دا بین ناگرین. ئەوجار ئاغا گوتی: ها "حەمەد" ناچارت کردم ئەو شتانهت هەموو بۆ دا بین بکەم."

کاتی قازی محەممەد ئەو قسانە ی بۆ باقرۆف گێرایەو، پنی گوت: "من دەزانم وەک ئاغا یەکێ تۆش هەموو داواپەکانی تەمان بۆ جێ بە جێ دەکەوێ." ئەوجار باقرۆف دەستی بە پێکەنینکی زۆر کردو بە قازی گوت ئەگەر بواری سیاسی لە ئایندهدا مەودامان بدات، بەسەرچاو.

لێرهدا گێراوە ی کاک عەولای جەلدیان تەواو دەبیت. من لە سالەکانی ۱۹۷۵ و ۱۹۷۶ کاتی مالم لە ورمی بوو، زۆر هاتو چۆمان لە گەل خوالیخۆشیوو کاک عەولای جەلدیان هەبوو. هەر لە زەمانی کۆماری مەهابادیشەو دەمناسی و ئەو باسی ئەو سەفەرانی "باکزی" بۆ گێرامەو.

ئەو بوو نوێتە رانی کورد گەرانەو مەهابادو لە کۆتایی مانگی تشرینی سالی ۱۹۴۵دا کۆبوونەو هە یکی فراوان پیکهات و ژماه یەکی زۆر لە رەوشن بێرانو سەۆک خیلەکانی کوردستانی ئێران لەو کۆبوونەو هەدا بەشداریان کرد. قازی محەممەد سەبارەت بە وەزعی سیاسی کوردستان و ئەنجامی سەفەرەکیان بۆ

روسیا که‌وته قسه‌کردن. هه‌روه‌ها پیشنیاره‌کانی باقرۆفی له‌ باب‌ه‌ت خودمختاری و‌ گۆزینی ناوی 'کۆمه‌له‌' بۆ باسکردن. پاش ئالوگۆزی بیروپا، زۆریه‌ی زۆری خه‌لک به‌ مافی ئه‌و خودمختاریه‌ی رازی نه‌بوون که‌ له‌ ژێر ده‌سته‌لات و‌ چاره‌ریزی 'فیرقه‌ی دیموکراتی ئازهر‌بایجان' دابیت و‌ که‌س له‌ مافی سه‌ربه‌خۆیی که‌مه‌تر نه‌ده‌هاته‌ خواره‌وه‌. به‌لام ده‌رباره‌ی گۆزینی ناوی کۆمه‌له‌ به‌ حیزبی دیموکراتی کوردستان، هه‌موو که‌س پینی باشبوو. بریاری له‌ سه‌ردراو ئه‌و ناوه‌ جینگای خۆی گرت و‌ دروشمی حیزبی دیموکرات به‌رز کرایه‌وه‌. له‌م کۆبوه‌وه‌یه‌دا قازی محهمه‌د پیشنیاری کرد که‌ باشتر ئه‌وه‌یه‌ ئیمه‌ی کورد نیوان و‌ په‌یوه‌ندی خۆمان له‌گه‌ڵ 'فیرقه‌ی دیموکراتی ته‌وریز' پته‌وتر بکه‌ین و‌ ماوه‌ نه‌ده‌ین که‌ حکومه‌تی روسیا له‌و باره‌یه‌وه‌ ره‌خنه‌مان لی‌بگریت. ئه‌مجا بریار درا که‌ وه‌فدیک‌ی تایبه‌تی به‌ سه‌ره‌زکایه‌تی قازی محهمه‌د بپرواته‌ ته‌وریز و‌ هه‌رچۆنیک‌ بیت دلی‌ تورکه‌کانی ته‌وریز له‌ خۆیان رازی بکه‌ن. له‌و کاته‌دا هیندی ناکۆکی و‌ کینشه‌ش که‌وتبووه‌ مابه‌ینی 'فیرقه‌ی دیموکراتی ته‌وریز' و‌ سه‌ره‌زک‌عه‌شایره‌کانی ناوچه‌ی ره‌زائیه‌، به‌ تایبه‌تی له‌گه‌ڵ شکاک و‌ هه‌رکه‌یه‌کان. ئه‌و وه‌فده‌ی بۆ چاره‌سه‌ری ئه‌م کینشه‌ و‌ ناکۆکیانه‌ به‌ره‌و ته‌وریز وه‌رێ‌که‌وت، له‌و که‌سانه‌ی خواره‌وه‌ پیک‌ هاتبوو:

۱ - قازی محهمه‌د

۲ - سه‌ید‌عه‌بدوللا ئه‌فه‌ندی

۳ - حه‌مه‌حوسین خان

۴ - ره‌شید‌به‌گی هه‌رکی

۵ - عومه‌ر خانی شکاک.

له‌ نوێنه‌رانی 'فیرقه‌ی دیموکراتی ئازهر‌بایجان' ته‌نیا هه‌ر ناوی جه‌عفهر پیشه‌وه‌ری و‌ دکتۆر جاوید ده‌زانم.

نوێنه‌رانی هه‌ردوو لا له‌ ته‌وریز دانیشتن و‌ چهند رۆژ و‌تووێژیان کرد. له‌ نه‌جامدا له‌سه‌ر ئه‌م خالانه‌ی خواره‌وه‌ پینکهاتن و‌ بریارنامه‌یه‌کیان به‌و شیوه‌ی خواره‌وه‌ مۆر کرد:

- ۱- هەردوو حیزب بۆ پاراستنی ولات هاوکاری یەکتەر بکەن و لە هیچ جۆرە یارمەتەکی سیاسی و عەسکەری و ئابووری و کۆمەڵایەتی لەگەڵ یەکتەردا درێغی نەکەن.
- ۲- وتووێژکردن لەگەڵ حکومەتی مەركەزی تاراندا دەبێ بە پرس و رای یەکتەر و رەزامەندی هەردوو حیزب بێت.
- ۳- ئەم دوو حیزبانە هەریەک لە ناوچەیی خۆیدا بۆ گەشەپێدانی زمانی کوردی و تورکی هەول بدەن.
- ۴- لە هەر ناوچە یەکدا کە ژمارەیی تورک لە هی کورد زیاتر بوو، دەبێ سەرۆکی دەستەیی بەرپۆڵە بەرایەتی ئەو ناوچەیی تورک بێت و نەیسبەت بە کوردیش هەر هەمان شت لە ناوچەکانی تیکەڵاو پەپەرەیی بکریت.
- ۵- لیژنەییەکی هاوبەشی ئابووری لە هەردوو حیزب بۆ چارەسەرکردنی گیرۆگەرقتە ئابووریەکان پێک بەهینریت و بربارەکانی ئەو لیژنەییەش لە لایەن هەردوو حیزبەوه ریزی لێ بگیریت.
- 6- لە هەر شوینیکی ئاژاوه و دووبەرەکی لەنیوان کوردهکان و تورکهکاندا دروست بوو، پێویستە بۆ چارەسەرکردنی کێشەکە دەستەلاتی هەر دوو حیزب بەکاربەهینریت و ماوه نەدەن هیچ جۆرە ئاژاوه و دووبەرەکی لە ناوچەکانی تیکەڵاوی وەک "رەزائیه"، "تەغەدە" و "میانداو" و ئەمانەدا دروست بپێت.
- ئێتر بەمشێوهیە پیکهاتن و نوینەرانی کورد گەرانەوه مەهاباد و حکومەتی روسیاش بەم بربارنامەیی زۆر رازی بوو و رەزامەندییەکی بە هەردوو لا راگەیاندا.

چه‌کو ته‌قمه‌نی له‌لایه‌ن روسه‌کانه‌وه بۆ یه‌که‌م‌جار گه‌یشه‌ شاری

مه‌هاباد

پاش ئه‌وه‌ی قازی‌مهممه‌د نوینه‌رانی کورد له‌ ته‌وریز گه‌رانه‌وه، وه‌جبه‌یه‌ک چه‌کو ته‌قمه‌نی بۆ یه‌که‌م‌جارو زۆر به‌ نه‌یتی گه‌یشه‌ مه‌هابادو روسه‌کان به‌ دیاری نارده‌بوویان و له‌ کاتی نیوه‌شه‌ودا دایانه‌زاندن. چه‌کو ته‌قمه‌نیه‌کان بریتی‌بوون له‌و شتانه‌ی خواره‌وه:

۱- ۱۲۰۰ تفه‌نگی برنژ له‌گه‌ل چه‌ند شه‌ستیرو فیشه‌کی زۆر.

۲- وه‌جبه‌یه‌ک نارنجۆکی "مزلۆتۆف" و هه‌روه‌ها چه‌ند هه‌زار شووشه "تیزاب" که‌ بۆ سووتاندنی ده‌بابه (تانک) به‌ کار ده‌هات و ده‌بویه‌ پینشمه‌رگه‌ی گیان‌فیدا له‌ نزیکه‌وه‌ بیخاته‌ سه‌ر ده‌بابه.

۳- مه‌بله‌غیک پاره (ئیسکناس)ی ئێرانی.

۴- چاپخانه‌ له‌گه‌ل کاغه‌زو که‌ل‌وپه‌لی پێویست.

کاتی ئه‌و چه‌کانه‌ هاتن و به‌سه‌ر ئه‌ندامان و لایه‌نگراندان دابه‌شکران، هه‌موو جه‌ماوه‌ر که‌وته‌ شایبو به‌زم و په‌یتا‌په‌یتا خه‌لک بۆ چه‌ک‌وه‌رگرتن ده‌هاتن و ئاماده‌یی خۆیان بۆ گیان‌به‌خت‌کردن له‌ رینگای ئازادی کوردستان پێشان ده‌دا. وای لێ‌هادت خه‌لک له‌ کوردستانی عێراقه‌وه‌ ده‌هاتن و ئه‌گه‌ر یه‌کیک له‌ دانیشتوانی مه‌هاباد بوبایه‌ که‌ فیلیان چه‌کیان پێده‌دراو ناویان له‌ ریزی له‌شکری کوردستاندا تۆمار ده‌کرا. پله‌ی حیزب گه‌یشه‌ ئه‌وپه‌ری به‌رزی و ئه‌ندامانی کۆمیته‌ی ناوه‌ندی هاتنه‌ ئه‌و راده‌یه‌ی که‌ زۆر له‌ خۆیان بایی ببن و داوای ئیعلانی سه‌ربه‌خۆیی (ئیه‌ستقلال) بکه‌ن. به‌لام قازی‌مهممه‌د ئه‌و رایه‌ی په‌سند نه‌کرد، چونکه‌ خۆی له‌م گه‌شتانه‌ی‌دا بۆ روسیا تیگه‌یشه‌بوو که‌ حکومه‌تی روسیا بۆ چارێدانی سه‌ربه‌خۆیی پشت‌گیرییان لێ‌ناکات. مه‌سه‌له‌ش هه‌ر ئه‌وه‌بوو که‌ روسیا هه‌ولی ئه‌وه‌ی ده‌دا کاریکی وا بکات حکومه‌تی ئێران بخاته‌ ژێر گوشاری سیاسی و ناچاربه‌یت "ئیه‌تیازی" نه‌وتی باکووری ئێران وه‌ک به‌رتیل بداته‌ روسیا. هه‌ر به‌و مه‌به‌سته‌ش روسیا هه‌ر له‌ سه‌ره‌تاوه‌ هانی

سەرۆک عەشیرەتەکانی کوردی دا بۆ داواکردنی مافی نەتەواپەتی و پشتی ئەحزابە سیاسییەکانی تورک و کوردیشی گرت. ویستی حکومەتی ئێران بترسینیت و ئەمانەیی باسماں کردن وەکوو "بێچوووە گورگ" پێشانی ئێران بدات. بەلام حکومەتی ئێران کە "قەوامولسەلتەنە" سەرۆک وەزیرانی بوو، وا بە ئاسانی نەچوووە ژێر باری گرانی روسیا. چونکە نەیدەزانی لە کاتی تەنگانەدا ئینگلیزو ئەمریکا پشتیوانی لێ دەکەن و ماوە نادەن کە ئەم داواپەیی روسیای لەسەر فەرپز بکریت. ئەم کۆنەگورگە فیلبازە واتە "قەوامولسەلتەنە" کاریکی وای کرد کە پێویست نەکات ئەو کێشەپە واکەرە ببیت کە ئینگلیزو ئەمریکا بکەونە ناو کارەکەووە. هەر جارەیی بە بیانوویەک روسەکانی تەفرە دەداو دەیخافلاندن و نەیدەویست بە تەواوی بێهێویان بکات.

راستی ئەم و تەوێژە نەینییە مابەینی روسیا و قەوامولسەلتەنە سەبارەت بە "تیمتیاژی" نەوتی باکور یەکەم جار زۆر خەلک نەیدەزانی، چونکە روسەکان زۆر بە نەینیان گرتیوو، بەلام نوینەرانی کورد هەر سالی ۱۹۴۲ کە بە سەرۆکایەتی قازی محەمەد رۆیشتە باکو، ئەم راستیەیان بۆ دەرکەوتبوو کە روسیا خەریکی بەرپۆهبردنی سیاسەتییکی تاییەتی خۆپەتی و مەبەستی نییە داخوا نەتەوەکانی ئەو ناوچەپە مافی خۆیان وەدەگرن و یا دەکەونە ژێر چەپۆکی حکومەتی ئێران. قەرەنی ئاغای مامەش کە یەکیک بوو لە نوینەرانی بەرزی ئەم وەفدە و زۆر کۆن و دونیا دیدەش بوو، هەر لە کاتی گەڕانەویدا گوتیوی من هیچ متمانەم بە حکومەتی روسیا نییە و دەترسم رۆژی لە رۆژان بمانخەنە بازاری ماملەو بمانفرۆشن. قاسمی حاجی بایز ئاغای دیموکریش لە سەفەری دووهمدا هەر ئەو قەسەپەیی قەرەنی ئاغای کردبوو. لەگەڵ ئەمەشدا قازی محەمەد نوینەرانی تری رەوشەنبیر نەیان دەویست بە ئاشکرا دان بە راستیە دا بنین، چونکە لە بواری سیاسییەو بە سوودی حیزب نەبوو باسی شتیکی بکریت کە ئێستە روی نەداوە و نازانری چۆن دەبیت.

هاتنی بارزانی یه کان بۆ ئێران

بارزانی یه کان که به سه رۆکایه تی مه لامسته فای بارزانی له دژی رژی می پاشایتی له عیراق شۆرشیان ده ست پیکردبوو، پاش چه ند شه رو لیکدان و هیرشی بی ئه مانی دو ژمن ناچار بوون خاکی کوردستانی عیراق جی به یلتن و به ره و سنووی ئێران بیزن. بارزانی یه کان خۆیان گه یانده مه هابادی ئازادکراو. له سه رتای مانگی ئه یلولی سا لی ۱۹۴۵دا به خاوخیزانیانه وه گه یشتته مه هاباد. ژماره یان به تیکرایی ده گه یشتته شه ش حه وت هه زار که سو له لایه ن حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێرانه وه زۆر به خیره اتنی گه رمیان لێ کراو هه رچی له توانادا هه بوو بۆ دامه زاندنی خاوخیزان و دا بین کردنی ژیا نیان در یغی نه کرا. روسه کان یه که مچار رایان له سه ر مه لامسته فا باش نه بوو. به جاسوسی ئینگلیزیان ده زانی و به قازی محه ممه دیان گو ت که ده بی مه لامسته فا بخه نه ژیر چاوه دیری. به لام قازی محه ممه دو ئه ندامانی حیزب، به تیکرایی رایان وا نه بوو. مه لامسته فایان به کوردیکی پاکو دلسۆز ده ناسی و به پشتیوانی راسته قینه ی حیزبی دیموکراتی کوردستانیان ده زانی. ماله بارزانی یه کان له دیهاتی ده ور و به ری تسندووس و مه هاباد دامه زران. مالی مه لامسته فاشیان له گه ل ئه و ئه فسه ره عیراقیانه ی که له گه لیدا هاتبوون، هینایه ناو شاری مه هاباد. ئه فسه ره کان ئه مانه بوون:

- ۱- میرحاج
- ۲- عیزه ت عه زیز
- ۳- مسته فا خۆشناو
- ۴- محه ممه د قودسی
- ۵- خیره وللا
- ۶- نوری ئه حمه د ته ها
- ۷- به کر ئاغا ناسراو به ره ئیس به کر
- ۸- عه بدوله رحمان مو فتی

کاری هه‌ریه‌ک له و ئه‌فسه‌رانه له کۆماری کوردستاندا ده‌ستتیشان کراو
بریاریاندا سوپایه‌کی نیزامی کوردی دروست بکریت و ئه‌م ئه‌فسه‌رانه بکه‌ونه
ریکخستن و مه‌شق پێ‌کردنی ئه‌م سوپا تازه‌یه. له‌سه‌ر باره‌گای ئێ‌رانیه‌کان که
چۆ‌لیان کردبوو، مه‌رکه‌زی مه‌شق‌کردن کرایه‌وه‌و ده‌ست به‌ وه‌رگرتنی سه‌رباز
به‌ شینوه‌ی ئیختیاری کرا.

چونکه پله‌ی ئابووری حیزب ئه‌وه‌نده به‌رز نه‌بوو که به‌ هه‌موو خه‌رج و
سه‌رفیات رابگات، ژیا‌نی بارزانی‌یه‌کان له‌ دینهاته‌کان وه‌کو پێ‌ویست باش نه‌بوو.
ته‌نیا هه‌ر ئه‌وه بوو که‌وا بارزانیه‌کان فیزی ژیا‌نی کوله‌مه‌رگی" واته "مه‌مه‌ره
مه‌ژی" ببوون و به‌ هه‌مووشت رازی بوون. خۆم هیندئ له‌ پیاوه‌کانی ئه‌وانم
ده‌دیت که له "هاوین"دا کاله‌ی چه‌رمی گاجووت یان کاله‌ی "مو‌تیان ده‌کرده
پێی. هه‌روه‌ها ژنو منالیان زۆری روت و پێ‌خاوس بوون. مه‌لامسته‌فا ئه‌و
کاته‌ی که‌یشته مه‌هاباد، وه‌کو فه‌رمانده‌یه‌کی ئازاو شه‌رکه‌ر ده‌ناسرا، نه‌ک
سه‌رۆکی عه‌شیره‌تی بارزان، چونکه ئه‌و کاته شیخ ئه‌حمه‌دی برا گه‌وره‌ی
مه‌لامسته‌فا سه‌رۆکی عه‌شیره‌ته‌که‌یان بوو و هه‌میشه به‌ خودانی بارزان ناویان
ده‌برد. شیخ ئه‌حمه‌د نه‌یده‌ویست بیته مه‌هابادو مائی له "ته‌غه‌ده" مایه‌وه.
"حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێ‌ران" به‌ هاتنی بارزانی‌یه‌کان زۆر
پشت‌ئه‌ستوو بوون و زیاتر له‌ جاران هه‌وای سه‌ربه‌خۆیی کوردستانیان خسته
ناو می‌شکی خۆیان و ده‌یانگوت ئه‌گه‌ر هیچ حکومه‌تیش له‌ جیهاندا پشتگیری ئێ‌مه
نه‌که‌ن هه‌ر خۆمان به‌و چه‌کداره زۆره‌ی هه‌مانه، ده‌توانین شه‌ری حکومه‌تی
ئێ‌ران بکه‌ین و خۆمان به‌پاریژین. راستی ئه‌گه‌ر سه‌یری می‌ژوو بکه‌ین، ده‌بینین که
گه‌لی کورد هه‌روا بووه‌و له‌ کۆنه‌وه به‌ بچوو‌کتترین سه‌که‌وتن تووشی له
"خۆبایی بوون" بووه‌و که‌سی به‌ هیچ نه‌زانیه‌وه که ئه‌مه‌ش شتیکی راست نییه‌و
به‌ کاریکی دووربینانه ناژمی‌ریت.

چارپدان (راگه یادن)ی کۆماری کوردستان له مه هاباد

هرچهند هه لۆیستی حکومه تی روسیا به و شیوه یه بوو که له پینشه وه باسمان کردو ئاماده نه بوو بژ وه ده ست هیتانی مافی سه ره بخۆزی پشتیوانی له گه لی کورد بکات، به لام حیزبی دیموکراتی کوردستان گه یشتبووه ئه و باوه ره که گه لی کوردی ئیزان بی ئه وه ی که س پشتیوانی لی بکات، ئه و توانایه ی هه یه ئازادی و سه ره بخۆزی نیشتمان ه که ی به خوین بهاریزیت.

له ۲۲ ی مانگی کانوونی دووه می سالی ۱۹۴۶ دا کاتی پینش نیوه رز، هه موو ئه ندامانی کۆمیته ی ناوه ندی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئیزان له گه ل خه لکی شاری مه هاباد که به تایبه تی بژ ئه ورۆژه بانگه یشتن کرابوون، له مه یدانی چوارچرای شاری مه هاباد کۆبوونه وه له دوا ی خویندنه وه ی سرودی ته ی ره قیب هه ر ماوه قومی کورد زوبان" که گوینچه کی ئاسمانی که ر ده کرد، ئالای سی رهنگی کوردستان بهرز کرایه وه. ئه و ئالایه که به دروشمی دوو گولی گه نم و قه له م رازابۆوه، له ناو ئه و هه موو جه ماوه رو حه شیمه ته دا ده شه کایه وه. له هه موو لایه ک بوو به چه پله ریزان. ئه ندامانی کۆمیته ی ناوه ندی رۆیشه ته مالی قازی محهمه دو له وینوه به شیوه یه کی نیزامی قازی محهمه دیان خسته ناو خۆیان و هیتایانه سه ر ئه و سه کۆیه که به تایبه تی بژ وتاری قازی ئاماده کرابوو. ئه وسا قازی محهمه د زۆر به هیواش که وته قسه کردن. کورته ی قسه کان بریتی بوو له وه که گه لی کورد هه میشه ژیر ده ست و به ده ستی چه په لی داگیرکه رانه وه چه وسا وه ته وه چه نده ها جاریش راپه رپوه له پیتاوی وه ده ست هیتانی ئازادی و سه ره بخۆزی دا فیداکاری و گیانبازی کردوه، به لام هه رجاره له لایه ن دوژمنان و داگیرانه وه مافی پینشیل کراوه و سه رکوتیان کردوه و نه یان هینشتوو ه داری ئازادی ه که ی بهر بگریت و گه لی کورد بگاته ئاواتی خۆی. ئیسته ش که وا له شاری مه هابادی کوردستانی ئیزان دا ئالای سی رهنگی کوردستان بهرز کراوه ته وه، هه یچ پشتیوان و یارمه تی ده ریک بژ کورد نییه جگه له دۆستی مه زنو قاره مان زیاتر که ئه ویش به کیتی شوهره وی

(روسیا)یه. ئیمه هر به هیوای ئه‌وین که پشتی ئیمه به‌رنه‌دات هه‌تا ده‌مانگه‌یه‌نیتته دوا قۆناغی ئازادی و رزگاری.

دوای ئه‌وه‌ی که قازی محهمه‌د وتاره‌که‌ی کۆتایی پێهینا، هه‌ریه‌ک له ئه‌ندامانی کۆمیته‌ی ناوه‌ندی و سه‌رۆک عه‌شیره‌ته‌کان و ئه‌شخاسی ناسراوی شاری مه‌هاباد و شاره‌کانی‌تری کوردستانی ئێران هه‌ستان پیرۆزبایی گه‌رمیان لیکردو ناویان لیتا (پیشه‌وای موعه‌زه‌م). سه‌رۆک کۆماریه‌تی قازی محهمه‌د به‌ پێی هه‌لبژاردن نه‌بوو، ته‌نیا هه‌ر ئه‌وه‌بوو که ناوبراو له ناو جه‌ماوه‌ری کوردستانی ئێراندا خاوه‌نی مه‌رکه‌زیکی سیاسی و ئایینی و کۆمه‌لایه‌تی بوو. تا که که‌سیکی‌تر که ویستبای به‌رامبه‌ربه‌ قازی محهمه‌د بوه‌ستیت و لای خه‌لکیش زۆر خۆشه‌ویست و ریزلینگیراوییت، ته‌نیا سه‌ید عه‌بدوڵلا ئه‌فه‌ندی بووه. ئه‌ویش نه‌وه‌ی شیخ عوبیدوللای نه‌هری‌یه که له‌ساله‌کانی ۱۸۸۰دا شۆرشێ دژی تورکیا و ئێران به‌رپا کردووه. ئه‌گه‌ر دانانی سه‌رکۆمار به‌پێی هه‌لبژاردن بوابه‌، هه‌چ دوور نه‌بوو که ده‌نگی سه‌ید عه‌بدوڵلا ئه‌فه‌ندی له‌ هی قازی محهمه‌د زۆرتر بیت. به‌لام وه‌کو ده‌مانیست و له‌ناو خه‌لکدا باس ده‌کرا، روسه‌کان خه‌زبان له سه‌ید عه‌بدوڵلا ئه‌فه‌ندی نه‌ده‌کردو به‌ ئینگلیزخوازیان ده‌زانی.

ئه‌وه‌ی که له کاتی ئاهه‌نگی چوارچرا‌دا جینگای سه‌رسورمانی خه‌لک بوو، ئه‌وه‌بوو که نوینه‌رانی دایمی روسیا له ره‌زائیه‌و مه‌هاباد "هاشم ئۆف" و "ئه‌سه‌د ئۆف" هه‌چ‌کامیان تا ئه‌و رۆژه خۆیان پێشانی خه‌لک نه‌داو به‌شداری ئه‌و ئاهه‌نگه‌یان نه‌کرد. مه‌سه‌له‌که‌ وای لیکدرایه‌وه که روسه‌کان ویستیان خۆیان به‌ جۆریکی وای پێشانی حکومه‌تی تاران بده‌ن که به‌ راگه‌یانندی کۆماری کوردستان رازی نین و له به‌رامبه‌ر حکومه‌تی تاراندا بیکه‌ن به‌ به‌لگه‌. وای پێ ده‌چی که روسه‌کان پێشترئ به‌ قازی محهمه‌دیان راگه‌یاندینیت که نوینه‌رانیان له‌و ئاهه‌نگه‌دا به‌شدار نابن. ئه‌گینا قازی محهمه‌د خۆی به‌ ره‌سمی بانگه‌پێشتری ده‌کردن. ئه‌م دوو نوینه‌رانه‌ی روسیا هه‌ردوکیان ئه‌و رۆژه له مه‌هاباد بوون و بێ ئه‌وه‌ی خۆیان ئاشکرا بکه‌ن، به‌ نه‌ینی له ناو باغه‌کانی خواروی "چوارچرا" سه‌یری ئاهه‌نگه‌یان کردبوو.

دانانی کابینه" له کۆماری کوردستان

پاش ئهوهی کۆماری مههاباد راگهینرا، کۆمیتهی ناوهندی چهند کۆبوونهوهیهکی سهبارهت دانانی وهزارهت پینکهنتاو له ئهنجامدا ئهوانهی خوارهوه وهک ئهندامانی کابینه دانران:

- ۱- حاجی بابه شیخ سهرزکی وهزیران، خه لکی گوندی "زه میلی"ی بۆکان
 - ۲- حه مه حوسین خان ناسراو به "سه یفی قازی"، وهزیری بهرگری
 - ۳- مه نافی که ریمی خه لکی مه هاباد، وهزیری زانیاری
 - ۴- سه ید مه مه مه دی ئه بیوبیان خه لکی مه هاباد، وهزیری ته ندروستی
 - ۵- ئه حمه دی ئیلاهی خه لکی مه هاباد، وهزیری ئابووری
 - ۶- خه لیل خوسره وی خه لکی مه هاباد، وهزیری کار
 - ۷- که ریمی ئه حمه دیان خه لکی مه هاباد، پۆسته و ته لگراف
 - ۸- حه مه ده مین مه عیسی خه لکی مه هاباد، وهزیری ناوخز
 - ۹- مه حموود وه لی زاده خه لکی مه هاباد، وهزیری کشتوکال
 - ۱۰- ئیمساعیل ئیلخانی زاده خه لکی بۆکان، وهزیری ریگاوبان
 - ۱۱- مه لاحوسین مه جدی ئیمام و خه تیبی مزگه وت، وهزیری دادپهروه ری
 - ۱۲- عه بدوره حمان ئیلخانی زاده خه لکی بۆکان، وهزیری ده ره وه
- ئیتیر بهم شیوهیه وهزاره ته کان دانران و هه رکه س دهستی به کاری ره سمی خۆی کرد.

ئهوانه ی که روتبه ی ژنرالیشیان له لایه ن روسه کانه وه پیندرا بوو، بریتی بوون له وانه ی خواره وه:

- ۱- حه مه حوسین خان سه یفی قازی
- ۲- عومه رخان شکاک
- ۳- مه لامسته فای بارزانی
- ۴- حه مه ره شه ید خانی بانه

ئەو ئەفسەرەنەش كە وەكو دەستەى ئەركانى سوپا دانرابوون ئەمانە بوون:

۱- جەغفەرى كەرىمى دىمۆكرى ئاغای (قونقەلا)

۲- مستەفا خۆشناو ئەفسەرى عىراقى

۳- محەممەد قودسى ئەفسەرى عىراقى

ئەمانە بە تايبەتى بۆ ئەو تەرخانكران سەربازەكان رىكبەخەن و بە مەشق و فێركردنى چەك رايانبەيتن. ژمارەى ئەفسەرەكان لە سوپای كۆماردا گەيشتبوو شەست تا حەفتا ئەفسەرو دەرەجەدارىش سەد تا سەدوويست و سەربازىش لە هەزاروسەد تا هەزارودوسەد كەس بوون.

ئەفسەرىكى روسىش بە ناوى "سەلاحەدىن" ناسراو بە كاك ئاغا وەكو شارەزايەكى سوپا بۆ رىكخستن و چاودىرى كردنى ئەم سوپا تازەيه لە مەهاباد نىشتەجى ببوو. دەربارەى زيادكردنى ژمارەى ئەفسەرو سەرباز بۆ ئەم سوپايە هەرچەندە كە داخواز زۆر هەبوون و لاوەكانى خوينگەرم لە كوردستانى ئىران و عىراق پەيتاپەيتا دەهاتن كە خۆيان بەخەنە ناو سوپای كوردستان و بەشدارى شەرفى رزگارى نىشتمان بن، بەلام توانای مادی ئەوەندە نەبوو كە بودجەيەكى زۆرباش بۆ سوپای كوردستان دابىرئیت و هەرچى زووتر ئەم سوپايە زيادتر پتەو بكرئیت، چونكە كۆمارى مەهاباد جگە لە و شتانهى خوارەو هېچ دەرامەد و وارىداتى تری نەبوو:

۱- كورمگ

۲- زەرايب (مالیات)

۳- ئابوونەى حىزب

پىتاك و يارمەتى ئەو عەشایرانەى كە خاوەنى گوندى زۆرو كشتوكال بوون. بۆيه كۆمارى كوردستان ناچاربوو دەربارەى زيادكردنى سوپای كوردستان زۆر پەلە نەكات و لە كاتى پىويستدا بۆ بەرهكانى شەر لەشكرى عەشایرى بەكار بهئىتت. راستى عەشایرهكان زۆر ئامادە و فیداكارانە بۆ خزمەتى كۆمار هاتبوونە پىشەو.

رۆژنامه و گۆفاره‌کان و جزیری سیاسه‌تی کۆمارێ کوردستان

له ناو کۆمارێ مه‌هابادا بزووتنه‌وه‌ی "ره‌وشه‌نبیری و راگه‌یاندن" زۆر لاواز بوو و نه‌گه‌یشتبووه‌ ئه‌و پله‌یه‌ که به‌ریوه‌به‌رایه‌تی‌یه‌کی تایبه‌تی هه‌بینه‌ت و هه‌ک پنیوست ده‌وری خۆی بنوینیت و هه‌ک چرایه‌کی رووناکه‌ر بکه‌وینه‌ پێش جه‌ماوه‌رو ریگای زانین و تیگه‌یشتنی بۆ خۆش‌بکات. هه‌یه‌که‌شی ئه‌وه‌بوو که ئه‌وکات هه‌م توانای مادی که‌م‌بوو و هه‌م کادری پێشکه‌وتوو که زمانی کوردی باش بنووسن و بخویننه‌وه، نه‌بوون.

هه‌روه‌ک پێشتر باسمان کرد، حکومه‌تی روسیا چاپخانه‌یه‌کی بۆ حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران ناردو له مه‌هاباد رۆژنامه‌ی "کوردستان" ده‌رده‌کراو له ناو کوردستانی ئێراندا بلأوده‌کرایه‌وه. به ژماره‌یه‌کی که‌م کورت بۆ عیراقیش ده‌نێردراو ناوه‌رۆکی باش بوو. هه‌روه‌ها گۆفاره‌کانی "تاگر"، "هه‌لآله‌" و "هاوار" هه‌فتانه‌ ده‌رده‌چوون. له ناو رۆژنامه‌و گۆفاره‌کاندا شتیکی وا نه‌ده‌نووسرا که وا بنوینیت حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران به بیروباوه‌ری کومونیسته‌یه‌وه هاتۆته مه‌یدانی خه‌باته‌وه‌و خه‌لک وا تی‌بگات که کوردستانی ئێران به‌ره‌و یاسای سوسیالیستی ده‌روات. ته‌نیا هه‌ر زۆر باسی "ستالین" و هیزی سوپای مه‌زنی روسیا ده‌کراو هه‌میشه له‌لاپه‌ره‌ی یه‌که‌مدا ده‌خرایه به‌رچاو. هه‌والۆ ده‌نگوباسی ناوخۆ ده‌ره‌وه ده‌نووسرا له‌گه‌ڵ چه‌ند لێکدانه‌وه‌یه‌کی سیاسی و هه‌روه‌ها بلأوکردنه‌وه‌ی وتاره‌کان و هه‌لبه‌سته‌کان که له لایه‌ن نوسه‌ران و ئه‌دیبانه‌وه بۆ رۆژنامه و گۆفاره‌کان ده‌نێردران. ئه‌و نووسه‌رانه‌ی که زۆر ده‌وریان هه‌بوو و پێشکه‌وتوو دیاربوون، هه‌ژار، هیمن، عه‌بدوره‌حمان زه‌بیحی و قانع بوون. ئه‌م خوینده‌وارانه‌ی که له عیراقه‌وه هاتیبوون، ته‌نیا هه‌ر مامۆستا وردی بوو که به نووسه‌ر ناو‌بیریت و زۆر شتی ده‌نووسی، به‌لام هه‌موویان بۆ بلأونه‌ده‌کرده، چونکه زۆر ره‌خنه‌و ره‌خنه‌کاری له نووسینه‌کانیدا هه‌بوو. هه‌روه‌ها دلشاد ره‌سولیش زۆر شتی ده‌نووسی و خزی یاریده‌ری وه‌زیری رۆشه‌نبیری بوو. ناوبراو هه‌ر له منالیه‌وه له شاری "کۆیه" خوینده‌بووی و زمانی کوردی به نووسین و خوینده‌نه‌وه زۆر باش ده‌زانی.

هموو چاپمه‌نیه‌کان له‌ژیر چاودیزی "مه‌نافی کریمی" وه‌زیری رۆشه‌نبیرییه‌وه به‌ریوه‌ده‌بران. له‌هاوینی سالی ۱۹۴۶دا "خه‌لیل خوسره‌وی" ده‌ستی به‌ریکخسنو دامه‌زراندنی لاوانی کوردستان کرد. ناوبراو خۆی بیروپرای کۆمونیستی هه‌بوو و هه‌موو نووسراوه‌کانی پر له‌باسو تاریخی کۆمونیستی بوونو ئه‌مه‌ش له‌گه‌ل سیاسه‌تی حیزبی دیمکراتی کوردستان نه‌ده‌گونجا، به‌لام دیاربوو که به‌فه‌رمانی روسه‌کان ئه‌و کاره‌ی پێ‌سپێردراوه. خۆی زۆر براده‌رایه‌تی له‌گه‌ل من هه‌بوو. داوای لێ‌ده‌کردم که له‌ کوردستانی عیراقیش ریکخراوی لاوان دروست بکه‌ین.

هر ئه‌و ساله (۱۹۴۶) ریکخراوی ئافره‌تانی کوردستانیش دامه‌زراو خیزانی قازی محهمهد به‌ لێپرسراوی "ئافره‌تان"ی کوردستانی ئێران دانرا.

ده‌بارهی بزوتنه‌وه‌ی په‌روه‌ده‌و فێرکردن

ده‌توانم بڵێم بزوتنه‌وه‌ی په‌روه‌ده‌و فێرکردن زۆر کزو لاوازیبوو. قوتابخانه‌کانی ره‌سمی جگه‌ له‌ شاروشارۆچکه‌کان، له‌ ناو گونده‌کاندا ده‌گه‌من بوونو ئه‌وانه‌ی هه‌شبوون هی زه‌مانی حکومه‌تی ئێران بوون که هه‌ر به‌ زمانی فارسی ده‌رسیان تیندا خویندراوو. تازه‌ کۆماری مه‌هاباد خه‌ریکی ئه‌وه‌بوو که به‌رنامه‌ بۆ له‌چاپدانی کتییی کوردی بۆ قوتابخانه‌کانو گه‌شه‌پێدانی زانستو فێرکردنی کوردی له‌ کوردستانی ئێراندا دا‌بنێن. ئه‌مه‌ش زیاتر هۆی ئه‌وه‌بوو که کۆمار تازه‌ پێده‌گه‌یشتو به‌ ته‌واوی نه‌که‌وتبووه‌ سه‌ر کاره‌ سه‌ره‌که‌یه‌کانیو توانای مادی ئه‌وه‌نده‌ زۆر نه‌بوو که به‌ هه‌موو شتیکی رابگات.

هۆکاری سێهه‌میش ئه‌وه‌ بوو که مامۆستایانی ده‌رسی کوردی زۆر به‌ که‌م و کورتی هه‌بوون. چه‌ند مامۆستایه‌کی کوردی عیراقی که خۆیان به‌ هه‌ستی کوردایه‌تیو نیشتمان‌په‌روه‌ریه‌وه‌ وه‌کو "وردی" و "عوسمان دانش" و که‌ریم زه‌ندی" و چه‌ند مامۆستایه‌کی‌تر که ناویانم له‌بیرکردوو، له‌ شاره‌کانی سلێمانی هاتبوون. ئه‌وانه‌ خه‌ریک بوون بۆ فێرکردنی مامۆستایانی کوردی ئێرانی ده‌وراتیان کردبوونه‌وه. له‌ کوردستانی ئێراندا زۆر که‌م مامۆستا هه‌بوون که له‌

قوتابخانه‌کاندا وه‌کو پښوښت دهرسى كوردى بښته‌وه، وه‌زيرى په‌روه‌ده خوى تازه خه‌رىك بوو فزيرى نووسينو خوښندنه‌وهى زمانى كوردى ده‌بوو. قوتابخانه‌كانى ثاينى له شارو گونده‌كاندا زور هه‌بوون و به‌رهو بزوتنه‌وهى زانستى ثاينى دهرزښتن. مه‌لاى مزگه‌وته‌كان له كوردستانى ئيراندا بژ راگه‌ناندنو شاره‌زا كړدنې خه‌لك به سوودى كۆمارى مه‌هاباد له ناو چه‌ماوهردا دهورښكى گرنگيان هه‌بوو. ئه‌مه‌ش به هژى قازى محهممه‌دوه بوو كه خوى زياتر له‌وهى سياسى بښت، پياوې ثاينى بوو. له‌به‌ر ئه‌وه مه‌لايه‌كانى كوردستانى ئيران ئه‌م كۆماره‌يان به‌هې خويان ده‌زانى.

شهرى ناوچه‌ى سه‌قز له نئون كوردو حكومه‌تى ئيراندا

ماوه‌يه‌ك بوو كه سوپايه‌كى گوره‌ى حكومه‌تى ئيران له‌ناو شارى سه‌قزدا مؤلگه‌ى دانابوو. له‌هاوښى سالى ۱۹۴۶دا ويستى بژ به‌رزكردنه‌وهى وره‌ى و به مه‌به‌ستى خوښاندان و ترساندنې خه‌لك خوى ته‌كان بدات و به‌رهو ناوچه‌ى "بۆكان" دهرېچت. له‌و كاته‌شدا هڼيزيكى بارزانپه‌كان به سه‌ركردانه‌تى "خه‌ليل خوشه‌وى" له‌سه‌ر ريگاي سه‌قز - بۆكان ئاماده‌و دامه‌زرابوون و پښيان به‌سوپاي ئيران كرت و شه‌رىكى زور گه‌رم و خويتاو له‌مابه‌ينياندا روى‌داو له‌م شه‌رده‌ا ژماره‌يه‌كى زور له‌سوپاي ئيران كوژران و ژماره‌ى چل تا په‌نجا ئه‌فسه‌رو سه‌رباز به‌دښل‌گيران. له‌ئه‌نجامدا پاشماوه‌ى سوپايه‌كه زور به‌شه‌ل و شكستى گه‌رانه‌وه "مؤلگه‌تى خويان. له‌و شه‌رده‌ا "خه‌ليل خوشه‌وى" له‌گه‌ل چه‌ند ئه‌فسه‌رى‌ترى بارزانى شه‌هيدكرا. كاتى هه‌والى ئه‌م شه‌ره گه‌يشته مه‌هاباد و خه‌لكى كوردستان ده‌نگى ئه‌م سه‌رکه‌وته‌يان بيست، يه‌كپارچه بوو به‌زم و شاي و هورپه‌ى خه‌لك گه‌يشته دوا پله‌ى به‌رزى. بژ رۆژى دوهم هه‌موو ده‌سکه‌وته‌كانى ئه‌وشه‌ره‌يان له‌گه‌ل ديله "كان هيتايايه شارى مه‌هاباد و بژ پښاندانى خه‌لك به‌ناو شاردا گڼرايانن. له پاش چه‌ند رۆژيكى كه‌م هه‌موو "ديله‌كان به ئه‌فسه‌رو سه‌ربازه‌وه ناردراڼه‌وه ته‌وريزو له‌ويشه‌وه بژ تاران ره‌وان كران. ئه‌مه كارىك بوو كه هه‌رگيز به بيري خه‌لكدا نه‌ده‌هات. ئه‌م

هه‌لویسته‌ی کۆماری مه‌هاباد بوو به جیگای پرسپارو سه‌رسوپرمان و ده‌یانگوت بزچی ئەم هه‌موو دیلانه که له شه‌ردا گیراون، به‌بێ هیچ رینکه‌وتن یا وتووێژیک ده‌نێردریتنه‌وه تاران؟

وه‌رامی ئەو پرسپاران‌ه‌ی خه‌لک راسته‌وخۆ له‌لایه‌ن کاربه‌ده‌ستانی کۆماره‌وه نه‌ده‌درايه‌وه، به‌لام ئەوه‌ی که هه‌تدێ تینگه‌یشتنی سیاسی هه‌بویا به‌ده‌یزانی که مه‌سه‌له‌که هه‌مووی ته‌وجیهاتی حکومه‌تی روسیا به‌ ئەم شلو توندکردنه‌شی هه‌ره‌وان خزیان ده‌زانن بزچی ده‌یکه‌ن. ئەمه هه‌مووی بۆ رازی کردنی حکومه‌تی ئێران بوو. هه‌میشه سیاسی هه‌ره‌شو لاواندنه‌وه‌یان له‌پیناوی وه‌رگرته‌ی نه‌وتی باکوور به‌کارده‌هینا. ئیتره‌رله‌ دوا‌ی ئەم شه‌ره‌ی سه‌قز حکومه‌تی روسیا هانی "جه‌عفر پینشه‌وه‌ری" سه‌رۆکی فیرقه‌ی دیموکراتی نازربایجانی دا که بچیته‌ "تاران" و له‌گه‌ل حکومه‌تی مه‌رکه‌زیدا ده‌رباره‌ی وه‌رگرته‌ی خودمختاری بۆ ناوچه‌ی نازربایجان بکه‌ویتته‌ وتووێژ. جه‌عفر پینشه‌وه‌ری به‌ خۆی وه‌فدیکی تایبه‌تی رۆیشه‌ "تاران" و له‌گه‌ل سه‌رۆک وه‌زیران "قه‌وامولسه‌لته‌نه" که‌وته‌ وتووێژ که ئەمه‌ش لادان له‌خالی ه‌ی بریارنامه‌که‌ی مابه‌ینی کۆماری مه‌هاباد و فیرقه‌ی دیموکراتی نازه‌ربایجان بوو. له‌و خاله‌دا هه‌ردولا به‌لێتیا‌ن دا‌بوو که به‌بێ رازی‌بوونی هه‌ردو‌ته‌ره‌ف هه‌یچ‌جۆره‌ وتووێژیک له‌گه‌ل حکومه‌تی تاراندا نه‌که‌ن. له‌دوا‌ی ئەمه‌ زۆری پینشه‌وو که سوپای ئێران جاریکی‌تر به‌ فه‌رمانده‌یی "سپه‌ه‌بود ره‌زم ئارا" که ئەو کاته رئیس ئه‌رکانی سوپای ئێران بوو به‌ره‌و "بۆکان" هاته‌ پینشو له‌گه‌ل هه‌یزه‌کانی پینشه‌مه‌رگه‌ی کوردستان تیکه‌ه‌لچوون و شه‌ر ده‌ستی پیکرد. ئەو جاره‌ چه‌کداری عه‌شایری کوردستان به‌ته‌واوی به‌شداری شه‌ریان کردو له‌وشه‌رده‌دا ده‌ورینی زۆر بالیا‌ن هه‌بوو. زۆریه‌ی زۆری ئەو عه‌شایرانه‌ که هه‌رچه‌ند له‌گه‌ل شه‌ره‌کانی نیزامی ئیسته‌دا نه‌ده‌گونجا، به‌پینی دابو نه‌ریتی کۆنی زه‌مانی عه‌شایری به‌سواری و لاغ هاتبوون. به‌هه‌رحال زۆر مه‌ردایه‌تی و فیداکاریان پینشانداو هه‌موو هه‌یزه‌کانی دوژمنیا‌ن یه‌ک له‌ دوا‌ی یه‌ک تیکه‌ده‌شکاندو تۆزقالبیک ماوه‌یان نه‌دا که سوپای داگیرکه‌ر سه‌رکه‌وتن وه‌ده‌ست به‌یتیت. جگه‌

لهوش زۆر زهرهرو زیانی مالی و گیانیان پێگه یاندن. ئیتر با ئەم مەزوعە لێره دا بوهستیت و بزانی و توویژی حکومەتی تاران و فیرقەیی دیموکراتی تهریز چی بەسەر هات و ئەنجامه که ی چی لێهاته وه. دوای چەند جار دانیشتیان که دوو حەفتەیی خایاند، ریکه وتن نامه به کی چەند خالی له مابه ییناندا مۆرکراو فیرقەیی دیموکراتی تهریز دانی به وه داهینا که سوپای نازەربایجان به شینکه له سوپای حکومەتی مەرکەزی تاران و له خالیکی تری ریکه وتنه که دا فیرقەیی دیموکرات رازی بوو که خەلکی نازەربایجان جگه له وه رگرتی خودمختاری بز خۆی داوا به کی تری نیه وه رگیز نایه وی له حکومەتی مەرکەزی جیا بیهته وه. سه بارهت به وه زعی کوردستانیش گوتبوویان که خویندن هتا پۆلی هی سه رتایی به کوردی بیت و له مه زیاتر مافیان نیه داوای هیچی تر بکن.

نوینته رانی نازەربایجان گه رانه وه و ئەم هه واله له رادیوی تاران به دریزی بلاو کرایه وه. ئینجا خەلکی کوردستان به ته واوی تیگه یشتن و بزویان ده رکه وت که ئەم دۆستانه ی کۆماری مه هاباد که تائینسه خۆیان زۆر به دل سوژی کورد پێشاندا بوو، هیچ جزره ده روه ستی به کی سیاسیان نیه وه خه ریکن چاره نووسی گه لی کورد له پیناوی سوودی سیاسی خۆیاندا بخه نه بازاری کهرین و فرۆشتن. ئیتر زۆری نه خایاند له کاتیکدا که هیزه کانی چه کداری کوردستان خه ریکی پته و کردنی به ره ی سه قزبون و ده یانه ویست هیرشیک به رنه سه ر سوپای "ره زم آرا" که نوینته رانی روسیا هاتنه مه هاباد. له م کاته دا نوینته رانی روسیا رایانگه یاندو به ئاشکرا درکاندیان که حکومەتی روسیا حه زناکات شه ر له ناوچه کانی سه قزو ئەو ناوه دا زیاتر له گه ل سوپای ئیراندا دریزه بکیشیت. چونکه نفوزی به ریتانیا و ئەمریکا له ناوچه کانی باشوری ئیراندا هه یه وه مه ترسی ئەوه ده کریت که ئەو دوو حکومه تانه به هژی به رژه وهندی "ته وت" خۆ له شه ره که وه ربه دن و کیشه که زۆر گه وره بیت. هه روه ها گوتیان حکومەتی روسیا ئاماده نیه له وه هه لومه رجه ی ئیستادا خۆی تووشی ئەم جزره گیروگرفتانه بکات و یارمه تی گه لی کورد بدات. ئینجا کاتی ئەو راگه یاندنه ئاشکراو بێ پینچه و په نایه ی روسیا که وه کو "ئینزازی خه تر" وابوو، له کوردستان

دهنگی دایه‌وه. مه‌سه‌له‌که یه‌ک‌سه‌ر به باریکی‌تردا گزراو بۆشاییه‌کی گه‌وره‌شی له ناو هه‌موو کاروباری کۆماری مه‌هاباد دروست کرد. واته "هه‌موو ریسه‌کان بوونه‌وخوری و کۆماری کوردستان ده‌رباره‌ی شه‌رکردنو شه‌رنه‌کردن که‌وته ئه‌مری واقعیو نه‌یده‌زانی چی بکات باشه.

کۆبوونه‌وه‌ی فراوان له‌مه‌هابادو راوه‌ستانی شه‌ر

دوابه‌دوا‌ی ئینزازه‌که‌ی روسیا به کۆماری مه‌هاباد سه‌باره‌ت شه‌روه‌ستاندن، قازی محهمه‌د هه‌موو سه‌رۆک عه‌شایره‌کانو پیاوه‌ مه‌زنه‌کانی کوردستانی ئێرانی له‌گه‌ڵ ئه‌ندامانی کۆمیته‌ی ناوندی و لێپرسراوانی سوپای کوردستانی به‌ئاماده‌بوونی مه‌لا مسته‌فا بارزانی کۆ کرده‌وه. له کۆبوونه‌وه‌یه‌کی چهند سه‌عاتیدا له سالۆنی حیزبو له‌پاش وتووێژو هه‌لسه‌نگاندنی مه‌سه‌له‌که له هه‌موو روویه‌کی سیاسی و عه‌سکهری‌یه‌وه، رای زۆربه‌ی زۆری خه‌لک هاته سه‌ر ئه‌وه که کۆماری کوردستانیش وه‌کو تورکه‌کانی ته‌وریز، له‌گه‌ڵ حکومه‌تی تاراندا بکه‌ویته وتووێژو بریاری شه‌رپراگرتن بدات. ئینجا قازی محهمه‌د بۆ ئه‌م مه‌به‌سته له‌گه‌ڵ "ره‌زم ئارا" فه‌رمانده‌ی سوپای ئێران په‌یوه‌ندی کرد. ره‌زم ئاراش داوا‌ی له قازی محهمه‌د کرد بچیته گوندی "سه‌را" له مابه‌ینی بۆکانو سه‌قزو له‌وی چاویان به‌یه‌کتر بکه‌ویت. قازی محهمه‌دیش به‌خزی و چهند که‌سیک له ئه‌ندامانی کۆمیته‌ی ناوه‌ندی رۆیشتنه گوندی "سه‌را"و له‌گه‌ڵ ره‌زم ئارادا که‌وتنه وتووێژ. ناوبراو پیش له هه‌مووشتیک داوا‌ی له قازی محهمه‌د کرد که پێویسته بریاری شه‌رپراگرتن ده‌ربکاتو هیزه‌کانی کۆماری مه‌هاباد له هه‌موو به‌ره‌کانی کوردستان بکشینه‌وه داوه. ئه‌وسا هه‌ردوولا دا‌بنیشنو باسی مافی کورد له کوردستانی ئێراندا بکه‌ن. ئیتر قازی محهمه‌د هیچ چاره‌ی نه‌ما‌بوو، ده‌ه‌بویا‌یه به هه‌موو شتیک رازی بێتو داوا‌یه‌که‌ی "ره‌زم ئارا" به‌ هه‌موو گرانی و ناخۆشیه‌وه وه‌ربگریت. هه‌ر له‌ویوه بریاری دا هیزه‌کانی بارزانی و عه‌شایری له ناوچه‌ی سه‌قزو ئه‌و ناوه بکشینه‌وه داوه. بۆ به‌ره‌ی "سه‌رده‌شت"یش که من خۆم له‌و به‌ره‌یه بووم و سوپای ئێران بۆ ماوه‌ی چوار

مانگ که وتبووه ژیر "تابلوقه" و له وپه‌ری بې‌نازوقه‌یی و تنگاویدا ده‌ژیا، مه‌نافی که‌ریمی وه‌زیری ره‌وژش‌بیری له‌لایه‌ن قازی محهمه‌ده‌وه هاته به‌ره‌که‌مان و به‌ زیر‌وبه‌گی راگه‌یاند هیزه‌کانی خوی بکیشیتته‌وه دواوه و ریگای مابه‌ینی بانه و سه‌رده‌شت چۆل بکات تاکو نازوقه و که‌لوپه‌لی پی‌نیست له‌جاده‌وه به‌ سه‌یاراتی عه‌سکه‌ری بگاته سوپای "تابلوقه‌دراوی" سه‌رده‌شت. زیر‌وبه‌گ ئه‌م داواپه‌ی زور لا ناخوش بوو. حه‌زی ده‌کرد که ئه‌م شه‌روه‌ستانه هیچ نه‌بایه‌ چه‌ند روژیک‌تری‌ش دوا بکه‌ویت، تاکو سوپای سه‌رده‌شت به‌ هزی نه‌مانی نازوقه‌ خوی به‌ ده‌سته‌وه بدات. به‌لام چاره‌ی نه‌بوو، ده‌بویایه‌ فرمانی پینشه‌وا قازی محهمه‌د ته‌نفیز بکات. پاشان مه‌نافی که‌ریمی خوی رویشته‌ ناو سوپای ئیران و له‌وی چاوی به‌ فرمانده‌کان سه‌رتیپ "تایروم" و سه‌رتیپ "پزشکیان" که‌وت. پزشکیان ئه‌و ئه‌فسه‌ره‌ بوو که‌ کاتی خوی له‌لایه‌ن پشه‌ده‌ری‌یه‌که‌انه‌وه نابلوقه‌ درابوو. ئه‌وجاره‌ش به‌ هزی شاره‌زایه‌تی و خه‌لک ناسینی‌وه بۆ مه‌به‌ستی راگه‌یاندن (ته‌بلیغات) و په‌یوه‌ندی‌کردن له‌گه‌ل دانیش‌توانی ئه‌و ناوچه‌یه‌، هیتابوویانه‌وه بۆ سه‌رده‌شت. مه‌نافی که‌ریمی ناگاداری فرمانده‌کانی سوپای ئیرانی کرد که‌ ریگای سه‌یاراتی مابه‌ینی سه‌ردشت و بانه بۆ هیتانی نازوقه‌ و پی‌نیستیه‌کانیان کراوه‌ته‌وه. به‌ مه‌رجی له‌ خه‌تی جاده‌ لانه‌دن و بۆ ئه‌وه‌ی له‌گه‌ل چه‌کداری عه‌شایر تووشی شه‌ر و لیکدان نه‌بن، ماوه‌ نه‌دری که‌ سه‌رباز بچیتته‌ ناو گونده‌کان. دوا‌ی ئه‌م راگه‌یاندنه‌ مه‌نافی که‌ریمی گه‌رایه‌وه بۆ مه‌هاباد.

گه‌رانه‌وه‌مان له‌گه‌ل زیر‌وبه‌گدا بۆ مه‌هاباد

له‌ کۆتایی مانگی حوزه‌یرانی سالی ۱۹۴۶ به‌ره‌ی سه‌رده‌شت چۆل‌کراو هه‌موو چه‌کداره‌کانی عه‌شایریش ناگادارکران که‌ به‌شینه‌ی کاتی بگه‌رینه‌وه ماله‌کانی خۆیان. زیر‌وبه‌گ چه‌ند که‌سینگی به‌و مه‌به‌سته هه‌لبژارد له‌گه‌لیا بچین بۆ مه‌هاباد بۆ ئه‌وه‌ی وه‌کو ته‌قدیر بۆ ئه‌و خزمه‌ته‌ی که‌ خوی و ئیمه له‌ ماوه‌ی ئه‌و چه‌ند مانگانه‌دا له‌ به‌ره‌ی سه‌رده‌شت کردومه‌انه، پینشانی "پینشه‌وا"مان بدات. ناوی ئه‌وانه‌ی که‌ له‌گه‌ل زیر‌وبه‌گدا رویش‌تین بریتی بوون له‌:

- ۱- برایم ئاغای بهریاجی، سه‌رۆک عه‌شیره‌تی سویسنی ئیزان
- ۲- حه‌مه‌ی قادر ئاغا مه‌لکه‌ری، سه‌رۆک عه‌شیره‌تی سویسنی ئیزان
- ۳- ئه‌حمه‌دی خدر ئاغا، گه‌ورکی ئیزان و که‌سایه‌تی ناسراو
- ۴- خدری خدران، گه‌ورکی ئیزان و که‌سایه‌تی ناسراو
- ۵- کوینخا برایمی بیوران مه‌لکه‌ری، که‌سایه‌تی ناسراو
- ۶- حه‌مه‌ی هۆمه‌ر ئاغا پشده‌ری ئیزان، که‌سایه‌تی ناودار
- ۷- سلیمانی ره‌شید ئاغا پشده‌ری ئیزان، که‌سایه‌تی ناودار
- ۸- مارف عه‌بدو‌للا ئاغا پشده‌ری ئیزان
- ۹- برایم هه‌باس هه‌باس ئاغا، پشده‌ری عیراقی
- ۱۰- کاکه‌ ئه‌مه‌ری میناغا، پشده‌ری عیراقی
- ۱۱- بابه‌کری حه‌مه‌ی ره‌شید ئاغا، پشده‌ری عیراقی
- ۱۲- میرزا حوسین خه‌رازی، خه‌لکی شاری سه‌رده‌شت
- ۱۳- میرزا فه‌تاح غولامی خه‌لکی سه‌رده‌شت

ئه‌مانه‌ هه‌موومان که‌ نزیکه‌ی شه‌ست تا هه‌فتا که‌س ده‌بووین، جگه‌ له‌ سواره‌کانی زی‌رۆبه‌گ که‌ ئه‌وانیش ۱۰۰ سوار ده‌بوون، که‌وتینه‌ رینگا. ئه‌و کاته‌ جاده‌ی ئوتومبیلی مابه‌ینی سه‌رده‌شت بۆ مه‌هاباد تینک‌چوو بوو. هاتوچزی خه‌لک به‌ سواری و‌لاخ بوو. ئیمه‌ له‌ کاتی ئیواره‌ ده‌رچووین. چونکه‌ هاوین بوو، دنیا زۆر گه‌رم بوو و بۆ به‌ره‌به‌یان گه‌یشتینه‌ کویستانی هاوینه‌هه‌واری "به‌ردووکه‌" که‌ ده‌که‌ویته‌ ئه‌ودیه‌و چیا‌ی "زمزیران" و مالی کاکه‌لای حه‌مه‌دئاغای گه‌ورک له‌ گه‌ل ۵۰ تا ۶۰ ره‌شمال‌نشین له‌وئ بوون. ئیمه‌ چه‌ند که‌سیک له‌و ئاغا‌یانه‌ی باسمان کردن، له‌ گه‌ل زی‌رۆبه‌گدا میوانی مالی کاکه‌لا ئاغا بووین و چه‌کداره‌کانی‌تریش هه‌موویان به‌سه‌ر مالاندا دابه‌ش بوون. هه‌رچه‌ند کاکه‌لا ئاغا خزی له‌ماله‌وه‌ نه‌بوو، به‌لام ئاغاژن به‌راستی ئاغاژن بوو. پلار و گۆشتیکی زۆری ئاماده‌ کردو به‌ته‌واوه‌تی پشوومان وه‌رگرت. چونکه‌ رینگاکه‌مان زۆر دوور بوو، زوو که‌وتینه‌وه‌ رینگاو به‌ ماوه‌ی شه‌وو رۆژیک به‌ بین‌راوستان گه‌یشتینه‌ گوندی "باتاس" له‌ نزیکه‌ مه‌هابادو له‌ویوه‌ به‌ هۆی کۆمه‌لئ له‌

ئەندامانى كۆمىتەى ناوھندى و پياوھ ناسراوھكانى مەھاباد كە بە ناوى پىنشاووزى يەوھ ھاتبوون كەوا ئىمە پىنشمەرگەى بەرھىنو ماوھىيەكى زۆرە لە پىناوى ئازادى كوردستان ئەركو ئازارمان كىشاوھ، چەند ئۆتۆمبىلىكمان بۆھاتن. كاتى گەيشتىنە ناو شارى مەھاباد، دىتمان زۆر لە پياوانو ئافرەتان بۆ دربرىنى ھەستى نىشتمانپەرۆھرى و بەخىز ھىنانمان ھاتوونەتە سەر شەقامو بانى خانوھكان. بۆ چەند سەعاتىك لە سالۆنى حىزب دابەزىنو پاشان جىگاو رىگای ھەسانوھەمان بۆ دابىن كرا. ئەو كاتە پىنشاو لە مەھاباد نەبوو. بە رىكەوت چوو بوو بۆ تەورىز بۆ ئەوھى لە گەل فىرقەى دىمكراتى ئازەربايجاندا وھەدىكى ھاوبەش پىنكبەتەنو بۆ وتووێژ لە گەل "قەوامولسەنتەنە" سەرۆك وھزىرانى ئىزان پىكەوھ بچن بۆ تاران.

ئىمە ھەموومان لىپرسراوانى بەرھى سەردەشت رۆشتىن بۆ گوندى "كووكى" لە نىزىكى شارى زەزائىھە. مالى زىرۆ بەگ لەو گوندى بوو. خۆى بانگەيشتىن كوردبوو. ناوبراو دوو رۆژ ميواندارى زۆر گەرمى لە ئىمە كورد ھەر لەو كاتەدا ئاگاداركرائىن كە قازى محەمەد لە تەورىزەوھ بۆ كارى تايبەتى گەراوھتەوھ رەزائىھە. ئىمەش بە ھەلمانزانى زيارەتى پىنشاو بەكەينو ھەر ئەو كاتە لە گەل زىرۆبەگدا چوینە رەزائىھە. مابەينى گوندىكەى زىرۆبەگ لەگەل رەزائىھە لە ۲۰ كىلومەتر زىاتر نەبوو، لەوئى چاومان بە "پىنشاو" كەوتو ماوھى دووسەعاتو نىو لە گەلدا دانىشتىن. زىرۆبەگ ھەموومانى يەك يەك بە قازى محەمەد ناساندو تارىفى لى كردىن. ئەوئىش زۆر سىياسى ھەموو لايەكى كورد ھاتە سەرباسى وتووێژ لەگەل حكومەتى تاراندا. گوئى ئىمە گەلى كوردى ھەزار ھەرگىز شەپمان نەوئىستووھو ھەمىشە لەلایەن داگىركەرانەوھ شەپمان پىفرۆرشراوھ. ئىستەش كەوا حكومەتى تاران ھاتۆتە سەرئەو رايە كە داواو كىشەكەمان بەشىوھىيەكى ئاشتىخووزانە چارەسەر بكات، ئىمە نەك ھەر رازىن، بەلكو زۆرسوپاسى لىدەكەين. ھەرۆھەا گوئى ئىمە لەگەل وھەدى "فىرقەى دىمكراتى ئازربايجان" دا دەچىنە تارانو داواى ئىمە ھەرتەنيا خودمختارى بۆ ھەردوو نەتەوھى كوردو توركە لە ئىزاندا. ئەگەر حكومەتى مەركەزى ئەم

مافه‌مان بز بسه‌لمینتیت. هرچند که‌میش بیت ئیمه رازی ده‌بین. چونکه بارودۆخی سیاسی ئیمه له و هه‌لمه‌رجه‌ی ئیستادا هه‌رئه‌وه‌نده یارمه‌تیمان ده‌دات. گوتی تورکه‌کانی ته‌وریز که خۆیان زۆر له ئیمه زیاتر سه‌یر ده‌که‌ن و هینزیشیان له ئیمه گه‌لێک زیاتره‌و له‌گه‌ل ئه‌وه‌شا بارودۆخی سیاسی ناچارى کردوون له پینش ئیمه‌دا له‌گه‌ل حکومه‌تی تاران بکه‌ونه وتووێژو به‌خودمختاری (حوکمی زاتی) رازی بن. ئه‌گه‌ر بیتو ئیمه‌ش وانه‌که‌ین و هه‌ر ریگای شه‌ربگرین، نه‌ک هه‌یچ که‌س پشتیوانیمان لێ‌ناکات، بلکو دۆسته‌کانیشمان لێ‌ده‌بنه‌ دوژمن. ئیتر له قسه‌کانی قازی محهمه‌د زۆر باش ده‌رکه‌وت ئه‌م وتووێژه له‌ روى ناچاریه‌وه‌و له ژیر گوشاری حکومه‌تی روسیایه. قازی محهمه‌د خواحافیزی له‌ئیمه‌ کردو له‌گه‌ل حاجی بابه‌ شیخ "سه‌ره‌ک وه‌زیرانی کۆمار" به‌ره‌وه‌ تاران که‌وتنه‌ ریگا. ئیمه‌ش چه‌ند شه‌ویک له‌ ره‌زائیه‌ ماینه‌وه‌و له‌ پاشان گه‌راینه‌وه‌ مه‌هاباد. ره‌زائیه‌ شاریکی زۆرجوان و رازوه‌ بوو، ئیمه‌ به‌که‌م جاربوو له‌و شاره‌ چاومان به‌ "سینه‌ما" که‌وت.

وتووێژی نوینه‌رانی کورد له‌تاران

قازی محهمه‌د که له‌گه‌ل نوینه‌رانی نازربایجان‌دا رۆیشه‌ تاران. چه‌ند جاریک له‌گه‌ل فیرقه‌ی دیموکراتی نازربایجان و یه‌ک‌دوو جاریش به‌ جیاواز له‌ وه‌فدی ته‌وریز له‌ گه‌ل قه‌وامولسه‌لته‌نه‌ دانیشتن. پینشنیاری "قه‌وام" ئه‌وه‌بوو که‌باکوورو باشووری کوردستان هه‌مووی به‌یه‌که‌وه‌ بکریته‌ یه‌ک پاریزگا و قازی محهمه‌د بکریته‌ "پاریزگار". به‌لام قازی محهمه‌د ئه‌و پینشنیاره‌ی قه‌وامولسه‌لته‌نه‌ی ره‌ده‌کرده‌وه‌و پینی رازی نه‌بوو. چونکه‌ تینگه‌یشتبوو که‌ قه‌وام ده‌یه‌وئیت تورکه‌کانی نازه‌ربانجان بکه‌ونه‌ دژایه‌تی کۆماری کوردستان و جیاوازی بخاته‌ ئیوان کوردو تورکه‌وه‌. جگه‌ له‌وه‌ش ده‌یزانی که‌ قه‌وامولسه‌لته‌نه‌ هه‌ر خۆی بریاره‌که‌ تیک ده‌داته‌وه‌. پاش چه‌ند رۆژ وتووێژ ئه‌م بریارانه‌ی خواره‌وه‌ وه‌کو شتیکی کاتی دران.

۱- قوامولسه لته نه به لئینی سهرزاره کی دا که به مافی خودمختاری بۆ هردوو نه ته وهی کوردوتورک له چوارچێوهی حکومهتی مه رکه زیدا رازئیه و بریاریشی دا که ئەم کیشیه له ئەنجومه نی نوینه رانی ئێراندا باس بکریته و بیته بریاریکی یاسایی.

۲- په یوه هندی و هاتوچۆ له مابهینی هردوو لا له سه ر ئاستی بهرز به مه بهستی دانانی ریگا چاره ی گونجاو ده رباره ی خودمختاری و دیارکردنی سنووری "جوغرافی" بۆ هردوو ناوچه کانی نازه ربا یجان و کوردستان به رده وام بیت.

۳- بریاردرا که خه رچو سه رفیاتی کۆماری مه هابادو وتورکه کانی ته ورێز بکه ویته سه ربودجه (میزانیه) ی حکومه تی مه رکه زی هه تا ئه و کاته ی که هه ردوولا ده گه نه نه نجامیکی باش و کۆتایی به کیشه که ده هینریت.

بهم شیوه یه وتووێژ به شکلێکی کاتی ته واو بوو. قازی محهممه دو حاجی بابشه یخ گه رانه وه بۆ مه هابادو هه ر یه کیان ئوتۆمبیلێکی تازه شیان وه کو دیاری پێشکه ش کرا. هه ر به هاتنه وه ی ئه وان ده رکه وت که ئەم وتووێژه ی که له تاران کراوه، هه موو "قوت و فیله" و حکومه تی تاران ده یه ویت له ریگای ئاشتی وه کۆماری مه هاباد له ناویبات و قازی محهممه د خۆشی له هه موو که سینک باشتر ئه و راستیه ی ده زانی، به لام چاره ی نه بوو و نه ده کرا له قسه ی روسه کان سه رپێچی بکات و چه زیشی نه ده کرد ئاشکرا دان به م راستیانه دا بنیت. هه ردوابه دوای هاتنه وه ی قازی محهممه د له تاران، هاتوچۆی نوینه رانی حکومه تی ئێران بۆ مه هاباد دهستی پێکردو ده رگای برایه تی و دۆستایه تی (له رواله تا) خرایه سه رپشت. خه رچو پێویسته کانی کۆماری مه هاباد هه موو مانگ به پنی به ندی ۳ی بریارنامه که ی وتووێژی تاران، له پایته ختی ئێران وه ده هات.

حکومه تی روسیا هه رچه ند نوینه رانی دایمی خۆی له ره زائیه و مه هاباد هه ر مابوون، به لام وه کو جارێ زۆر خۆیان تینکه لاوی ئیش و کاری کۆمار" نه ده کردو هه روه ها به نیسه بت "قیرقه ی دیموکراتی نازه ربا یجان" یش هه ره مان هه لوێستیان هه بوو. خۆیان دووره په ریز ده گرت، تاکو تینگه ن و بزانی داخوا قه وامولسه لته نه به به لئینه کانی خۆی ره فتار ده کات یا نا؟ چونکه هه روه کو

باسمان کرد، ناوبراو به‌لټیټی به روسیادابوو له‌کاتی کڅبونووهی "په‌رله‌مان" کاریکي واکات که نهو بریارنامه‌ی "نهوت" بخړیته دهنګدان و په‌سند بکړیت. له همان کاتیشدا نیجازه‌ی حیزبی توده‌ی ئیرانیان‌دا که به رسمی کاری سیاسی خزی بکات و سنی نه‌ندامی نه‌م حیزبه‌شی هیتایه ناو کابینه. مه‌به‌ستی قه‌وامولسه‌لته‌نه له‌و کارانه نه‌وه‌بوو که حکومتی روسیا بگاته نه‌وباوه‌ره که حکومتی ئیران له‌ سهر نه‌و به‌لټانه‌ی که دهرباره‌ی ئیمتیازی نه‌وتی باکورور داویه‌تی، زؤر راستو جدییه‌و به‌ته‌واوی جی‌به‌جی ده‌کات.

ته‌فره‌خواندی روسیا له‌ لایهن قوامولسه‌لته‌نه

هه‌رچنده روسیا له‌ لایهن ئینگلیزو نه‌مړیکاره سه‌باره‌ت به‌ دست تپوه‌ردان له‌ کاروباری نازه‌ربایجان و کوردستان که‌وتبوه‌و ژیر ره‌خنه‌و نارې‌زایی و هه‌روه‌ها حکومتی ئیرانیش هه‌میشه به‌ رسمی له‌ نه‌نجومه‌نی نه‌ته‌وه‌ یه‌کگرتوه‌کان شکایه‌تی ده‌کردو داوای ده‌کرد روسیا ده‌کرد هه‌رچی زووتر هیزه‌کانی له‌ نازه‌ربایجان بکیشیته‌وه. به‌لام روسیا گونی بز نه‌م داوایه‌ی ئیران شل نه‌ده‌کردو زؤر به‌ ساردیه‌وه و هری‌ده‌گرت. نه‌وکاته کؤنه‌ سیاسی‌تمه‌داری ئیران قه‌والولسه‌لته‌نه به‌م به‌لټیټی به‌تال و بوشانه‌ی که‌وا خستیه‌ به‌رچاوی روسیا، به‌ته‌واوی که‌یاندیه‌ نه‌و باوه‌ره‌وه که هه‌موو کاره‌کان به‌ سوودی ئیران کؤتایی پښ بیتیت. نه‌مجاره حکومتی ئیران زؤر ترسی له‌ کؤماری مه‌هابادو تورکه‌کانی ته‌وریز نه‌ماو له‌ مانگی ته‌مووزی ۱۹۴۶‌دا چند نوینته‌ریکی حکومتی تاران به‌ سه‌رؤکایه‌تی سه‌ره‌ه‌نگ "فیروز" هاتنه مه‌هابادو راسته‌وخؤ به‌قازی محه‌مه‌دیان راگه‌یاند چه‌ک دانه‌نینو حکومتی ئیران ناماده‌ نییه‌ خودمختاری به‌ کوردو تورک بدات. قازی‌محه‌مه‌دیش له‌وه‌رامدا گوتی که‌لی کورد کاتی نه‌و چه‌که‌ی هه‌لگرتوه‌وه، که‌س هانی‌نه‌داوه بز چه‌ک هه‌لگرتن، به‌لکر هه‌ستی نه‌ته‌وایه‌تی خزی پالی پیوه‌ناوه‌و به‌ مه‌به‌ستی رزگاری نیشتمانه‌که‌ی ده‌ستی داوه‌ته چه‌کو بزیه‌ من ناتوانم داوای چه‌ک فریدانی له‌به‌که‌م. نوینته‌ره‌کانی ئیران گه‌رانه‌وه تاران و برپاریش درا په‌یوه‌ندی

له‌مابه‌ینی کۆمار و تاراندا هر بهره‌وام بیت. زۆربه‌ی زۆری خه‌لك تیگه‌یشتبوون که دوژمن نیازی زۆر خراپه‌و هه‌رده‌م چاوه‌پروانی هه‌ل ده‌کات بۆ ئه‌وه‌ی چه‌پۆکی توندی خۆی به‌سه‌ر ئه‌و کۆماره‌ کۆپه‌ریه‌دا بکێشیت. ئه‌وه‌ی تارا‌ده‌یه‌ک خه‌لکی ئومیده‌وار کردبوو، قسه‌کانی قازی‌محهممه‌د بوون که هه‌میشه‌ ده‌یگوت ئیمه‌ خودمختاریمان مسۆگه‌ر کردووه‌و حکومه‌تی تاران به‌لێنی ته‌واویان به‌ ئیمه‌داوه‌و تازه‌ ئه‌گه‌ر خزمان به‌وه‌ رازی بین، ئه‌وان له‌ به‌لێن و بریاری خۆیان په‌شیوان نابنه‌وه‌. ئه‌گه‌ر هاتوو په‌شیوانیش بوونه‌وه‌، دۆستی مه‌زنان حکومه‌تی روسیا هه‌ر په‌شتیوانی ئیمه‌یه‌و وا به‌ ئاسانی لایه‌نی کورد به‌رنادا.

قازی‌محهممه‌د هه‌ر ته‌ئکیدێ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ ده‌کرد که هیچ شه‌رو ئاژاوه‌ له‌ناوچه‌کانی کوردستاندا له‌مابه‌ینی هیزی چه‌کداری کۆمارو سوپای ئێراندا دروست نه‌بیت، بۆ ئه‌وه‌ی بۆ تیکدانی وتووێژ نه‌بیته‌ بیانوو به‌ده‌ستی حکومه‌تی ئێران‌وه‌. له‌و ماوه‌یه‌شدا "سه‌دری قازی" برای قازی‌محهممه‌د هه‌ر له‌ هاتوچۆر دا‌بوو. ناوه‌ناوه‌ په‌یامه‌کانی "قه‌وامولسه‌لته‌نه‌تی ده‌رباره‌ی راستی و نییه‌ت‌پاکی حکومه‌ت به‌رامبه‌ر به‌ کێشه‌ی کوردی ئێران بۆ قازی‌محهممه‌د ده‌هینا. "سه‌دری قازی" وه‌کو پینشتر باس‌مان کرد، له‌ "په‌رله‌مان‌تی ئێراندا نوێنه‌ری مه‌هاباد بوو. ناوبراو زۆر چه‌زی ده‌کرد کێشه‌ی کورد له‌ریگای ئاشتییه‌وه‌ جی‌به‌جی بکریته‌و به‌وپه‌ری دلپاکیه‌وه‌ خه‌ریکی نیو‌بژیوانی بوو.

رۆیشتنی خوێندکارانی کورد بۆ باکو

له‌بیرمان چوو پینشتر باسی ئه‌وه‌ بکه‌ین که حکومه‌تی روسیا له‌ به‌هاری سا‌لی ۱۹۴۶ دا داوای له‌ قازی‌محهممه‌د کردبوو پینش ئه‌مه‌ی که وتووێژ له‌مابه‌ینی کۆماری مه‌هابادو تاراندا ده‌ست پێ‌بکات، کۆمه‌لیک له‌ لاوانی کورد له‌ ته‌مه‌نی ۱۸ سا‌ل تا ۲۲ سا‌ل و پله‌ی خوێنده‌واریشیان له‌ پۆلی شه‌شی سه‌ره‌تایی که‌مه‌تر نه‌بیت، ئاماده‌بن بۆ ئه‌وه‌ی بۆماوه‌ی دووسا‌ل بخریته‌به‌ر ده‌وره‌ی "ئاکادیمی" سیاسی‌و عه‌سکه‌ری‌و بچنه‌ "باکو". قازی‌محهممه‌دیش ئه‌و

کارهی زۆری باش بو. هرچی زوتر وهجبهی یهکه می رهوان کرد که بریتی بوو له رهحیمی قازی، مستهفا شلماشی، حوسین حیسامی، سهد عهزیز شه مزینی کوری حاجی سید عبدالله ئهفندی و چند که سیکی ترکه ناویانم بیرکرده. ئه وهجبهیه زۆر کهم بوون و بریاردره که وهجبهی دووم زۆرتر بنوهر بهدوای ئهواندا رهوانه بکرین. وتووێژ بهسهرداهاو تا که یشته مانگی ته مووزی سالی ۱۹۴۶ کاره که وهستانی تیکهوت. بههرحال بریاری کۆمارو بهتایبهتی قازی محهمهد خۆی سهبارهت ناردنی وهجبهی دووم هیچ گۆرانیکی بهسهردا نهات. چونکه نه حکومهتی روسیاو نه حکومهتی ئیران هیچ کۆسپیکیان نهخسته سهر ریگای تیکدانهوهی ئه بریاره وهردوولایان به ناردنی وهجبهی دووم و سهیمیش رازی بوون. تهنا ته حکومهتی ئیران پیشنیاری کرد ئه خویندکارانه ههتا به تهواری فیزی زمانی روسی دهن، بۆ ماوهی چند مانگی له تهوریز بمیننهوه، بهلام قازی محهمهد ئه پیشنیارهی پهسند نهکردو وای یی باش بوو که هر یهکسهر له تهوریزهوه بچنه باکو.

ئه وهبوو قازی محهمهد کهوته ناو عهشایرهکان و زۆر ههولی له گهل سهروکهکانیاندا کورهکانی خۆیان بۆ ئه سهفهره بنیزن. بهلام عهشایرهکان هیچ کامیان ناماده نهبوون کورهکانیان بهدیتنی ولاتانی دهرهوه و راهاتنیان له گهل ههلسوکهوتی گهلانی بیگانهدا بین به هۆی گۆرینی یاسای دهره بهگایهتی و چهوساندنهوهی خهلکی ههژار. بهراستی ئه مه یهکیک له دووربینیهکانی قازی محهمهد بوو. بههرحال پهنا تا شینست که سینک له خهلکی شارهکانی مههابادو بۆکانو میانداوو و زۆر بهیان له ئاغایهکانی فهیزوللا بهگی خزمی خۆمان بوون بۆ ئه سهفهره نامادهکران.

بریارم بۆ بهشداربوون له سهفهری باکو

من تا ئهوکاتهی کهوا وهجبهی دووم له خویندکاران ناویان تۆمارکرا بۆ سهفهری باکو، هر له مههاباد ما بووم و لهوانهی که ناویان تۆمار کردبوو، چند برادهریکم دهناسی. هاتته لام و زۆر هانیان دام که له سهفهرهدا

لهگه لیاندا به شدار بم. منیش به باشم زانی به حوکمی ناسینو ئیخلاسیم سه بارهت به قازی محهممه، رویشتمه لای و داوام لئ کرد ناوی منیش له لیستی خویندکاران تۆمار بکریت. ئه ویش زۆر به میهره بانیه وه گوتی هر چهنده تۆ عیراقیت به لام ئاگاداری مه نافی که ریمی ده کهم جنسیه و شه هاده تی ئیرانی قوتابخانهت به ناوی مه هاباد بداتی و به ناوی قوتابی کوردی ئیرانی ناوت تۆماربکات. به هر حال به ماوهی دوو رۆژ هه موو معاملاتی پیوستیم بۆ چی به چی کرا. ئه و کاته ته منم له ۲۱ تا ۲۲ سالی بوو. ئیتر بریاردارا که له سنیهم رۆژی جه ژنی ره مه زاندا وه جیهی دووه می خویندکاران بۆ ته وریزو له ویشه وه یه کسه ر بۆ باکۆ به ری بکرین. دواکه وتنی سه فه ره که مان بۆ جه ژنی ره مه زان هۆی ئه وه بوو که زۆربه ی قوتابیه کان به رۆژو بوونو مانگی ره مه زانیش ئه وه نده نه ما بوو ته واو بیت. کاتی باوکم له پشده ره وه ئه م هه واله ی پنگه یشت، له وێه به هه له داوان شه وی کرد بوو به رۆژو به سواری ولاغ هاتو خۆی گه یانده مه هابادو به پرسیاران منی دۆزیه وه. باوکم گوتی هاتووم له م سه فه ره په شیوانت بکه مه وه. ئه گه ر به قسه شم نه که ی خۆم ده کوژم. منیش زۆر تکام لئ کرد که وازم لئ بهینیت تا کو ئه م هه له م له کیس نه چیت. ئه و هه ر له سه ر داوای خۆی سوربوو. منیش له سه ر رای خۆم سوربووم. له نه جامدا رویشته لای قازی محهممه دو منیشیان داوا کرد. ئه ویش فه رمووی باوکت داوای له من ئه وه یه که معامه لاتی سه فه ره که ت تیک بده مه وه. ئیستا بزانه م خۆت ده لئی چی؟ منیش گوتم گه ورم تۆ خۆت پیشه وای مه زنی ئیمه ی و هه میسه هانی خویندکارانی کورد ده ده ی که بچه ده ره وه. بخوینزو هه روه ها لوتفیشتان له گه ل منا کردوه که وه کو کوردیکی ئیرانی معامه لاتی سه فه رم بۆ بکریت. ئیسته چۆن له لوتقی خۆت په شیوان ده بیته وه ؟ من داوام له جه نابته که به لکو باوکم رازی بکه ی وازم لئ بهینیت. ئه ویش روی کرده باوکم و گوتی جه نابی ئه حمه ر ناغا تکام وایه به رگری له عه بدوللا بۆ ئه م سه فه ره نه که ی. چونکه خیری گشتی تیندایه و خۆشی زۆر چه ز ده کات. باوکم به نابهللی هه لساو رویشته لای حاجی بابه شیخ سه رۆک وه زیرانو له وێه داوا کرام. حاجی بابه شیخ گوتی عه بدوللا

بۆ چی بە قسەى باوکت ناکەى؟ ئایا نازنى ئەگەر کۆر بە گویى باوکی خۆی نەکات خواوەند رزگاری ناکات؟ منش گوتم جەنابى شیخ، زۆرلام سەیرە کە جەنابت وا دەفەرموی. من وامدەزانى تۆ خۆت باوکم رازى دەکەى کەوازم لى بهینیت تا بچم بۆ خویندن کە ئەمەش کارىکی خیزەو خیزی گەلى کوردی تىدایەو رەسولى خوا فەرموویەتى *اطلبوا العلم ولو بالصين* ئەویش گوتى نازانى کە لە روسیا یاسای کومونىستىیەو هەموو ئىلحاد و کوفرە. گوتم قوربان من بۆ خویندن دەچم و هیچ ئیشم بە کومونىستى نییە. ئەویش رووی کردە باوکم و گوتى وازى لى بهینەو ئەمانەى تازە پى دەگەن بە قسەى من و تۆ ناکەن و منیش کورپىکم هەبە هەرمان برپاری داوەو دەشزانم کە لەوئى "کافر" دەبیئت. ئیتر لەلای حاجى بابەشیخ هەستاین و گەراينەو قۇناغەکەى خۆمان. لەوئى چەند خزمىکی پشدهرى کە ئەوانیش هاتبوونە مەهاباد، سەریان لە ئیمەداو هەموویان لەگەل باوکمدا کەوتتە داواو رەجا کە پەشیوانم بکەنەو. لەوانە سلیمانى رەشىد ئاغاو مارفى عەولا ئاغا بوون کە زۆر کیشەیان دەکرد تا ئەو بوبو هەموویان بە یەکەو دەستیان کرد بە گریان و ناچاریان کردم کە بکەومە ژیر تەئسىرى "عاتیفە" و برپاری سەفەرەکم تىک بەدەمەو. رەفىقەکانم هەموویان بۆ رۆژى دووم تەوریزو لەویشەو بۆ باکۆ رەوانە کران. بەلام ئەو وەجەبە پاش ئەوئى کۆمارى مەهاباد تىکچوو و حکومەتى تاران هاتەو کوردستان، زۆر بەى زۆریان گەرانەو بۆ ئیتران و وازیان لە خویندنى روسیا هینا.

هەلوئىستى سەرۆک عەشیرەتەکان

ئەو سەرۆک عەشیرەتانەى کوردستانى ئیتران کە هەر لە یەکەم رۆژەو هەتابوونە ناو ریزی حیزبو لەگەل کۆمارى مەهابادا هاوکارىیان دەکرد، کاتى دىتیان و بۆیان روون بۆو حکومەتى روسیا پشتى کردۆتە کیشەى کوردو خەرىکی رازى کردنى حکومەتى تارانە، تارادەبەک کەوتتە حالەتى ناومىندى و هیوایان بە کۆمارى مەهاباد زۆر کەم بۆو. زۆر بەیان بە شیوئەى نەیتى لەگەل

حکومەتی تاراندا کەوتنە پەیوەندی کردن. بە تاییبەتی عەولای بایز ئاڭای سەرۆک عەشیرەتی مەنگوڕو عەزیزی قەرەنی ئاڭای مامەش کە ئەو کاتە قەرەنی ئاڭا خۆی کۆچی دوایی کردبوو. هەر وەها قاسمی حاجی بایز ئاڭای دیمزکری و حەمەرەشید خانی بانە کە ئەو بەلای خۆیەووە روتبەیی ژنرالیسی پیندرا بوو. ئەمانە هەموویان لە ژێرەووە لەگەڵ حکومەتی تاران کەوتنە پەیوەندی کردن. عومەر خانی شکاکیش لە ناوچەیی رەزانییە کە زۆر دەستەلاتدارو خاوەن نفوز بوو، بە جیاواز پەیوەندی لەگەڵ کۆنسولی ئەمریکا لە تەوریز کرد و پنی گوتیبوو کە بە لکو ئەمریکا دەستی یارمەتی بۆ کورد درێژ بکات. لە سەر ئەو پەیوەندیی عومەر خان نویتەریکی ئەمریکایی هاتە مەهابادو چەند دانیشتیکی لەگەڵ قازی محەممەد کردو پنی گوتیبوو کە باشترین رینگا بۆ ئێوە ئەو یە کە لەگەڵ حکومەتی تاران ریک بکەون و بە قسەیی کەس تەفرە نەخۆن. هەر لەو کاتەدا کە عەشایرەکان کەوتنە دوودلی و دەستیان کرد بە پەیوەندی کردن. ئەفسەریکی تاییبەتی بە ناوی سەرتیپ هومایون بە مەبەستی لاواندەووە و راکیشانی سەرۆک عەشایرەکان لە تارانەووە ناردرایە کوردستان. چونکە حکومەتی تاران ئەو راستییەیی باش دەزانی کە بێر بەرەیی پشتی کۆماری مەهاباد هەر ئەو عەشایرانەو ئەگەر ئەوانە پشتی کۆماری کوردستان چۆل بکەن، جگە لە بارزانیەکان چە کداری وابەهیز نامینتت کە پاریزگاری لە کۆماری کوردستان بکات. ئیتر بەو نیازەووە سەرتیپی ناوبراو هاتە کوردستان و لە شاری "سەقز" نیشتەجی بوو. پارەو پولیکی باشی بلاو کردەووە بە ماوەیەکی زۆر کەم کۆمەلنی دۆستو لایەنگیری پەیدا کردو ئەو دوو سەرۆک عەشیرەتانیی باسمان کردن - عەولای بایز ئاڭای مەنگوڕو عەزیزی قەرەنی ئاڭای مامەش - خۆیان ئاشکرا کردو لە دژایەتی کۆماری کوردستان کەوتنە بانگەشەو قسەیی خراپ. کۆماریش چە کداری کۆکردەووە کە لینیان بدات، ئەوان بەرەو خاکی عیراق رایان کردو پەنایان بۆ عەشیرەتی پشدر هینا. ئەو کاتە عەشیرەتی پشدر لە ناوچەیی خۆیدا دەستەلاتی زۆری هەبوو. چونکە حکومەتی عیراقیش زۆر لاواز ببوو، بەرگریان لە ئێزانی و غەیری ئێزانی نەدەکرد بێتە ناو خاکی عیراقەووە.

له لایه کی تریشه وه همه ره شهیدخانی بانه که خۆی ژنرال بوو، به شیک بوو له لهشکری کوردستان و ئه ویش له سهر ریگای خزیدا "حه مه د ئاغاتی" سه راتی تالان کردو که رایه وه ناوچه ی خۆی گونده کانی "وینه" و "داروخان" له پیتجۆین. حه مه د ئاغاتی سه را پیاویکی زۆر دهوله مه ندو سهر به حکومه تی ئیزان بوو. مه به سستی حه مه ره شهیدخان له و تالان کردنه دا ئه وه نه بوو که حه مه د ئاغا سهر به حکومه تی ئیزانه، بۆیه تالانی ده کات، به لکو ههر ئه وه بوو که حه مه ره شهیدخان زۆر حه زی له پاره و مال و پاتال ده کرد، ویستی که له و رویشته نه دا ده سکه و تیکی باش بز خۆی وه ربگریت. جگه له و تالانه ش، زۆر چه کو فیشه کو که لوپه لی کۆماری مه هابادی له گه ل خزیدا برد. رویشتنی حه مه ره شهیدخان هیچ په یوه ندی به سیاسه تی ئیزانه وه نه بوو، چونکه ناوبراو هه میشه دژی حکومه تی ئیزان بوو و ئیزانیه کان به دوژمنی راسته قینه ی خزیان ده زانی. به لام ئینگلیزه کان خزیان به جیاواز په یوندی یان پیوه کردو بۆ سوودی سیاسی خزیان ته فره یان داو له کۆماری مه هابادیان دوورخسته وه.

هه رچه نه ئه م عه شیره تانه ی باسمان کردن دژی کۆمار هه ستان و زۆری تریش له ژیره وه ههر خه ریکی په یوه ندی له گه ل حکومه تی ئیزان بوون، به لام له گه ل ئه وه شا خه لکیکی زۆر له عه شایرو غه یری عه شایر مابوون که لایه نگرییان له کۆماری کوردستان له مه هاباد ده کردو له سهر قسه و به لیتی خزیان بوون. ههر له و ماوه یه شدا سه رکۆمار قازی محه ممه د خۆی به راگه یاندن و هوشیار کردنه وه ی خه لکی کوردستانه وه خه ریک کردبوو. تتی ده گه یاندن دوسته مه زنه که ی ئیمه و هاو په یمانه کانمان ههر له گه لمان دان و هه رگیز پشتی ئیمه به رناده ن و خودموختاریش بۆ کوردی ئیزان مسزگه ره. قازی محه ممه د ده یزانی خه لک نا ئومید بوونه و ده یویست به و راگه یاندنانه وه ی خه لک به رز بکاته وه. تا راده یه کیش خۆی ههر له و باوه ره دا بوو که حکومه تی روسیا له گه ل قه وامولسه نته نه دا ناگاته هیچ ئه نجامیکه و ناچار ده بیته جاریکی تر چاو به سهر هه لویستی به هه له چووی خزیدا بخشینتیه وه و به ته واری به لای کۆماری مه هابادا بگه رپته وه.

هه‌لۆیستی بارزانیه‌کان له رووی سیاسی و عهسکه‌رییه‌وه

بارزانیه‌کان به سه‌رژکایه‌تی شیخ ئه‌حمه‌د براگه‌وره‌ی مه‌لامسته‌فا خاوه‌نی ۲ تا ۳ هه‌زار چه‌کداری فیداکارو تا‌قی‌کراوه‌ بوون و خزیان له‌ خاکی ئیزاندا به‌ میوان سه‌یر ده‌کردو بۆیان نه‌ده‌کرا ئه‌وانیش وه‌ک عه‌شایره‌کانی‌تری ئیزانی بکه‌ونه‌ په‌یوه‌ندی‌کردن ده‌گه‌ل ئیزان و ته‌نیا ئومیندو هیوایه‌کی هه‌یانبوو. کۆماری مه‌هاباد بوو. له‌به‌رئه‌وه‌ بۆیاری نه‌هاییان هاتبووه‌ سه‌ر ئه‌وه‌ که‌ پارێزگاریی ته‌واو له‌ کۆمار بکه‌ن و هه‌تا دوا هه‌ناسه‌یان پشتی به‌رنه‌ده‌ن. قازی محمه‌مه‌دیش خۆی ئه‌و راستیه‌ی ده‌زانی و تا‌که‌ ئومیدی به‌ بارزانیه‌کان بوو. کاتی مه‌لامسته‌فا وه‌زعه‌ ئالزوزو داپۆشراوه‌ سیاسیه‌که‌ی کوردستانی ئیزانی هاته‌ به‌رچاو، چونکه‌ زۆر باوه‌ڕو متمانه‌ی به‌ حیزبی دیموکراتی کوردستان نه‌ما‌بوو که‌ وه‌ک حیزبێکی پینشره‌وی سیاسی ده‌وری شو‌بژشگێڕی خۆی بگێڕیت. زۆر به‌ پێویستی زانی که‌ ئه‌ویش هه‌ولی ئه‌وه‌ بدات حیزبێکی سیاسی کوردی له‌ کوردستانی عێراق به‌ مه‌به‌ستی دوا‌رۆژ دروست بکات. به‌و مه‌به‌سته‌، هه‌مزه‌ عه‌بدو‌ل‌لا گه‌نجی‌کی حه‌ق‌وقی - که‌ ئه‌ویش له‌ مه‌هابادبوو و به‌ ناوی به‌شدار بوون له‌ بزوتنه‌وه‌ی کوردی ئیزان له‌ عێراق‌وه‌ هاتبوو- مه‌لامسته‌فا داوای لێ‌کرد بچیته‌وه‌ عێراقو بۆ پینکه‌هێتانی حیزبێکی سیاسی کوردی له‌ کوردستانی عێراق هه‌ول بدات. بارزانی چه‌ند نامه‌یه‌کی بۆ پیاوه‌ ناسراو و نیشتمان‌په‌روه‌ره‌کانی کوردستان پێدا نارد بۆ ئه‌وه‌ی هاوکاری ته‌واو له‌ گه‌ل هه‌مزه‌ عه‌بدو‌ل‌لا بکه‌ن. ناوبراو هاته‌وه‌ کوردستانی عێراقو به‌ ناوی مه‌لامسته‌فاوه‌ که‌وته‌ هات‌وچۆ بۆ ناوچه‌کانی کوردستان. زۆر له‌ پیاوانی سیاسی و نیشتمان‌په‌روه‌رانی کوردی چاو پینکه‌وت و توانیان له‌ ۱۶ی ئابی سا‌لی ۱۹۶۶ دا حیزبێکی سیاسی به‌ ناوی "پارتی دیموکراتی کوردستانی عێراق" پینکه‌ به‌هێنن و ئه‌ندامانی لیژنه‌ی مه‌رکه‌زی دیاری بکه‌ن و بازیک له‌و ئه‌ندامانه‌ هه‌ر له‌ویوه‌ مه‌لامسته‌فا دیاری کردبوون، بخرینه‌ ناو کۆمیته‌ی ناوندیه‌وه‌.

ناوی ئەندامانی یەكەم كۆمیتەى مەركەزى پارتى دیموكراتى كوردستان:

- ۱- مەلامستەفا بارزانى، سەرۆك
- ۲- ھەمزە عەبدوللا، سكرتێرى پارتى
- ۳- كاكه زىاد ھەمەئاغا، جىگىرى دووھمى سەرۆك
- ۴- شىنخ لەتيف شىخ مەحمود، جىگىرى يەكەمى سەرۆك
- ۵- سالىح يوسفى، ئەندامى كۆمیتەى ناوھندى
- ۶- جەعفەر عەبدولكەریم، ئەندامى كۆمیتەى ناوھندى
- ۷- عەلاى عەبدوللا، ئەندامى كۆمیتەى ناوھندى
- ۸- تەھا محیەدین، ئەندامى كۆمیتەى ناوھندى
- ۹- میرحاج ئەحمەد، ئەندامى كۆمیتەى ناوھندى
- ۱۰- عەبدولكەریم توفیق، ئەندامى كۆمیتەى ناوھندى
- ۱۱- رەشىد عەبدولقادىر، ئەندامى كۆمیتەى ناوھندى
- ۱۲- رەشىد باجەلان، ئەندامى كۆمیتەى ناوھندى
- ۱۳- عەونى يوسف، ئەندامى كۆمیتەى ناوھندى
- ۱۴- مستەفا خۆشناو، ئەندامى كۆمیتەى ناوھندى

ھەمزە عەبدوللا لیستەى ئەندامانى كۆمیتەى ناوھندى بۆ مەلامستەفا ھیتایەو ھەبابو حیزبى دیموكراتى كوردستانى ئێرانیش ئەم كارەى زۆر بىن باش بوو. بىنكھیتانى ئەم حیزبە تازەیان لە كوردستانى عێراقدا بە ھىوايەكى دوارۆژى خۆیان دەزانى. ئىمكانیەتى پارتى لە كوردستانى عێراقدا لە ھەموو روویەكى سیاسى و كۆمەلایەتیەو زۆر كۆر لاواز بوو و نەیدەتوانى ھەك بپووست لە ناو كۆمەلانى خەلكى كوردستاندا جىگای خۆى بكاتەو ھەو بۆ ماوھى چەند سال خەباتى نەھیتی دەكردو نەیدەتوانى ژمارەى ئەندامانى زىاد بكات.

گه‌رانه‌وه‌م بۆ عێراق له‌سه‌ر ئێزنی قازی محهمه‌د

پاش ئه‌وه‌ی سه‌فه‌ری روسیام تێکدایه‌وه‌و دیتم که ده‌رگای به‌ره‌کان (جبهه‌کان)ی شه‌ر داخراوه‌و من ئیشیکم نیه‌ که‌وا پنیوستی مانه‌وه‌م بکات له‌مه‌هاباد، هه‌ستام رویشتمه‌ لای قازی محهمه‌دو عه‌رزم کرد که ئیستا هێمنی و ئاسایش له‌ کوردستان به‌رده‌وامه‌و جگه‌له‌ دانیشتن کاریکم نیه‌، هه‌ز ده‌کم روخسه‌تم بده‌ی که‌ بگه‌ریمه‌وه‌ کوردستانی عێراق. ئه‌ویش فرمووی به‌مه‌رچی که‌ له‌ کاتی پنیوستدا بگه‌ریمه‌وه‌ لاما‌ن. گوتم من هه‌میشه‌ ئاماده‌م و هه‌رکاتی پنیوستی کرد ده‌گه‌ریمه‌وه‌ به‌ره‌ی خۆمان، به‌ره‌ی سه‌رده‌شت و یا‌هه‌ر شوینی‌تر که‌ جه‌نابتان بۆم دیاربه‌کن. ئیتر خواحافیزیم لێ خواست و یه‌که‌یه‌که‌ سه‌رم له‌ براده‌ران و لێپرسراوانی کۆمارداو بۆ رۆژی دووه‌م به‌ناوی خواحافیزی چومه‌لای هه‌مه‌حوسین‌خان وه‌زیری به‌رگری و ئه‌ویش گوئی دیاریه‌کی جه‌نابی پێشه‌وا که‌ ئیسته‌ گه‌یه‌شتۆته‌ لای من و بۆتۆی نارده‌وه‌، له‌گه‌ل ئه‌م نووسراوه‌ی خۆم که‌ به‌بۆنه‌ی دیارییه‌که‌وه‌ به‌نیشانه‌ی ئه‌و ریزو ته‌قه‌دیره‌ی جه‌نابی پێشه‌وا بۆتان قایله‌و لیتان رازیه‌، پێشکه‌شتان ده‌کم. دیاریه‌که‌ بریتی بوو له‌ دوو قات قوماشی خوری ته‌فسه‌ری خاکی. منیش هه‌ستام به‌ سوپاسیکی زۆره‌وه‌ بۆ هه‌ردوکیان قازی محهمه‌دو محهمه‌د حوسین‌خان، دیارییه‌که‌و نووسراوه‌که‌م لێ وه‌رگرت. ئیستاش ئه‌و نووسراوه‌م وه‌کوو ده‌قی خۆی هه‌موو ئه‌و چه‌ند سه‌له‌ دوورو درێژانه‌ پاراستوه‌و بۆ یادگار ده‌یخه‌مه‌ ناو یادداشته‌کانه‌وه‌. ئه‌م دیارییه‌ی پێشوا هه‌رچه‌ند که‌ به‌نرخ و کێشان زۆر که‌م و سووک بوو، به‌لام له‌ رووی مه‌عنه‌وی‌یه‌وه‌ زۆر به‌نرخ و گران بوو. ئه‌م‌جۆره‌ دیاریانه‌ که‌ له‌لایه‌ن پیاوه‌ گه‌وره‌کانه‌وه‌ به‌ خه‌لات ده‌درانه‌ خه‌لک، واتای ئه‌وه‌ بوو که‌ خه‌لات کراو وه‌زینیکی سیاسی یا عه‌سکه‌ری یا کۆمه‌لایه‌تی هه‌یه‌. له‌لایه‌ن پیاوی گه‌وره‌وه‌ ده‌خویند‌ریته‌وه‌و به‌ چاوی ریزلیگرتته‌وه‌ سه‌یری ده‌کریت. پاش ئه‌وه‌ی که‌ سه‌ردانی دۆست و براده‌رانم ته‌واو کرد، مه‌هابادی نازاد کراوم به‌جێ هێشت و به‌ره‌و سه‌رده‌شت که‌وتمه‌ریگا و له‌ کۆتایی مانگی ئابی ساڵی ۱۹۴۶ گه‌یشتمه‌وه‌ ماله‌وه‌. تا ئه‌و کاته‌ش ماله‌که‌مان له‌

هاوینه‌ه‌واری باژار هر مابوو زۆر بهی ئاغایه‌کان ماله‌کانیان ماله‌کانیان بۆ خواره‌وه نه‌پۆشیتبوونه‌وه. تا چند رۆژ هاتنی خزم و دۆستان هر به‌رده‌وام بوو. وایان ده‌زانی له سه‌فه‌ری حج هاتومه‌ته‌وه. ئیتر دواى ماوه‌یه‌ک ماله‌که‌مان رۆشسته‌وه گوندی بیتاسه له گه‌رمیان و که‌ومه‌وه ناو ئیش و کاری که‌سابه‌ت و کشت و کال و ئاژه‌ل به‌خێو کردن. هیچ ئاگام له وه‌زعی کۆماری مه‌هاباد نه‌ما. راستی ئه‌و زه‌مان "رادییۆ" شت نه‌بوو که خه‌لک ده‌نگ‌وباسی هه‌نده‌ران وه‌ربگریت. رۆژنامه‌ی کوردستانیش که له مه‌هاباد بۆ کوردستانی عێراق ده‌نیزدرا، نه‌ده‌گه‌یشه‌ ده‌ستی هه‌موو که‌س. به‌لام مه‌حمود ئاغای هی‌رۆ که تاکه که‌س بوو رادیۆی به باتری ته‌ری هه‌بوو، ده‌بوايه به پشتی و لاغ بچیته قه‌لادزێ و باتریه‌که پر (شه‌حن) بکریته‌وه. ئه‌مه‌ش چند رۆژی ده‌خایاند. مه‌حمود ئاغای هی‌رۆ هر جارو ناوه‌ ناوه به نووسراو له ده‌نگ‌وباسه‌کانی جیهان ئاگاداری ده‌کردم.

من هر ئه‌و کاته‌ی گه‌رامه‌وه ماله‌وه، ئه‌گه‌ر ئیش و کاره‌کانم ته‌واو ده‌بوون، خۆم به فیزبۆونی زمانی روسی خه‌ریک ده‌کرد. هر له مه‌هاباد کاتی که خه‌ریک بووم بچم بۆ "باکو"، کتیبیکی ته‌رجه‌مه‌ی روسی و فارسیم په‌یدا کردو له گه‌لیا خه‌ریک بووم. کاتی گه‌راشمه‌وه کوردستانی عێراق، ئه‌و کتیبه‌م له‌گه‌ڵ خۆمدا هیتا، چونکه نیازی ئه‌و سه‌فه‌رم هر له دلا مابوو و ده‌مویست به هزی ئه‌م کتیبه‌وه هیچ نه‌بێ که‌من فیزی زمانی روسی بم و وام ده‌زانی کۆماری مه‌هاباد هر ده‌میتیت و وا به ئاسانی له‌ناو ناچیت و منیش هر ده‌بێ بۆ خۆتێدن بچم بۆ روسیا. ئه‌م مه‌به‌سته هه‌میشه له میشک‌دا ده‌هات و ده‌چوو. هر له به‌ر ئه‌وه بوو که شه‌وو رۆژ خه‌ریکی نووسین و خۆتێدنه‌وه‌ی ده‌رسه‌کانی کتیبه‌که‌م بووم. به‌لام به داخه‌وه ئاواته‌که‌ی من نه‌هاته جێ و ته‌مه‌نی کۆماری مه‌هاباد زۆر کورت بوو. ریکه‌وتی زه‌مان وابوو که من پاش ده‌یان‌سال واته له سالی ۱۹۷۲ چوومه روسیا و زۆر له ده‌رسه‌کان و ئه‌و زاراوانه‌ی که له کتیبه‌که‌وه فیزیان ببووم، هاتنه‌وه بیرم و توانیم له ماوه‌ی سێ مانگ و نیو مانه‌وه‌م له روسیا، تارا‌ده‌یه‌ک له قسه‌کردن له گه‌ڵ خه‌لکی روسیا‌دا

کەلک لە بەرھەمی ئەم خۆبەدووەیە وەرێگرم. لێرەدا نامەوی بکەومە ناو باسی ئەو سەفەرە روسیا، چونکە لە باسەکانی خۆمان جیاوازی کە باسی کۆماری مەھابادە. ئەگەر لە داھاتوودا خوا یارمەتی دایم، لە یادداشتەکانی تردا بە درێژی باسی لێدەکەین. ئێستە ھەر ئەوەندە دەخەمە بەرچاوی خۆیتەری خۆشەویست کە بزانی ئەم سەفەرەم چی بوو. لە ساڵی ۱۹۷۲دا کە لە لایەن کۆمیتەیی ناوەندی پارتی کۆمۆنیستی روسیاوە بڕیاردارا چەند ھەفائیکی بارزانی ئەم بە مەبەستی "حەسانەو" رابواردن بۆ روسیا بنێرن، بۆ ئەم ولاتە ناردراین و زۆریەیی شارە گرنگەکانی روسیاو ھاوینەھەوارەکانی جۆرجیاو سەر دەریای رەشمان دیتن. راستی زۆر ریزیان لێگرتین و من لە ھەموویان درەنگتر گەرماوەو تەنیا مانگونیویک لە ھاوینەھەوارەکانی جۆرجیا جگە لە مۆسکۆو شارەکانی تر مامەو. واتە ھەمووی سێ مانگۆ نیو مامەووە گەشتیکی زۆر خۆش بوو.

دەست پێکردنەوی شەڕ لە نیوان کۆماری مەھابادو حکومەتی تاران حکومەتی تاران لە ماوەی رابووەستانی شەڕو دەستپێکردنی وتووێژ زۆر ھەنگاوی سیاسی و عەسکەری ھاویشتن و چەند کاریکی وای کردن کە بێتە ھۆی بەھیزبوونی خۆی و لاواز بوونی کۆماری مەھاباد کە بریتی بوون لە:

- ۱- پەيوەندی کردن لە گەل زۆریەیی عەشایرەکانی ئێران و راکیشانیان بۆ لای خۆی.

- ۲- ئامادەکردنی سوپایەکی گەورە بۆلێدانی ھەردوو کۆمارەکانی کوردو ئازەربایجان لە مەھابادو تەوریز.

- ۳- رازی کردنی حکومەتی روسیا بەھەموو فرۆفیلێک کە واز لە ناوچەکانی ئازەربایجان بەھێنیت و ریگا بە سوپای ئێران نەگرت، ئەگەر ویستی بێتە پێشەو بە داگیرکردنەوی ئازەربایجان و کوردستان.

- ۴- چەسپاندنی قسەیی خۆی لەئەنجومەنی نەتەوہ یەگرتووہکان بۆ ئەوہی ماوہ نەدەن روسیا بە ھیچ جۆریک دەست بخاتە ناو ئیش و کاری ئێرانەوہ.

حکومتهی روسیا که له لایه ک "بیلین"ی له قهوامولسه لته نه سه روک وه زیرانی ئیران وه رگرتبوو که له دوا ی هه لێژاردنی نه جمونه ی "شورا" بریاره که ی نه وتی بز مۆر بکات و له لایه کی تریشه وه گوشاری خستبووه سه ر ئینگلیزو ئه مریکا بز ترساندنی روسیا که نه گه ر له ئیران نه چیته ده ره وه، شه ری جیانی سنه م هه لداییسیت. نه وه بوو روسیا هاته سه ر نه م بریاره که خاکی ئیران به ته وای چۆل بکات. نه نجامه که ی بوو به بلاوکراوه یه ک به زمانی فارسی وه ک خواحافیزی که ناوه روکه که ی به م شیوه ی خواره وه بوو:

"برایانی به پریزی خه لکی نازه ربایجان به تورک و کوردو هه موو که مایه تیه کانیه وه!

خۆتان ده زانن که حکومتهی روسیای مه زن له سه رتاسه ری جیهاندا هه میشه پالپشتی هه موو نه ته وه یه کی هه ژارو به ش خوراو بووه. ئیمه که هاتینه نازه ربایجان هیه چۆره درینگیه کمان بز یارمه تی دانی کۆمه لانی خه لکی به شه ره فی نازه ربایجان چی له رووی سیاسی و چی ئابووری و کۆمه لایه تیه وه نه کرد. ئیستاش له کاتی کدا که به رژه وه ندی و سویدی گشتی حکومتهی روسیاو ئیران وا ده خوازیت که ئیمه خاکی نازه ربایجان چۆل بکه ین، بریارمان دا که هه موو نوینه رانی سیاسی و عه سه کهری خۆمان بکیشینه وه داوه و بگه پینه وه خاکی خۆمان و به پنیوستان زانی به هزی نه م بلاوکراوه یه وه مال ئاوا بیتان لئیکه ین و ئومیده وارین هه میشه یه کگرتوو و سه رکه وتوو بن.

نه وه بوو کورته ی بلاوکراوه که ی روسیا. پاش نه وه ی حکومتهی روسیا خاکی نازه ربایجانی به جئ هیشته، حکومتهی تاران که وته خزی و فه رمانی به سوپای ناماده کراو دا که به ره و کوردستان و ته وریز بچنه پیشه وه. یه که م جار له ناوچه کانی سه قزو بۆکان ده ستیان کرد به جم و چۆل و هاتنه پیشه وه و بریارنامه ی شه ره وستاندنیان خسته ژیره ی. له خه تی "بانه شه وه به ره و سه رده شته هاتن. له گوندی "بناویله" که ده که ویته مابه ینی "بانه و" سه رده شته، به سه رکرده یه تی حه مه ی مه ولوود سه رلقیکی سه ربازیی کۆماری مه هاباد که له و ریگایه دا واجبی پین سپه ردرابوو، پینش به سوپای ئیران گیرا و به توندی له

سوپای ئیرانیان داو زیانیکی زۆریان پێ گه یاندو نه یانهشت بگاته سهردهشت. ههروهها بارزانیهکانیش له سه رینگای سهقزو بۆکان له گه ل سوپای ئیراندا کهوتنه شهرو ئاگری شه ر له هه موو لایه که وه هه لگیرسایه وه به ته وای ده رگای وتووێژ داخرا.

ئینجا من وهکو له پێشه وه باس م کرد، هه ر له ماله وه خه ریکی ئیشوکاربووم هه یچ ئاگام له م روداو و گۆرانکاریه نه بوو. تاکاتی له مانگی ته شربنی دوهمی سالی ۱۹۴۶ دا نووسراویکی مه محمود ناغای هه رۆم بۆهات و ئاگاداری کردم که شه ر له به ره ی سه ردهشت دهستی پیکردۆته وه به کرعه بدولکه ریم مه شهوور به ره ئیس به کر له مه هاباده وه بۆ فرمانده ی به ره ی سه ردهشت ناردراره. منیش هه ره مان کات هه ستام بۆ ئه وه ی به ته وای له چۆنیه تی ئه م هه واله تیبگه م، نووسراویکم بۆ ره ئیس به کر نارد. ئه ویش هه ره مان رۆژ وه رامی نامه که می دایه وه و داوای لیکردبووم که زۆر به په له بگه مه وه به ره ی سه ردهشت، چونکه ئه ویش ده یزانی سه ره به کۆماری مه هابادم و پێشتریش له م به ره یه ئیشم کردوه. ئیتر هه ستام و له گه ل چه ند خزمیکی خزم وهکو مسته فای ماره ناغا و با به کری سوفی هه باس و چه ند چه کداریک به هه موو که لوپه ل و پێداویستی وهکو پێخه ف و خوارده مه نه وه که وتینه رینگو و بۆرۆژی دووم گه به شتینه گوندی "میرشیخ حه یده ر" که ده که ویته رۆژئاوای سه ردهشت و به پێوانه ی ۴ لیکۆمه تر له سوپای ئیرانه وه دووربوو. به کر ناغا هه ر له نووسراوه که ی خۆیدا ئه و جیگایه ی بۆ دیاری کردین، چونکه شوینیکی ئیستیراتیژی بوو. هه ر به گه به شتیمان خه لکی تریش له چه کداری ئه و ناوچه یه زۆر پویوه ندیان پێوه کردین و ژماره ی چه کداره کانمان زیاتر بوو. ئیته باره گای خۆمان له گونده ی میرشیخ حه یده ر دانا و خه تی به ره ی پێشه وه شمان له کردی غه وزه " به رامبه ری سوپای ئیران دامه زراندو عه شایری "مه ره سه نه ش" به چه کداری خۆیا نه وه بۆ فراوان کردنی "به ره که" زۆر هاوکاریان له گه لا کردین و له داویدا ئاگاداری به کر ناغامان کرد که ئازوقه و جبه خانه ی ته ومان بۆ بنه یزیت. به کر ناغا خۆی له باره گای دووا وه له گوندی "هه مران تی ناوچه ی" ره به ت" بوو.

شهر له همموو بهره‌کاني سهردهشت رژژ به رژژ ده‌هاتو گهرمتر ده‌بوو. له چوار لاهه ئالقه‌ی ئابلوقه له سوپای دوژمن تهنگ ده‌که‌رایه‌وه. هیزه‌کاني ئیران به تۆپو ده‌بابه پاریزگاری خۆیان ده‌کردو توانای ده‌رچونیان له سهر‌بازگه نه‌بوو. ئیمه که‌ره‌سته‌ی به‌رگری کردنمان له ده‌باباتی دوژمن ته‌نیا ئه‌و "شووشه تیزابانه" بوون که پینستر باسمان کرد که له روسیاوه بۆ مه‌هاباد ناردرابوونو له‌مه زیاتر شتی‌کمان نه‌بوو که‌هیزش به‌رینه سهر ده‌بابه‌کانو له دووره‌وه بیان‌شکیتین. به‌لام نه‌وه‌نده چه‌که‌ش هه‌رباش بوو. ده‌بابه‌کاني دوژمن زۆر لینی ده‌ترسانو نه‌یانده‌توانی بیته پینشه‌وه.

دوای چه‌ند شه‌وو رژژ شه‌رو لیکدان، به‌کر ئاغا خۆشی هاتبوه به‌ره‌که‌مانو له ئیشو کاری "به‌ره" و ریک‌خستمان زۆر رازی بوو، چونکه به‌ره‌ی ئیمه کلیلی ده‌رگای سه‌که‌وتن بوو و همموو گروگه‌رمای ئاگری شه‌رکه‌وتبوه سهرئهو به‌ره‌یه، له‌سهر داوای ئیمه حمه‌ی مولوودیش له ناوچه‌ی ره‌به‌ته‌وه به‌خۆی و لقیکی سهر‌بازیه‌وه گوازارایه‌وه لای ئیمه. من هه‌ر ئه‌و کاته‌ی گه‌یه‌شتمه‌وه به‌ره‌ی سهردهشت، نووسراویکی تایبه‌تیم له رینگای "پۆسته‌چی" دایمی مابه‌ینی سهردهشتو مه‌هاباده‌وه بۆ قازی محهمهد نارډو له نامه‌که‌دا به‌پنی ئه‌و به‌لینه‌ی کاتی گه‌رانه‌وه‌م بۆ پشده‌ر دابووم، له هاتنه‌وه‌م بۆ به‌ره‌ی سهردهشت ئاگارا‌رم کرد. ئه‌ویش هه‌ر هه‌مان کات وه‌رامی نامه‌که‌ی دابووه، به‌لام پینم نه‌گه‌یشتبوو. چونکه وام زانی که‌وا نووسراوی یه‌که‌می پیننه‌گه‌یشتووه، ناچار بووم نووسراوی دووه‌می بۆ ره‌وانه‌ بکه‌م. ئه‌ویش له وه‌رامی نووسراوی دوهمدا به‌ چه‌ند کورته دیریک نووسیبوی نووسراوه‌ی یه‌که‌م وه‌رام داوه‌ته‌وه. نووسراوه‌ی دوهمی قازی که هه‌ر لام ماوه، له‌گه‌ل نامه‌ی وه‌زیری به‌رگری ژنرال محهمهد حسین‌خان ناسراو به‌ سه‌یفی‌قازی وه‌کو یادگاری ده‌یخه‌مه ناو یادداشه‌که‌مه‌وه. ئینجا بابگه‌رینه‌وه سهر‌باسه‌که‌مان ئه‌و باسه‌ی که له‌پینشمانه‌و به‌ ده‌سمانه‌وه‌یه ته‌واوی بکه‌ین.

ئه‌وه‌بوو کۆماری مه‌هاباد زۆر په‌له‌ی ده‌کرد له داگیرکردنی ئه‌و سوپایه‌ی که له‌سهردهشت ئابلوقه‌دارابوو و هه‌میشه به‌ نامه‌و راسپارده ده‌یاننارده سهر

به کرناغا که له گرتنی سهردهشت و داگیرکردنی ئه سوپایه په له بکات. بز ئه مه بهستهش زیرۆبهگیان به خۆی و له شکرینکی زۆره وه له جیاتی به کرناغا بز فرماندهی ئه بهر یه نارد. هۆیه کهشی ئه وه بوو، وایان ده زانی زیرۆبهگ زیاتر شاره زایی له وه بهر یه دا هه یه و خه لکی ناوچه کهش باشتر ده یناسن. ههروه ها مه لا مسته فاشیان به هینزینکی زۆری بارزانی وه نارد به ره ی "سه قز". هه ر ئه دوو به ره یه ش بوون که ئه وکاته له کوردستاندا زۆر ئیستیراتیژی و سه هره کی بن. ئیترکاتی دهنگی هاتنی زیرۆبهگ گه یه شته ناوچه ی سهردهشت، خه لک هاتنه سه ر ئه و باوه ره که سوپای دوزمن له وه به ره یه له دوو رۆژی تر زیاتر خزی ناگریت و داگیر ده کریت. چونکه ناوبرا و چه کداریکی زۆری له عه شایری هه رکی و شکاک له گه لدا بوو، خۆشی به فرمانه هیه کی زۆر شه رکه رو لیزان ده ناسرا. شه رولیکدان که وته ئه و په ری گه رمی و هه موو کاتیک چاوه روانی خز به دهسته وه دانی ئه و سوپایه ده کرا و وای لی هاتبوو که زۆره ی زۆری "ره بایه گانی ده ور به ری سه ربازگه ی تیپ چۆل کرابوون و کشابوونه وه ناو سه ربازگه ی ناوشارو ئیمه چهند ئیسترو که لوپولمان له ره بیایه کی (پاسگایه کی) نیزینکی خۆمان ده ست که وتبوو. به لام کئ ده زانی داخوا چه رخی رۆژگار چۆن ده سوپیت و له سوودی کئ کار ده کات و ده وری خولانه وه ی خزی به نه مانی کام دهسته و تا قم ته و او ده کات؟ ئه وه بوو ئیمه ی کلۆل هه یچ ئاگاداری ده نگ و باسی دونیا نه بوین و نه مانده زانی داخوا وه زعی روس و ئیزان چی به سه ره اتوه و ههروه ها نه مانده زانی ئه و سوپایه ی ئیزان که به ره و ئازهر بایجان و ته ور یز ده رچو بوو، گه یشتوته کوئ؟ چونکه ههروه کو پینشتر با سم کرد، ئه وکاته له هه موو ناوچه ی سهردهشتدا تا که رادیۆیه ک نه بوو که مرۆف ده نگ و باسی جیهانی پیۆه ر بگریت و پۆسته ی مه هابادیش به ۱۵ رۆژ جار یک ده هاته سه ردهشت و ده گه یشته به ره ی ئیمه.

ئینجا مه محمودئاغای هیزو که خۆشی چل تا په نجا چه کداری له به ره ی ئیمه دا هه بوو، نوو سراوینکی تاینه تی بز ناردم و تینادا ئاگاداری کردم که سوپای ئیزان به پنی رادیۆی تاران گه یشتونه ته ته ور یزو جه عفر پینشه وه ری و

لینپرسراوانی "فیرقهی دیموکراتی ته وریز" رایانکردوه بز روسیا. کاتی نو ههواله لای مهحمود ئاغاوه بز هات، وام زانی که ئه مه بانگاشهی حکومتی ئیرانه و بز بهرزکردنه وهی وره ی سوپای خۆیان به کاری دههتینو له رادیو بلاری دهکه نه وه، چونکه هیچ بهبیری مرژدا نه ده هات که حکومتی ته وریز به هم مو چه کو ته قه منه نه پیشکه وتوو یه وه که تۆپو بازو که شیان به شیوه یه کی تاییه تی و جیاواز له کۆماری مه هاباد له روسیا وه رگرتبوو، چۆن وا به ئاسانی دهرووخیت و سوپای ئیران دهگاته ته وریز؟ ئه وه بوو منیش هر هه مان کات ئه مه ههواله به په له بز زیرزبه گ نارد. ئه ویش تازه له مه هاباده وه به سواری ولاغ که به شتیبزوه و ئاگاداری هیچ له م روداوانه نه بوو.

رووخانی ههردوو کۆماری مه هابادو ته وریز

سوپای ئیران که له تاران وه بز داگیرکردنه وهی ئازه ربایجان ده رچو بوو. هه رله شاری "تاکستان" که ده که ویتته ۲۵۰ کیلومه تری تاران چه کداره کانی فیرقهی دیموکراتی ئازه ربایجان پینشیان پینگرتو توشی شه ربوو. به لام ئه وهنده ی نه خایاند چه کدارانی ئازه ربایجان رایانکردو هه تا ته وریز خۆیان نه گرت وه. له ده وری ته وریز هیتدی شه ری به ربلاو کراو سوپای ئیران توانی له رژی ۱۳ مانگی کانونی یه که می سالی ۱۹۴۶ دا شاری ته وریز داگیربکات و حکومتی دروست کراوی کۆمونیستی له ناو به ریت. ئه م ههواله ناخۆشه بز رژی ۱۴ مانگی کانون که یه شته مه هابادو پینوی و ئالۆزی که و ته ناو شارو ئه ندامانی حیزبو لینپرسراوانی کۆمار بز پرسو راویژ به تیکرایی روویان کرده مالی قازی محهمه د. له و کاته دا مه لامسته فا وه کو پیشتر باسمان کرد له به ره ی سه قز بوو. ئه ویش وه ک ئیمه که له به ره ی سه رده شت بووین، ئاگاداری ئه و روداوانه نه بوو. هۆیه که شی ئه وه بوو که له به ره ی سه قزو بزکان هیچ پینشه و ییه ک له لایه ن سوپای ئیرانه وه رووی نه دا بوو. ئه ندامانی حیزبی که رویشتنه مالی قازی محهمه د، هاتنه سه ر ئه و باوه ربه که له توانیاندانیه شه رو به رگری بکه ن. ئه گه ر حکومتی ته وریز به م هه موو توانایه ی خۆیه وه

نیده‌توانی به‌کرژژ شهر بکات، چۆن کۆماری مه‌هاباد توانای به‌رگری و به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌ی سوپای ئێرانی هه‌یه. له‌وکاته‌دا هه‌چ پشتیوانیکیشی نه‌بوو. ئەندامان داوایان له‌قازی‌محهمهد کرد هه‌موویان له‌ شاری مه‌هاباد بچنه‌ دهره‌وه‌و بۆ عیراق یان بۆ روسیا بڕۆن. به‌لام قازی محهمهد به‌و پێشنیاره‌ی ئەوان رازی نه‌بوو و گوتی ئەگه‌ر من له‌ شاری مه‌هاباد دهره‌بچم، حکومه‌تی ئێران هه‌موو رقو تووڕه‌یی خۆی به‌ خه‌لکی هه‌ژاری شاره‌که‌ دهره‌بژێت و به‌یه‌کجاری شاره‌که‌ کاول و ویران ده‌کات. به‌لام ئەگه‌ر لێره‌ بمیتمه‌وه، هه‌موو لێپرسراوه‌تی و تاوانیک ده‌خمه‌ سه‌ر شانی خۆم و حکومه‌ت واز له‌ خه‌لک ده‌هێنیت. ئەوکاته‌ هه‌رچی بیانه‌وی بیکه‌ن له‌ گه‌ل شه‌خسی مندا ده‌یکه‌ن. ئیتر هه‌رچی هه‌ولیاندا قازی له‌ مه‌هاباد دهره‌بچیت، سوودی نه‌بوو. ئەو له‌بهریاری خۆی دانه‌به‌زی. قازی تا راده‌یه‌ک به‌روای و بوو برایه‌که‌ی (سه‌دری قازی) که‌ ئەندامی "په‌رله‌مانی" ئێران بوو و له‌نیوان قازی و قه‌وامولسه‌لته‌نه‌دا خه‌ریکی نیوژێوانی بوو، هه‌رنه‌بی ده‌توانیت له‌ مه‌ترسی گرتن و ئێعدام رزگاری بکات. به‌لام به‌داخه‌وه‌ قازی‌محهمهد به‌ هه‌له‌چوو بوو، نه‌یده‌زانی خۆشی و برایه‌که‌شی ئێعدام ده‌کری. له‌م‌ناوه‌دا، ئەندامانی کۆمیته‌ی ناوه‌ندی و زۆربه‌ی لێپرسراوانی کۆمار ناچاربوون له‌گه‌ل قازی‌محهمهد بمیتمه‌وه. به‌ریاریشان دا به‌یانیک دهره‌بکه‌ن و خۆشیان به‌ره‌و پیری سوپای ئێران بچن.

قازی‌محهمهد خۆی کلێشه‌ی به‌یاننامه‌کانی چۆل کردنی به‌ره‌کانی نووسی و به‌ چاپ کراوی بلاوکرانه‌وه. کاتی مه‌لا مسته‌فا ئەم هه‌واله‌ ناخۆش و دلته‌زینه‌ی پێگه‌یشت، له‌و ترسه‌ که‌ سوپای ئێران ریکای گرتیبی، نه‌یده‌توانی به‌ ئۆتۆمبیل له‌ جاده‌ی بۆکان و سه‌قزه‌وه‌ بگه‌رپته‌وه‌ مه‌هاباد، ناچار بوو له‌ چیاکانی مابه‌ینی مه‌هاباد و بۆکاندا قه‌دبر لێدات و له‌ ۱۶ی مانگدا خۆی گه‌یاند هه‌وه‌ شاری مه‌هابادی پر له‌ته‌م و ماته‌م و یه‌کسه‌ر رزیشه‌ مالی قازی‌محهمهد و داوای لێکرد ئالای کوردستان له‌گه‌ل خۆیاندا هه‌لگرن و به‌یه‌که‌وه‌ بڕۆنه‌ دهره‌وه‌. به‌لام وه‌رامی قازی‌محهمهد هه‌ر ئەوه‌بوو که‌ پێشتر گوتبووی. مه‌لا مسته‌فا به‌ خۆی و هه‌موو بارزانیه‌کانه‌وه‌ هه‌رچی چه‌کو ته‌قه‌مه‌نی که‌ له‌ناو عه‌مباره‌کانی مه‌هاباد

هه‌بوو، له‌گه‌ل خۆیان بردیان و شاری مه‌هابادیان به‌جی هینشت و به‌ره‌و ناوچه‌کانی "ته‌غه‌ده" و "شنۆ" که‌وتنه‌ ری.

شاری مه‌هاباد ئه‌و رۆژه زۆر که‌وتبوه ناو په‌شینی و هه‌وری ره‌شی غه‌م و په‌ژاره به‌ته‌واوی ئه‌م شاره‌ جوانه‌ی داپۆشیبوو. له‌ناو هه‌موو ماله‌و خیزانیکدا گریان و شیوه‌ن ده‌ست پینکرا‌بوو. خه‌لک له‌ماله‌کانی خۆیاندا خه‌ریکی شارده‌نه‌وه‌و فریدانی چه‌کو ته‌قه‌مه‌نی و نووسراوه‌کانی زمانی کوردی و پارچه‌ پارچه‌کردنی وینه‌ی ستالین بوون. هه‌یج ماله‌یک نه‌بوو له‌ مه‌هاباد که‌ چه‌ند وینه‌ی ستالینی هه‌لنه‌واسییت. خه‌لک ده‌یانزانی سه‌ربازو چه‌نده‌ر مه‌ درنده‌کانی ئێران ده‌که‌ونه‌ پشکنینی هه‌موو ماله‌یک ده‌بوو له‌ رۆژی ۱۷ی مانگی کانونی یه‌که‌می سالی ۱۹۴۶دا سوپای ئێران به‌ فرمانده‌یی "ژنه‌رال هووما‌یوونی" له‌ ریگای بۆکانه‌وه‌ به‌ره‌و مه‌هاباد هاته‌ پێشه‌وه‌و قازی‌محهممه‌دو حاجی‌بابه‌شینخو کۆمه‌لیکی زۆریش له‌ لێپرسراوانی کۆمارو پیاوما‌قولانی شاری مه‌هاباد به‌ره‌و پیری سوپای ئێران‌ه‌وه‌ چوون و هووما‌یوونی به‌گه‌رمی به‌خه‌ره‌اتنی کردن. هه‌رئهو رۆژه سوپای ئێران گه‌یه‌شته‌ ناو شاری مه‌هابادو قازی‌محهممه‌د له‌ ماله‌که‌ی خۆیدا خرایه‌ ژیر چاوه‌دی‌ری.

به‌ره‌ی سه‌رده‌شت

ئیمه‌له‌به‌ره‌ی سه‌رده‌شت هه‌یج ئاگاداریمان له‌وه‌زعی مه‌هاباد نه‌بوو. نه‌مانده‌زانی داخوا سوپای ئێران له‌ته‌وریزه‌وه‌ به‌ره‌و کوردستان هاتوه‌ یان ناو هه‌ر خه‌ریکی شه‌رو په‌لاماردانی دوژمن بوین. به‌تایبه‌تی رۆژی ۱۷ی مانگی وه‌کو له‌ بیرمه‌، زۆر سه‌رکه‌وتنمان وه‌ده‌ست هه‌یتابوونو زۆر خۆمان له‌ سه‌ربازگه‌ی سوپا نزیکی کردبۆوه. هه‌ر بۆ شه‌وی داها‌توو واته‌ شه‌وی ۱۸/۱۷ کانونی یه‌که‌م له‌کاتی‌کدا که‌ به‌و هه‌موو سه‌رکه‌وتنه‌وه‌ زۆر دلخۆش‌بووین، من خۆم زۆر ماندوو بوومو دووشه‌و بوو نه‌خه‌تبوومو چه‌ند خزمیکیشم له‌ گه‌ل چه‌ند چه‌کدار بۆ به‌شداری له‌ به‌رگری له‌ ئالانه‌وه‌ هاتبوون، گه‌رامه‌وه‌ باره‌گا. ئه‌و میوانانه‌م چاوه‌روان بوون که‌وا خۆم به‌یانی له‌به‌ره‌ی شه‌ر شویتنیکیان بۆ

دهست‌نیشان بکه‌ین. سه‌عات ۱۲ ی نیوه‌شه‌و خه‌وتم‌و له‌سه‌عات یه‌کی پاش
 نیوه‌شه‌ودا یه‌کیک به‌ده‌نگیکی بزراکاو بانگی کردم‌و گوتی کاک‌عه‌بدوللا
 هسه‌ته‌ خه‌به‌ریکی زور ناخزشم هیتاوه، "یاخوا ملم بشکیت". منیش هه‌لسام‌و
 گوتم چیه، چی قه‌وماوه؟ دیتم "سه‌یدحه‌سه‌ن" خه‌لکی مه‌هاباده‌که‌ناسیاوی
 خۆمان بوو. ده‌گریاو له‌ریگاوه‌به‌په‌له‌هاتبوو. گوتی قورکراوه‌به‌سه‌رمانداو
 پشتی هه‌موومان شکا. کۆماری کوردستان رووخا. منیش واقم‌ور ماو نه‌متوانی
 قسه‌بکه‌م. هه‌رچی بیرم کرده‌وه‌بزانم خه‌ونه‌یا راستی، بۆم ساغ نه‌ده‌بۆوه.
 چونکه‌سه‌یدحه‌سه‌ن خۆی هیتدی درۆو شتی هه‌بوون له‌وانه‌شه‌گالته‌مان
 بی‌بکات. ناوبراو جانته‌که‌ی خۆی راکیشاو چهند به‌یانیکی له‌و به‌یانانه‌ی که
 قازی‌محهمهد مۆری کردبوون، هیتایه‌ده‌ره‌وه‌و دایه‌ده‌ستم. کاتی خویندمه‌وه،
 هه‌ستم کرد که‌وا گرانیی‌و قورسای‌ی ئه‌م شاخو کێوانه‌ی کوردستان که‌وتۆته
 سه‌رشانم. راستی بۆماوه‌ی چهنده‌قیقه‌یه‌ک له‌به‌رگریان نه‌مه‌توانی قسه‌بکه‌م.
 له‌دواییدا ناردم به‌شوین‌حه‌مه‌ی مه‌ولووددا که‌ئویش به‌ریکه‌وت ئه‌وشه‌وه
 هاتبووه‌باره‌گای خۆی و به‌یاننامه‌که‌م دایه‌ده‌ستی. کاتی خویندیه‌وه، هه‌رشینت
 بوو. خه‌ریک بوو له‌هۆش خۆی بجیت. دوا‌ی ماوه‌یه‌ک گریان گوتی تکام وایه
 چهند چه‌کداریکی خۆتانم له‌گه‌لدا بنیره‌هه‌تا ده‌گه‌مه‌گوندی "هه‌مران" لای
 زیرۆبه‌گ. چونکه‌ده‌ترسم‌عه‌شایر له‌م سه‌ر ریگایانه‌بۆ خاتری چه‌که‌کانمان
 شه‌رمان بی‌بفرۆشن. ئه‌گه‌ر گه‌یه‌شتمه‌لای زیرۆبه‌گ، هه‌رچهند ناشزانین داخوا
 وه‌زعی مه‌هاباد چۆنه‌و سوپای ئێران گه‌یه‌شتۆته‌ئووی یان نا، له‌ویوه
 هه‌موومان به‌یه‌که‌وه‌روو ده‌که‌ینه‌وه‌لای مه‌هاباد. چونکه‌سه‌یدحه‌سه‌ن رۆژی
 ۱۶ له‌مه‌هاباده‌وه‌ده‌رچوبوو و ئه‌و رۆژه‌سوپای ئێران نه‌گه‌یه‌شتبووه‌مه‌هاباد،
 ئیمه‌خه‌به‌ری گیرانه‌وه‌ی مه‌هابادمان نه‌بوو. ئیتر من سن چوار چه‌کدارم له‌گه‌ل
 حه‌مه‌ی مولوددا ره‌وان کرد. چونکه‌هه‌موو ناوچه‌که‌منی ده‌ناسی، که‌س
 نه‌یده‌وێرا بیر له‌رووت‌کردنی ناوبراو بکاته‌وه. به‌لام ناوبراو له‌"هه‌مران" فریای
 زیرۆبه‌گ نه‌که‌وتبوو، چونکه‌ئویش وه‌کو ئیمه‌به‌یاننامه‌کانی بیگه‌یشتبوو و
 ناگادار کرابوو. له‌ترسی‌عه‌شایه‌ری‌گه‌ورکو‌مه‌نگور به‌په‌له‌بۆ لای مه‌هاباد

دهرچوبوو. پاشان زانیمان که زیرۆبه‌گ و حه‌می مولوودیش هه‌ردوکیان تووشی هیندی پیاو خراپو ریگر هاتبوون، به‌لام خوارزگاری کردبووون و به‌سه‌لامه‌تی گه‌یه‌شتبوونه ده‌ورو به‌ری مه‌هابادو چه‌ند رۆژان له‌ گونده‌کانی نزیک مه‌هاباد مابوونه‌وه. به‌یاننامه‌ی قازی‌محهممه‌د بریتی بوو له‌ و چه‌ند دێرانه‌ی خواره‌وه:

برایانی به‌ریز...

وی‌رای ریزو سلوو، ئاگادارتان ده‌که‌م که سوپای ئێران گه‌یه‌شته‌ ته‌وریزو حکومه‌تی "جه‌عفر پێشه‌وه‌ری" به‌بێ ئه‌وه‌ی هیچ به‌رگری له‌ خزی بکات روخا. بزیه ئیمه له‌ پاش هه‌لسه‌نگاندن و لیکه‌انه‌وه‌یه‌کی زۆر له‌هه‌موو روویه‌کی سیاسی و عه‌سکه‌ریه‌وه، بپارمان‌دا به‌ره‌کانی شه‌رمان چۆل بکه‌ین و یز به‌خیره‌یتانیان به‌ره‌وپیری سوپای ئێران بچین. تکام وایه که ئه‌وانه‌ی عیراقین بکه‌رینه‌وه عیراق و ئه‌وانه‌ی ئێرانیش له‌ نیزیکیترین شوێنی سوپای ئێران خزیان به‌ده‌سته‌وه‌ بدن .

براتان محهممه‌د قازی

ده‌رچونمان له‌ گوندی میرشینخ حه‌یده‌ر به‌ره‌و سنووری عیراق هه‌ر ئه‌وشه‌وه‌ی که به‌یاننامه‌کان هاتن، خه‌به‌رمان وه‌رگرت که سوپای ئێران له‌ سه‌ربازگه‌ی سه‌رده‌شته‌وه به‌ره‌و میرشینخ حه‌یدرو ئه‌و ناوه‌ دیته‌ پێشه‌وه. خه‌لکی ناوچه‌که‌و ئه‌و چه‌کدارانه‌ی که ئێرانی بوون، زۆر ته‌نگاو ببوون و نه‌یانده‌زانی چی بکه‌ن. ئه‌گه‌ر متمانه‌یان هه‌بویایه که له‌عیراق جینگایان ده‌بیته‌وه، هه‌موویان رایان ده‌کرد. به‌هه‌رحال ناچار بوون خزیان ده‌سته‌وه‌ بدن و په‌نا به‌رنه‌ لای حه‌سه‌ن ئاغای "بیزیله‌" و مامه‌ندی حاجی هه‌باس ئاغا، چونکه ئه‌و دوو که‌سانه‌ وه‌ک باسمان کرد چه‌کیان بۆ حکومه‌تی ئێران هه‌لگرتبوو.

ئىمە ھەر ئەوشەوہ لە "مىرشىنخ حەيدەر" دەرچوینو بۆ بەيانی ھاتىنە
 گوندی بۆرانو لەوینوہ بۆ سەرسنووری عىراق. من نەمتوانى يەكسەر بچمەوہ
 گوندەكەى خۆمان. لەوینوہ نووسراویكەم بۆ مەحمود ئاغای ھىزۆ نارد تاكو
 بزائەم بۆ گەرانەوہم بۆ مالى خۆم چى دەلێت. ئەویش لە وەلامدا گوتبووی
 ھەرچەند كە زۆركەس راپۆرتووشیان لەدۆى تۆ بۆ مىرى نووسیوہ، بەلام
 دەچمە قەلادۆى بەلكو لای قایمقام ئىشەكە جى بەجى بگەم و نووسیووی
 حكومەتى عىراق پاش رووخانى كۆمارى مەھاباد كووتى بەرز بۆتەوہ و تاقىبى
 ئەو كەسانە دەكا كە بەناوى بەشداربوون لە كۆماردا چۆنەتە ئىزان. ئەوہبوو
 مەحمودئاغا رۆشستە قەلادۆى و لەگەل قایمقام عەبدورەحمان شەرەف
 بەفەریشكى "وہرتەى" ئىزانى رىككەوتیوو. بەو مەرجەى كەھموو راپۆرتەكان
 بىستىت و مەسەلەكە بخاتە ئەو قالبەوہ كە من بە ئىشوكارى كشتوكال چووم
 نەك سىياسەت. ديارە ئىمە لە بازار لەخاكى ئىزاندا زەرىوزارمان ھەبوو. پاش
 ئەوہى مەحمودئاغا ئىشەكەى بۆجى بەجى كردم، لە مالموہ وەكو جارەن
 دەستم كردهوہ بە ئىشوكار. بەلام ھەرچى دەمكرد خولقى ئىش كردنم نەبوو.
 ھەمىشە وام دەزانى كە ھەموو مولكى كوردستان ھى من بووہو لىم داگىركراوہ.
 زۆرجارىش بىرم لەوہ دەكردەوہ لەعىراق دەرچم و خۆم بگەيەنمە لای
 مەلاماستەفا. ھەرچەند كە نەشمەزانى مەلامستەفا چۆنەو چى بەسەرھاتوہ.
 چونكە ھاتوچۆى مابەينى عىراق و ئىزان نەماو دەرگای سنوور بەتەواوى
 داخراو ئەو كەسانەى كە دەھاتنە عىراقىش دەبوایا يە لای ئاغايەك لە پشدر
 خۆيان بزرىكەن.

ئەو مەنگورو مامەشانەى كە پىنشتەر باسماں كردن كە لە دۆى كۆمارى
 مەھاباد ھاتبوونە پشدر، پاش تىنكچونى كۆمارو دواى ئەوہى من گەرامەوہ
 مالموہ، ئەوانىش ھاتتە ھىزۆ بۆ ئەوہى لە رىگای بازارەوہ ھەرچى زووتر
 خۆيان بگەيەننە مەھابادو لای حكومەتى ئىزان ئىسپاتى وجودو دلسۆزى خۆيان
 بكەن. بەلام بارىنى بەفرو سەرمای ئەو كوێستانانە بوو بە ھۆى ئەوہى كە
 رىگای زەلامو ھاتوچۆ بگىریتو ئەوانە بەناچارى چەند شەوو رۆژ لە مالى

مهحموودئاغا مانهوه مهحموودئاغا رژژیک ناردی بهشویتندا که بچم بز لای. من ئیعتیرازم پیشانداو نهموست سهروشکی ئهوانه ببینم. له دواییدا مهحموودئاغا ناچاربوو بههزی خهلی گوندی هیرزه ریگیان بز پاک بکاتهوهو خویانو ولاغ وشتهکانیان بگهیهنیتته ئهودیوی سنور. دوو ئاغای میرئاودهلی مهحموود ههباس ئاغاو "مامهندی حاجی ههباس ئاغایان بز ریزلنگرتن لهگهلهدا ناردن تا گهیانندانتهوه مههاباد. دیاره ئهه کاره دابو نه ریتی عهشایه ری بوو. دهبوایه ئههجام بدریت. کاتی ئهه ئاغای شاپه رستانه ی مهنگوربو مامهش گهیهشتهوه مههاباد، وایانزانی لهلایه ن حکومه تی ئیرانهوه زور پیشوازی دهکرینو ریزیان لینه گرن. بهلام هه رکه گهیشتهوه مههاباد، به هزی فه رمانیکی تابه تی شای ئیران هه موو عهشایه ری کوردستانی ئیران چهک کران. ئهه شاپه رستانه ش هه ر ئهه رژزه له جیاتی بهخیرهاتنیان چهکیان له وه رگیرو سووکو ریسوای ناو گهلی خویان کران و هه ر ئهه شه ئههجامی خزه مت کردن به "بینگانه".

بارودۆخی خهلی مههابادو بارزانیهکان دوا ی رووخانی کۆمار

دوا ی ئهوه ی که مهلامسته فا له گه ل هه موو بارزانیهکان له مههاباد ده رچوونو رژیشه لای نهغه دهو شنز، سوپای ئیرانیش گهیه شته مههاباد. پاش دوو رژژ مهلامسته فا نووسراویکی بز سه رتیپ "هومایوونی" ناردو بهمه رجی لهلایه ن "شاوه ببخشریت، ئاماده یی خۆی بز خۆبه دهسته وه دان پیشاندا. له سه ر داواو برۆای سه رتیپ هومایوونی ئهه پیشنیا ره ی مهلامسته فا زور به گه رمی وه رگیرا. مهلامسته فا ها ته مههابادو چاوی به هومایوونی کهوت. داوا ی مهلامسته فا ئهوه بوو که حکومه تی ئیران کاریکی وابکات به لکو به ریتانیا بیته "دهسته بهر" که بگه رپته وه عیراقو عهشایه ری خۆیان نیشته جی بکه نه وه. سه رتیپ هومایوونی دوا ی په یوه ندی کردنی له گه ل تاران به مهلامسته فای راگه یاند که ده بی بجیته تارانو له وی چاوی به کاربه دهستانی به رزی میری بکه ویته. بز ئهه مه به سه ته راسته وخز قسه له گه ل بالۆیزی به ریتانیا بکات.

مەلامستەفا رازی بوو و لە ۲۱ی کانوونی دووھەدا لە گەڵ ئەفسەریکی عیراقي بە ناوی نووری ئەحمەد تەھاو چەند نەفەر بارزانی کەوتە رینگا. سەرئێپ ھوومایوونی وای بەباش دەزانی کە ئەفسەریکی ئێرانیشیان وەکو چاوساغ لەگەڵدا بنێریت. تا ئەو رۆژە کە مەلامستەفا بەرەو تاران دەکەوتە رینگا، ھێچ جۆرە دەستدریژییەک بەرامبەر بە خەلکی مەھاباد نەکراو ھەمووشت ئاسایی بوو. بەلام ھەر ئەو رۆژەي کە مەلامستەفا بەرەو تاران دەرچوو، قازی محەممەدو ھەقالەکانی ھەموو کۆ کرانەوھو داوای ئەو چەکو تەقەمەنیانەیان لێکردن کە لە روسیا وەریان گرتبوو. ئەوانیش وەلامیان ھەر ئەوھبوو کە ئەو چەکانە بەسەر خەلکی کوردستاندا دابەشکراون و لەتوانای ئێمەدا نییە کە وەریان بگرینەوھ. ئیتر بەم بەھانەوھ قازی محەممەدو سەیفی قازی چەند کەسانیکێتر لە لێرسراوانی کۆمار خزانە ناو بەندیخانەوھو لێژنەي لێکۆڵینەوھیان بۆ پیکھیتان و بە ناوی جیاوازی خواز تاوانباریان کردن. سەدری قازیی برای قازی محەممەدیشیان لە تارانەوھ بە بەندکراوی نارەوھ "مەھاباد" لەگەڵ ئەوانیتر خرایە ناو بەندیخانەوھ. ئەو لێژنەيی کە دایانابوون بۆ لێکۆڵینەوھو دادگاکردنی قازی محەممەدو ھەقالەکانی، ھەموویان ئەندامانی لێژنەي ئەفسەرائی سوپای ئێزانی بوون. رینگاشیان بە قازی محەممەدو ئەوان نەدا بۆ خۆیان پارێزەر بگرنو حکومەت خۆی ئەفسەریکی بە ناوی پارێزەر بۆ دەستنیشان کردن تاکو لە دادگادا بەرگریان لێبکات.

تاوانەکانی قازی محەممەدو ھەقالەکانی کە لەدادگا ئاراستەیان کرا، ئەو چەند مادەي خوارەوھبوون:

۱- جیابوونەوھ لە حکومەتی مەرکەزی و پیکھیتانی حکومەتیکی سەرەخۆی کوردی.

۲- گۆرینی ئالای ئێزانی و لابردنی دروشمی ئالای حکومەتی مەرکەزی. (دروشمی ئالای ئێران شێزیک بوو کە خۆریکی لە سە پشٹی بوو، بەلام دروشمی ئالای کۆمار، لە ناویدا دووگۆلی گەنم و قەلەمیک دانرابوو.)

۳- پیکھیتانی سوپای سەرەخۆ جیاواز لە سوپای ئێزان لە کوردستاندا.

۴- شه‌پرکردن له‌گه‌ل سوپای ئیزان و کوشتنی سه‌دان ئه‌فسه‌رو سه‌ربازی ئیزانی.

۵- له‌ناوبردنی شتومه‌کی حکومه‌تی ئیزان له‌ ناوچه‌کانی کوردستاندا.

۶- هاوکاری کردن له‌گه‌ل بیگانه‌و یارمه‌تی‌دانی بۆ داگیرکردنی نیشتمانی ئیزان و چه‌ند تاوانی‌تر به‌ ناوی خیانه‌تی گه‌وره خرابوونه پالیان.

قازی‌مه‌مه‌دیش له‌ وه‌رامی دادگادا گوتبووی من هه‌رچی کردومه هه‌مووی له‌ ژیز گوشاری میله‌تی کورد بووه که ئه‌و چه‌ند سالانه حکومه‌تی مه‌رکه‌زی له‌ لایه‌ن داگیرکه‌رانی بیگانه‌وه وه‌ک پینویست ریگای پینه‌دراوه بینه‌وه کوردستان و یاساو ده‌سته‌لاتی خۆی دابه‌زه‌نینیه‌وه و ئیمه‌ش ناچار بووین که به‌قه‌سه‌ی خه‌لکی کوردستان بکه‌ین. بیگانه‌کانیش هه‌ر ئه‌م‌کاره‌یان ده‌ویست که‌وا ئیمه‌ ده‌سته‌لاتیکی تاییه‌تی له‌ کوردستان دروست بکه‌ین.

وتووێژی مه‌لامسته‌فا له‌گه‌ل شا

مه‌لامسته‌فا ماوه‌ی مانگیک له‌ تاران مایه‌وه و له‌وێ چاوی به‌ "شا" که‌وت و بایۆزی به‌ریتا‌نیاشی دیت. بایۆز پینی گوتبوو ئیمه‌ ناتوانین ده‌سته‌به‌ری ئه‌وه بکه‌ین له‌ عیراق هیچ‌تان لێ‌نه‌که‌ن، به‌لام وا باشته‌ که‌ خۆتان راسته‌وخۆ په‌یوه‌ندی له‌گه‌ل حکومه‌تی عیراق بگرن و بۆ گه‌رانه‌وه زه‌مانه‌ت وه‌ربگرن.

مه‌لامسته‌فا دوو‌جاریش چاوی به‌ شا که‌وتبوو، پینی گوتبوو ئه‌گه‌ر ئیوه له‌ ئیزان ده‌میتنه‌وه، ده‌بێ بینه‌ ناوچه‌ی "هه‌مه‌دان" و له‌وێ نیشه‌جێ بن و چه‌که‌کانیشتان دا‌بنین. مه‌لامسته‌فا گوتبووی زۆر باشه‌ من رازیم و ده‌چمه‌وه لای برا گه‌وره‌م "شیخ ئه‌حمه‌د" که‌ به‌لکو رازی بیت. لێ‌زه‌دا مه‌به‌ستی مه‌لامسته‌فا ئه‌وه بووه خۆی له‌ ده‌ستی شا رزگار بکات و هه‌رچۆنیک بوو خۆی وا پێشان‌دا که‌ بۆ چه‌ک‌دانان و دامه‌زران له‌ هه‌مه‌دان ئاماده‌یه. شا ئه‌فسه‌ریکی تاییه‌تی خۆی له‌گه‌ل مه‌لامسته‌فادا نارد بۆ نه‌غه‌ده هه‌تا به‌ ناوی شاوه له‌گه‌ل شیخ ئه‌حمه‌د قسه‌بکات و هه‌روه‌ها له‌ تارانیشه‌وه فه‌رمان درایه‌ سه‌رتیپ هو‌مایوونی که‌ هه‌رچی زووتر ته‌رتیباتی راگوازتنی ماله‌ بارزانیه‌کان بۆ هه‌مه‌دان بکات. کاتی

ئەو ئەفسەرەى نۆردراوى شا لەگەل مەلامستەفا گەيشته لای شىخ ئەحمەدو قسەکانى شای ئۆزانی بە شىخ ئەحمەد راگەياندا، وەرَامى شىخ ئەحمەد تەنیا هەر ئەوەبوو، گوتى ئىمە هەرگىز چەك دانانننن و ناشچینە هەمەدان. ئەگەر ئەو زستانە وازمان لى بهیتن، لە کاتى بەھاردا بە شەڕ یان بە ئاشتى دەگەڕیننەوہ خاکی عىراق. ئەفسەرەكە گەرايەوہ بۆ تارانو لە ۹ى شوباتى سالى ۱۹۴۷دا سەرتىپ ھوومايوونى خۆى لەگەل دوو نەفەر سەرباز ھاتە تەغەدە بۆ لای شىخ ئەحمەدو مەلامستەفاو زۆر قسەى لەگەلا کردن كە بۆ بەجى ھىتانی فەرمانى شارازیان بکات. ھەر ئەو رۆژە سى رىگای بۆ دانان كە لەم سى رىگایە بەكىکیان بۆ خۆیان ھەلبۆزین:

۱- گەرانەوى ھەرچى زوور بۆ عىراق

۲- مانەوہى بىچەك لە خاکی ئۆزانددا

۳- شەڕکردن لە گەل سوپای ئۆزان

ھەر ئەو رۆژە سەرتىپ ھوومايوونى گەرايەوہ بۆ مەھاباد. کاتى بۆى دەرکەوت بارزانىھەکان گوى بە فەرمانى حکومەت نادەن و لەسەر راي خۆیان سوورن، لە ۲۲ى شوباتى سالى ۱۹۴۷دا سوپای ئۆزان لە مەھابادەوہ بەرہو تەغەدە بە نىيازى شەڕکردن لەگەل بارزانىھەکان خستە رىگا. ئەوانىش چونکە ناوچەى تەغەدە جىگای شەڕلن کردن نەبوو و نەياندەتوانى لەم دەشتە ئاوہلایەدا بەرامبەر بە سوپای نىزامى ئۆزان بوەستن، ناچاربوون ھىزى چەكدارو مالو منالیان بەرہو شنۆو تەرگەوہر راگوۆزن. لەم ناوچانەدا كە پەر لە بەفر بوون و ساردى و سەرمای زۆر بالى بەسەردا كىشابوو، دامەزران و نامادەى شەڕ بوون. پىش ئەوہى شەڕ دەستپى بکات، رووداوىكى ناخۆش رووى داو بوو بەھۆى ناشىرىن بوونى بارزانىھەکان لە بەرچاوى ھەندى لەعەشایرەکانى ئەو ناوچەيە. رووداوەكە لەوہوہ ھات كە چەند چەكدارىكى بارزانىيەکان لە کاتى كىشانەوہياندا لە تەغەدەوہ بۆ لای شنۆ، دەگەنە گوندى تىلۆئى ناوچەى مامەش. لەوى چەند چەكدارىكى عەشایرى لە خزم و كەس و كارى مام عەزىزى قەرەنى ئاغا. ئەو مام عەزىزەى كە لە دژى كۆمارى مەھاباد بۆ لای پشەدەر راي

کردبوو. ئو چه کدارانه له و گوندهدا دهبن. بارزانیه کان داویان لئ ده کهن که یا ده بی برۆن و گونده که چۆل بکن، یا هتا بارزانیه کان له گونده که تئ ده پهرن، چه که کانیاں دابنن. چونکه بارزانیه کان له ئاغا مامه شه کان پشت قایم نه بوو بوون، ترسی ئه وه یان هه بوو له دواوه ته قه یان لئ بکن. ئاغا مامه شه کانیش رازی نه بوو بوون چه که کانیاں دابنن و لئیاں ده بیته ده مه قالی. له نه جامدا بارزانیه کان به چه کی "غه داره" ده سترپژ له مامه شه کان ده کهن و هر به یه کهم ده سترپژ ۱۱ ئاغای مامه ش ده کوژرین. ئه م رووداوه ناخۆشه زیاتر بوو به هۆی ئه وه که عه شایری مامه ش و هیندی له خه لکی ناوچه که ش بکه ونه دژایه تی راسته وخۆ له گه ل بارزانیه کان و توندتر له جاران پشتی حکومه تی ئیران بگرن. پاش ئه و رووداوه، عه شایری ناوچه که له لایه ن حکومه تی ئیرانه وه به تیکرایی چه کیان پندراو ئه وانه ی چه زیشیاں نه ده کرد چه ک هه لبگرن، به زۆر بییان هه لگرتن و هیتایانته مهیدانی شه ر. ته نیا ئه و عه شایرانه ی که خۆیاں به دهسته وه نه دابوو، له ناو چیاکانی سه رسنووری عیراق خۆیاں په نا دابوو، زیڕه به گی هه رکی، ره شید به گی هه رکی و نووری به گی هه رکی بوون. دوا ی ئه وه ی سوپای ئیران گه یشته ناوچه ی "نه غه ده" و چه ند شه رپک ده سستی پیکرد، ئه وانیش ناچار بوون خۆیاں به دهسته وه بدهن و چه ک هه لبگرن. ته نیا زیڕه به گ چونکه ده یزانی له کوشتن زیاتر بۆی نامینیتته وه، نه ی توانی خۆی به دهسته وه بدات. ناوبراو رای کرد بۆ عیراق و له لایه ن حکومه تی عیراقه وه چه ند مانگی خرایه به ندیخانه وه. له نه جامدا "فه تاح ئاغای هه رکی" سه رۆکی عه شایری هه رکی عیراق توانی به پاره و به رتیل رزگاری بکات. فه تاح ئاغا ئه و کاته له پارلمانی عیراق ئه ندام بوو. زیڕه به گ هاته ناوچه ی "حه ریر" و له وی نیشه جی کرا.

دهست پیکردنی شه ر له نیوان بارزانیه کان و ئیراندا

له رۆژی ۱۴ی مارتی سالی ۱۹۴۷دا هیرشیکی درنانه له لایه ن سوپای ئیرانه وه کرایه سه ر بارزانیه کان. فیرقه یه کی ته واو له گه ل هه موو چه کداره کانی عه شایری

کوردو تورکو فارس له م هیزشدا به شداربوون. هه موو جزره چه کینکی کران له تۆپو ده بابو و فرۆکه له دژی بارزانیه کان ده کار کران. پاش چند رۆژ شهرو لیکدان، بارزانیه کان سه رکه و تیان و ده ده ست هیتاو زیانیکی زۆری گیانی و مالی یان به سو پای ئیران گه یاندو له و شه ره دا جگه له ته قه مهنی و که لو په لیککی زۆر که که و ته دهستی بارزانیه کان، ۶۰ سه ربازو چوار ئه فسه ریشیان به دیل گرت. به لام ئه وهی که په کی بارزانیه کانی خست و شپه زه ی کردن، دووشت بوون. یه که میان سه رمای زستان و به فری زۆر و دوو ه میان نه بوونی نازوو قه و خوارده مهنی بۆ خۆیان و مال و منالیان. ئه گه ر خه لکی خیره و مهنی ناوچه که یارمته ی نه دابان، چونکه خۆیان ه یچ شتیکیان نه بوو، له برسان ده مردن. له ئه نجامدا خه لکی ناوچه که ش له توانای دا نه ما ژیا نی ئه و هه موو مال و خیزانانه دابین بکات. به م هۆیه وه بارزانیه کان که و ته ته نگاوی و نه بوونی و برسیه تی په کی خستن. ناچار بوون هه موو دیله کانی گرتبوویانن به ره له دا بکه ن و بیانده نه وه ده ست حکومه تی ئیران. خۆشیان به ره و سنووری عیراق پاشه کشه یان کردو له ۱۳ی مایسی سالی ۱۹۴۷دا کۆتایی یان به شه ر هیتاو گه یشتنه سه رسنووری عیراق خه تی سه کۆچکه ی نیوان عیراق و ئیران و تورکیا که ده که و یته ناوچه ی برادۆست. ئه و کاته هه موو چیا و شاخه کان پر له به فر بوون و حکومه تی عیراقیش هیزی گه رۆکی هیتابوه نیزیکی سنوورو ماوه ی نه ده دا بارزانیه کان به چه که وه بکه ونه ناوخاکی عیراقه وه. له ئه نجامدا شیخ ئه حمه دی بارزانی بۆ ئه وه ی مال و مندالی بارزانیه کان له و سه رما و برسیه تیه رزگار بکات، به ناچاری دهستی کرد به په یوه ندی له گه ل به ریوه به ری شوپته ی گشتی "سه ید علی حجازی" بۆ ئه وه ی خۆی به دهسته وه بدات. سه ید علی حجازی هاته گوندی "خرینه تی" سه ر سنووری ئیران و له گه ل شیخ ئه حمه د ریکه که و تن که هه موو بارزانیه کان به بی "قه یدو شه رت" چه ک دابنن و خۆیان به دهسته وه بده ن. به لام مه لامسته فا نه یده توانی ئه م مه رجه بسه لمیتیت و بگه ریته وه عیراق، چونکه ده یزانی له کوشتن زیاتری بۆ چاوه روان نا کریت. له سه ر ئیزنی شیخ ئه حمه د، ژماره ی ۵۰۰ چه کداری بارزانی له وانه ی که

زگورتی و بی ژن و مال بوون، هه لێژاردو به رهو سنووری روسیا که و ته ریگا. عه شایری بارزانیش به تیکرای له گه ل شیخ نه حمه د که رانه وه عیراق و هه موویان به خاوو خیزانه وه هینانه رهواندوزو له "دیانان" بۆ ماوه ی چه ند رۆژ خستیانه ناو "تل درک" دوه پاشان میله ته کایان نارده وه ناوچه ی بارزان و هه رکهس له سه ر گوندی خزی نیشته جی کرانه وه. شیخ نه حمه دو چه ند کهسانی تر له شیخه کانی بارزان خرانه به ندیخانه وه له پاش دادگا کردنیان حوکمی ئیعدامیان بۆ ده رچو. بالام له بهر هیندی هۆی سیاسی حوکمه که بیان جیبه جی نه کراو بۆیان کرایه حوکمی هه تاهه تایی (موئه به داو) رهوانه ی باشوری عیراقیان کردن. ئه و چه ند ئه فسه رانه ی عیراقیش که له گه ل شیخ نه حمه د خۆیان دایه ده ست حکومه تی عیراق، درانه دادگای عه سکه ری و به ناوی خیانه ت ئیعدام کران و بوونه قزچی قوربانی له پینا و رزگاری گه لو ولاته که یاندا. ئه م ئه فسه ره قاره مانانه ی ئیعدام کران، ئه مانه بوون:

۱- عیزه ت عه بدولعه زیز

۲- مسته فا خۆشناو

۳- خه یرو لالا عه بدولکه ریم

۴- محه ممه د قودسی

ئه مانه هه رچه ند به ده ستی چه په لی رژیمی پاشایه تی رژیمی دو ژمن به گه لو نیشتمان خرانه سینداره وه وه له ناوچوون، به لام هه رگیز نه سردون و هه میشه له ناودلی میله ته که ی خزیاندا ده ژین. ئه مانه ئاواتیان هه ر رزگاری کوردو کوردستان بوو. ئه وانه تا ئه و کاته ش که پینان راگه یاندا له پاش دوو سه عاتی تر ئیوه ده کوژرین، هه یج نه شله ژان و "وه سیه تنامه یه کی میژووویان به مۆری هه ر چواریان بۆ گه له که یان به جی هینشت که بریتی بوو له وچه ند دێرانه ی خواره وه":

"ئیمه له پیناوی گه لو نیشتماندا رویشتنین و گیانی خرمان به خشی. تکامان له گه لی کورد ئه وه یه که یه ک بگرنو دوا ی نه زانین (جه ل) نه که ون". ئه مانه رویشتنو ئه م ئامۆژکاربه به نرخه یان له دوا ی خۆیان به جی هینشت. نه ک شه ر به

قسه‌یان نه‌کراو هیچ‌کس په‌یره‌وی له‌ ئامۆژگاریه‌کانیان نه‌کرد، به‌لکو رۆژ به‌ رۆژ ناکۆکی و دووبه‌ره‌کی زیاتر په‌ره‌ی سه‌ندو زۆربه‌داخوه‌ هه‌ر به‌دوای نه‌زانیشدا ده‌رۆن..

له‌ سێداره‌دانی قازی محهممه‌دو هه‌قاله‌کانی

دوای ئه‌وه‌ی هێرشێ سوپای ئێران بۆسه‌ر بارزانیه‌کان ده‌ست پێکرا، له‌شه‌وی ۳۱ مارتی ساڵی ۱۹۴۷دا "قازی محهممه‌دو" سه‌دری قازی" برای "سه‌یفی قازی" ئامۆزای له‌ مه‌یدانی چوارچرای مه‌هاباد خراوه‌ پته‌ی سێداره‌و به‌ده‌ستی چه‌په‌لی پیاوکۆژانی حه‌مه‌ره‌زاشای ئێران شه‌هیدکران. مه‌یدانی چوارچرا ئه‌و مه‌یدانه‌ بوو که‌ ساڵی پێشتر قازی محهممه‌د له‌و مه‌یدانه‌دا له‌لایه‌ن خه‌لکی کوردستان وه‌ک سه‌رۆک کۆمارو پێشه‌وا هه‌لبژێردراو هه‌ر له‌و رۆژه‌شدا هیواو ئاواتی خه‌لکی کوردستان وه‌دی‌هاتو ئالای سه‌ره‌نگی کوردستان هه‌لکرا. پاش یه‌ک‌سه‌ال تێپه‌ربه‌وون به‌سه‌ر ته‌مه‌نی ئه‌و کۆماره‌ کۆرپه‌یه‌دا، هه‌موو خۆشی و شادمانیه‌کانی گه‌لی کوردی هه‌ژار وه‌رگه‌رایه‌وه‌و جارێکی‌تر جگه‌ له‌ شیوه‌ن و گریان و قورپێوان و فرمیسکو خۆین بۆی نه‌مایه‌وه‌. راستی ئه‌گه‌ر باش سه‌رنج به‌هینه‌ میژووی کورد، ده‌بینین چاره‌نووسی ئه‌و گه‌له‌ هه‌ر ئه‌وه‌بووه‌و هه‌میشه‌ له‌لایه‌ن دوژمنانه‌وه‌ خراوه‌ته‌ بازاری مامه‌له‌ی کرپین و فرۆشتن و هیچ کاتێ ماوه‌ی ئه‌وه‌ی پێ نه‌دراوه‌ داری ئازادی به‌ خۆین رسکاوی لقو پۆپ بکات و به‌ریگریته‌، به‌لکو هه‌ر به‌شین و شلکی خراوه‌ته‌ سه‌رزه‌وی و پێشیل کراوه‌.

له‌دوای له‌داردانی قازی محهممه‌دو هه‌قاله‌کانی، "حه‌میدی مازوچی" و "عه‌لی‌به‌گی یه‌کشه‌وه" که‌ یه‌که‌میان خه‌لکی مه‌هابادو ئه‌وی‌ترین خه‌لکی بۆکان بوو، له‌گه‌ل که‌سانی‌تر له‌دار دران. عه‌لی‌به‌گ هیندی خزمایه‌تی و ژنو ژنخوازی له‌گه‌ل قازی محهممه‌د هه‌بوو و من هه‌ر دووکیانم باش ده‌ناسی. حکومه‌تی ئێران ئه‌م دوانه‌ی زۆر لا گرینگ بوون، بۆیه‌ بۆیه‌ بریاری له‌ سێداره‌دانی بۆده‌رکردن. پاش ئه‌وه‌ خه‌لکی زۆر نه‌یانووترا خۆیان به‌ده‌سته‌وه‌

بدهن و دهر به دهر بوون و ناچار ههندیکیان هاتنه عیراقو له ناو خه لکی کوردستانی عیراقدا خۆیان هه شاردا. ئه و کاته سه رۆک عه شیره تیه کانی عیراقی ئه وهنده نفووزو دهسته لاتیان هه بوو که خه لکی لیتقه وماو و دهر به دهر لای خۆیان په نا بدهن. چه ند که سیکي خه لکی مه هاباد هاتنه لای مه محمودئاغای هیزۆو له وانه یه کیکیان سه یدمسته فای سه یدی و ئه وهی تریان هه مهی مولوود بوو. مه محمودئاغا زۆر ریزی لیکرتنو له دواییدا سه یدمسته فا فه رمانی به خشیني بۆ دهر چوو و که رایه وه مه هابادو هه مهی مه ولوودیش ماوه یه ک هاته قه لادزی و ده فته رنفوسی عیراقیشی بۆ وه رگیرا. به لام له دواییدا له ریگای قاچاغه وه رژیشت بۆ روسیا و له وی به په نا هنده وه رگیرا. وه زعی مه هاباد به م شیشه یه بوو که باسمان کرد. هه موو شاره کانی تری کوردستانیش که پشتیوانیان له کۆماری مه هاباد کردبوو، که وتنه ژیر حوکمی عه سکه ری و توندوتیژی رژیمی شای ئیزان. ئه و توندو تیژییه هه تا سالیک دهوامی کردو له نه نجامدا فه رمانی به خشیني گشتی (عه فوی عام) دهر چوو. جگه له چه ند که سانیکي دیار هه موو ئه م خه لکه ی گیرابوون و دهر به دهر کرابوون، که رانه وه مال و جیگای خۆیان و تاراده یه ک باری کوردستانی ئیزان هاته وه دۆخی جارانی.

چۆنیه تی رژیشتن و گه یه شتني مه لامسته فا به روسیا

مه لامسته فا پاش ئه وهی له شینخ ئه حمه دی براگه وره ی جیا بۆوه، به ره و سنووری روسیا که وته ریگاو هه رجاره خۆی ده خسته سه ر سنووریک له سنووره کانی تورکیا و ئیزان و له زۆربه ی جیگاش له گه ل سوپایه کانی ئه و دوو حکومه ته تووشی شه ر ده هاتو هه رجاره یه کیک له م دوانه گه مارزی ده دان. به تابه تی فره که کانی ئیزان هه میشه به دوایانه وه بوون و له زۆر شوین بۆمبارانیا ن ده کردن و ماوه یان نه ده دان که له شویتیک به ته واوی پشوو بدهن. مه لامسته فا خۆی بۆ منی کتیرایه وه و گوتی:

"ئیه ۲۹ رۆژی ته واو به ریگاو به بووین و زۆر به هیلاکی و ماندوویه تی خۆمان گه یانده سه ر ئاوی "ئاراز" له سنووری ما به ینی ئیزان و روسیا. گوتی

منو چند که سیکی تر نه‌ین، ئەوانی تر "مەلەوان" نەبوون و "مەلەیان" نەدەزانی و رووبارەکش زۆر قوول بوو، بواری نەدەداو ناچاری بووین هەرچۆنیک بیت خۆمان بخەینە ناوی و دەرباز بین. ئەوانە "مەلەوانی" یان دەزانی، یارمەتی ئەوانی تریان داو لە رووبارەکە پەڕینەو، تەنیا زەلامیکمان لێ خنکاو لەرێگاش یەکیگمان لێ شەهیدکرا. لەم دوو نەفەرە زیاتر زیانی گیانیان نەبوو. هەر کە گەیشتینە خاکی روسیا، چەکەکانیان لێ وەرگرتین و پاش چەند رۆژ حەسانەو، ئێمەیان بەسەر کۆمارەکانی روسیا دا نابەش کردو هەرسێ چوار کەسیان لەشاریک نیشته‌جێ کرد. بۆ ئەوەی خۆمان ژیانی خۆمان نابین بکەین، لە سەرکارگە و شت نابانمەزراندین.

و هەوێ خەلکی تر کاریان بە مەلامستەفاش ئەسپاردبوو.

راستی ئەم رۆژبەستە دووردریژو پر مەترسییە مەلامستەفاو هەقالەکانی کاریکی زۆر قارەمانانە و مجازەفەیه‌کی هەرە گەرم بوو. زۆر بەی ئیستگە رادیۆیەکانی بیگانه و بە تاییەتی ئیستگە "لەدەن" ئەم هەوالەیان بلاوکرده‌و و دانیشیان بەو راستیەدا هینا کە پەڕینەوێ مەلامستەفا لەناوی "ئاراز" کاریکە کە "میرخاسی" (عەبقریەتی) مەلامستەفای بە هەموو کەسێک سەلماند. مەلامستەفا بۆی گیرامەو و گوتی:

"من یەکەم جار لە کۆماری ئازربایجان دانراوم کار بە دەستانی ئەم کۆمارە زۆر بەچاویکی سووک سەیری ئێمەیان نەکرد. منیش هەر جارە و هەوێ شکایەت لە کار بە دەستان، راپۆرت و شتم بۆ لیژنەێ مەرکەزی حیزبی شیوعی روس دەربارەێ و هەزعی خۆمان نەنووسی. لە راپۆرتیکە نووسیم کە "بیریا" و چەند کەسی ترێ لێرسراوی "خائین" پەڕەندیان بە بیگانه‌و هەیه و بەچەند بەلگەش دەرمخست کە ئەوانە نژی سیاسەتی روسیا کار نەکەن. من ئەم هەموو راپۆرتانەم نارەن بۆ مۆسکۆو لەپاشن یەک دوو سال لیژنەێ یەکی لیکۆلینە و میان بۆ ئازربایجان نارد. بەنەهیتی کەوتنە لیکۆلینە‌و و لە ئەنجامدا بۆیان دەرکەوت کە راپۆرتەکانی من هەموو راست نەبوون. "بیریا" و هەموو کار بە دەستانی تر ئیعدام کران و زۆریشی پێتەچوو ستالینیش مرد. ئەو جار

له کۆمیتەیی ناوەندی حیزبی شیوعیەوه بڕیار بەرچوو کەوا له ئازەربایجانەوه بگوێزرێمەوه بۆ مۆسکۆ. نوای مەزنی ستالین زۆر رێژم لێگیرا و جێگای تاییبەتیان بۆ تەرخان کردم و خستمیانه پەیمانگای زمانی روسو بارزانیەکانی تریش ئەوانەیی کەنجو تازە پێگەیشتو بون، مەموویان خستنه قوتابخانەوهو ئەوانی تریشیان لەسەر ئیش و کاری باشتەر له جارانیان دامەزراندن. ریگاشیان پێدان سەردانو دیدەنی یەکترو هاتوچۆی شارەکان بکەن.

پێشتر زەمانی ستالین ئەم شتانهیان لێ قەدەغەکرا بوو. بارزانیەکان ئەو چەندسالانە فیزی زمانی روسی بوون و هیندیکیشیان ژنی روسیان هیتابوو. دەیانگوت مەلامستەفاش ژنیکی روسی لەوئێ ماره کردبوو، بەلام کە پرسسیارم لێکرد، گوتی شتی وا نەبوو و ژنی روسیم نەهیناوه. بارزانیەکان ماوهی ۱۱ سالی رەبەق لەروسیا مانەوهو هەتا سالی ۱۹۵۸ شۆرشیی ۱۴ تەموز کە عەبدولکەریم قاسم هاتە سەرچوکم. ئەو جار ریگای گەڕانەوهیان پێدراو مەموویان هاتنەوه ولاتی خزیان.

روون کردنەوهیەک

لێزەدا دوور نییه خۆیتەری خۆشەویست پرسیار بکات و بیهوی تینکات داخوا ئەو بڕیارنامەیهی مابەینی روسیا و ئێران دەبارەیی نەوتی "باکور" چی بەسەر هات و ئەنجامەکی چی بوو؟ وەرەم ئەوهیه پاش ئەوهی حکومەتی تاران هەموو گیروگرەکانی جێبەجێ کردو هەردوو کۆماری تەوریزو مەهابادی لەناو بردن، ئەوجا "قەوامولسەلتەنە" دەستی لەکار کێشایەوه وازی لە سەرۆک وەزیری هیتا کە ئەمەش خۆی فیلێکی سیاسی دیکە بوو کە بەکاری هیتا و خۆی پی لە دەستی روسیا رزگار کرد. ئەمەش لەبەر ئەوه بوو، چونکە پێشتر زۆر وەعدەو وەعیدی بە درۆی بە روسیا دا بوو، نەدەویست لە رووی سیاسیهوه بکەوێتە ژێر رەخنەیی روسیا. ئەوه بوو کە بەفەرمانی "شا" وەزارەتی تازە لە ئێران پێکھات و ئەم سێ وەزیرەیی کە لە حیزبی "تودەش"

هاتبونه ناو وزاره‌توه، نه‌وانیشیان دهرکردن چونکه حیزی توده مارکسی و سهربه روسیابوو، نیجازه‌ی چالاکی نه‌ویش هه‌لوه‌شیندراپه‌وه. به‌مشنویه حکومتی روسیا له خشته براو جگه له شکستو شهرمه‌زاری شتیکی‌تری دهست نه‌کوت و نه‌و بریارنامه‌ش که قه‌وامولسه‌لته‌نه له‌گه‌ل روسیا مژی کردبوو، هه‌تا هه‌تایه بزبان خسته ناو زبلدانی تی میژوو.

نرخاندن و هه‌لسه‌نگاندن بز قازی‌مهمه‌د

قازی‌مهمه‌د خۆی وه‌کو هه‌موو مرۆفیک زۆر لایه‌نی چاکی هه‌بوو، چه‌ند که موکورتیشی پیوه دیار بوون:

۱- قازی مهمه‌د له بنه‌ماله‌یه‌کی ناسراوی کوردستانی ئیزان و دانیشتوی شاری مه‌هاباد بوو. نه‌و بنه‌ماله‌یه هه‌ر له زه‌مانی کزنه‌وه له بواری نایینی و پاریزگاری ده‌وریان هه‌بووه و هه‌میشه پیاوانی نه‌هلی نایین و مزگه‌وتیان لی هه‌لکه‌وتوه و خه‌لکی موسولمانی ئیزان زۆر ریژی لی‌گرتون. زۆر مرۆفی واشیان لی‌هه‌لکه‌وتوه که سهربزیو بوونه و به‌ربه‌کانی رژیمه‌کانی ئیزانیان کردوه و هه‌چکاتی سهریان له عاستی زولم و زۆر دانه‌نواندوه. بز وینه میرزا فتاحی قازی به‌کیک بووه له بنه‌ماله‌ی قازیه‌کان و هه‌میشه دژی رژیمی موزه‌فهره‌دین‌شای قاجار بووه له‌لایه‌ن هه‌ردوو رژیمه‌کانی ئیزان و تورکیاوه تا قیاب کراوه و فه‌رمانی کوشتنی بز ده‌رچوه. جاریکیان وا ریکه‌وتوه که میرزا فتاح به‌ناوی وتووێژ بز ته‌وریز بانگه‌نیشن کراوه و له‌وی شای قاجار خستویه‌تیه به‌ندیخانه‌وه. له‌پاش ماوه‌یه‌ک مانه‌وه له به‌ندیخانه‌دا نه‌م پارچه شیعه‌ به‌فارسی بز شا ده‌نووسیت که من هه‌موویم به‌ ته‌واوی له‌بیر نه‌ماوه:

جبین پرچین گمان کردی که من سام نریمانم
کشیدی زیر زنجیرم مکان دادی به زندانم
نیم یوسف که جایم داده‌ای درگوشه‌ی زندان
نیم یعقوب که تا ماوا دهی در بیت احزانم
حدیث اکرم الضیف از نظرها محو شد گویا

اگر من کافرم آخر به اهل این شهر مهمانم

واته:

ئەى پاشای نيوچاوان گنجاوى مه گەر من پالەوانى ناودارم، وا منت خستۆته ناو بهنديخانهوه؟ خۆ من يووسف نيم بهم چهشنه له زيندانت خستووم. به عقووب نيم كه خستووتمه گۆشهى بهنديخانه. دەلێن هەديسى اكرم الضيف له بىر خەلك چۆتهوه، خۆ ئەگەر كافريش بىم، ميوانى خەلكى ئەم شارەم.

ئەمجا كاتى ئەم شيعرانهى ميرزا فهتاح دهگاته دهستى شا ئەميش بهم شيعرانهى خوارهوه وهلامى ميرزا فهتاح دهواتهوه:

كمان ابرو گمان كردى كه من سالار تركانم
كه از راهم توان بردن به اين نيرنگ و افسانم
سگ درنده را جهل است بند از پاي بگشايند
نه شايد بر من اين معنى كه پند آموز لقمانم
حديث اكرم الضيف ار بدانستى نميرندى
تو جادوگرو من موسى و زنجير است ثعبانم

واته:

ئەبرۆ كهوان تۆ پيت وايه من سەردارى توركانم كه گيرۆدى فيل و
ئەفسوونهكانت بىم. نه زانيبه ئەگەر پەت له پىي سەگى درنده بگه مەوه. بەم چۆره
فيلم لى ناكريت چونكه من ئەوهنده زانام لوقمانى زانا له لای من فيرى زانين و
تيگه يشتن دهبيت. ئەگەر له هەديسى اكرم الضيف تيگه يشتباي ئەم پەندەت
به سەر نه دههات، تۆ وهك جادووهگەر واى و منيش وهك مووسام و ئەو
زنجرهى له پاى تۆدايه ماره كهى دهستى مووسايه.

ئەوه بوو له دواى مانه وهى چهندسال له بهنڤخانه دا ئەمرى به خشىنى بۆ
دهرده چىت و دهگه رپته وه مه هاباد.

۲- قازى محەممەد پلەى خوینداه وارى زۆرباش بوو. له قوتابخانهى ئاينى عيلم و
شەرع خویندبووى. جگه له وهش زۆر خۆى به خویندنه وهى كتييه سياسى و
ئابوورى و كۆمه لايه تيه كانه وه خەريك كردبوو. زمانى فرەنسى دهزانى و تا

را ده‌یه‌کیش ده‌یتوانی به زمانی روسی قسه بکات. زمانی تورکی و فارسی له‌کوردی باشتر ده‌زانین و به زمانی عه‌ره‌بیش زۆر جوان قسه‌ی ده‌کرد.

۳- مرۆفیتیکی نیشتمان په‌روه‌ر بوو. رزگاری کوردستانی به‌لاوه‌ گه‌وره‌ترین ئاوات بوو.

۴- زۆر خۆ به‌که‌مگر (مقواضع) بوو. ئه‌و کاته‌ی که بۆ سه‌که‌ژماری کوردستانیسه‌ هه‌لبێزرا هیچ گۆرانیتیکی به‌ سه‌ردا نه‌هات و هه‌میشه‌ خزی به‌خزمه‌تکاری میله‌ت ناو ده‌برد و دژی (که‌شخه‌ و فه‌خ فه‌خه‌)بوو.

۵- زۆر هیواشو هیمن بوو. نه‌یده‌زانی تو‌ره‌یی چی‌ه‌و زۆر جار سه‌ری له‌ فه‌قیرو هه‌ژاران ده‌داو ده‌ردی لیقه‌وماوان و هه‌ژارانی تیمار ده‌کرد. زۆر جار له‌ کیسه‌ی خزی پاره‌ی ده‌به‌خشی.

۶- له‌ خۆینده‌وه‌ی "وتار" زۆر بلیمه‌ت بوو. دلی گوینگرانی به‌ ته‌واوی بۆلای خزی را ده‌کیشاو زۆربه‌ی وتاره‌کانی سه‌رپینی بوون.

۷- زۆر دژی زولم و زۆرداری بوو. هه‌میشه‌ ئامۆژگاری سه‌رۆک عه‌شیره‌ته‌کانی ده‌کرد واز له‌ چه‌وساندنه‌وه‌ی جوتیاره‌کان به‌ینن تاکو ئه‌وانیش ئازادو سه‌ربه‌ست بۆ خۆیان له‌ کوردستاندا بژین.

که‌موکورتیه‌کانی قازی محهمه‌دو کاربه‌ده‌سته‌کانی

۱- قازی محهمه‌د وه‌کو پنیویست شۆرشگیز نه‌بوو. هه‌میشه‌ ده‌بیویست له‌ ریگای ئابینی ئیسلام و ناشتیخوازانه‌ بچیتته‌ ناو ئیشوکاری سیاسی و عه‌سکه‌رییه‌وه‌ که‌ ئه‌مه‌ش هیچ کاتی له‌گه‌ل بارودۆخی راپه‌رینی میله‌تیکدا له‌ کاتیکدا که‌ داوای مافی ره‌وای خۆی بکات، ناگونجیت. ده‌بی سه‌رکرده‌ی بزوتنه‌وه‌یه‌کی نه‌ته‌وایه‌تی پینش هه‌موو شتیکی شۆرشگیز بیت.

۲- قازی محهمه‌د هه‌ریمایه‌تی و نه‌ژادگه‌ری به‌کارده‌هیناو خه‌لکی مه‌هابادی ده‌خسته‌ پینش هه‌موو که‌سینکه‌وه‌ که‌ ئه‌مه‌ش بۆ سه‌رکرده‌ی گه‌لیکی به‌شخوراو و داگیرکراوی وه‌کو گه‌لی کورد ناگونجیت و زۆریش ناریکه‌.

۳- قازی محمەد زۆر توند نەبوو و وەکو ئەو سەرکردانەی کە زۆر باوەڕیان بەخۆیان هەیه، لە سەرپرای خۆی سوور نەبوو. زۆر جارن بە قسەی دەرووپیشتەکانی دەکرد و بەبێ ئەوەی رینگای باشتەری بۆ بدۆزیتەوه، رای خۆی دەگۆڕی.

۴ - سەبارەت بە کاروباری کۆمار و ریکو پینگ کردنی زۆر ساردبوو. بۆ وێنە لە ماوەی ۱۱ مانگ تەمەنی کۆماردا یاسایەک (قانون) گەلالە نەکرا کە لە رووی سوپایی، کۆمەلایەتی، ئابووری و زانیاریەوه بەتەواوی پەیرهوی لێ بکریت.

۵- هەمیشە سیاسەتی چاوپۆشی و رازی کردنی خەلکی بەکار دەهێناو پیاو خراپان و تاوانبارانی سەر بەئاغاو دەستەلاتدارەکانی زۆر کەم پرسینەوهیان لەسەر هەبوو.

۶- لەلایەن حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێرانەوه دەزگایەکی هەوالگری تاییەتی لەناو کۆماردا وەک "ئەمن و ئیستخبارات"ی دروست نەکردبوو تاکو بتوانن هەموو هەستان و دانیشن و جولانەوهی خەلک بخەنە ژێر چاوه‌دێری خۆیانەوه و خاین و موخلیس لە یەکتەر جیا بکریتەوه. لەوکاتەدا زۆر خەلک بەناوی ئاگایەک یا کۆنخایک تەزکیە دەکران، دەهاتن چەکیان وەر دەگرتو لە ئەنجامدا چەکەکانیان دەبردو دەڕۆشتن و نەدەهاتنەوه.

۷- زۆربەیی زۆری ئاغاو کۆنخاکانی چەکار کە دەهاتن، بەروتبەو نیشانی سەبەرز (ئیفخاری) و هەریەک روتبەیی "پۆلکۆنیک" (عەقید) یا "پۆد پۆلکۆنیک" (موقەدم)یان دەدراوە و بەم روتبە روسیانە ریزیان لێ دەگیرا. زۆریش لەوانە جلکی ئەفسەرییان بۆ خۆیان دەکری و روتبەکانیان دەخستە سەرشانێ خۆیان کە ئەمەش دیسانەوه هەر بۆ رازی کردنی خەلک بوو. ئەو روتبانەیان بە نووسراویکی رەسمی و بە مۆری حەمەحوسین خان وەزیری بەرگری بۆ منیش هینا، بەلام من نەموست. چونکە ئەگەر وەرم گرتبایە، زۆر شەرمم لە خۆم دەکردەوه و هەر وەکو گالتهی منالانم سەیر دەکرد کە خەلک لە خۆیەوه روتبە هەلبگریت و بکریتە ئەفسەر.

۸ - نه قازی محهممه دو نه ده زگایه که ی حکومتی کۆماری کوردستان له مه هاباد بیریان له وه نه کردبزووه که نه گهر رۆژی له رۆژان هیرشینی درندانه یان هاته سهرو ناچاری بوون مه هابادو شاره کانی تری کوردستان به جی بهیئن، چۆن خۆیان بگره وه. له کام جیگا دابمه زرینو نه گهر له پیشه وه بیریان له وه کردبایه وه، ده بویه له و چیاو شاخه سه ختانه ی سه ر سنووری عیراق چهند جیگایه ک بۆ خۆیان ده ستیشان بکه نو ریکی بخه ن تاکو له کاتی ته نگانه دا یه کسه ر بکشینه وه نه و شوینانه و له وئ شه ری پارتیزانی ده ست پین بکه ن.

۹- حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئیران وه کو پیوست له ناو چینه کانی خوتیارو کریکاردا بۆ نه وه ی ریکیان بخات و بیانخاته مهیدانی خهباتی شه رپشگیرانه وه، کاری نه کردبو. هه موو حیزبیکی سیاسی نه گهر بناغه یه کی توندو پتهوی له ناو جه ماهیردا نه بیته، هه رگیز نه و حیزبه ناتوانیت له بهر لافاوی سیاسی و عه سه که ریدا خۆی رابگریت.

نه و که موو کورتیانه ی قازی محهممه دو هه قاله کانی که وا ده خه مه به رچاوی خوتیه ری خۆشه ویست نمونه یه کی که مه و نه گهر راستیش قسه بکه ین، ده بی بلین زۆربه ی تاوانی نه م که موکورتیانه ده که ویته سه ر شانی قازی محهممه د. چونکه من ناگاداربووم که هه موو فه رمانه کانی سیاسی و عه سه که ری درابوو ده ستی خۆی و هه موو که س له عاستی بریاره کانی نه ودا ملکه چ بوو.

ئیتر نه وه بوو باسی کۆماری مه هاباد له ناو یادداشته کانمداو ئومیده وارم که له هه موو که مو کورتیه کانم چاوپیشریته و ده هه موه ئ هیتدیکیش له باسی به سه رهات و ژیا نی کۆمه لایه تی خۆم بخه مه ناو یادداشته کانمه وه.

تیکچونم له گه ل باوکم و رۆیشتنم له بیناسه

پیشتر باسی نه وه م کرد که دوا ی هاتنه وه م له مه هاباد، من هه ر خه ریکی ئیش و کاری مال بووم و دانیشتبووم. له هه مان کاتیشدا به نه هینی له گه ل پارتیدا، پارتی دیموکراتی کوردستانی عیراق که تازه دامه زرابوو، کارم ده کرد. چونکه هه ر نه و کاته ی که له مه هاباد گه رامه وه، لیژنه ی ناوچه ی قه لادزی

په یوه نډیان له گڼل کړدمو بووم به نه نډامی پارتی. نو کاته پارتی زور لاواز بوو. هه موو کس حزی نه کړد که بیته ژیر رینکخستنی پارتی. نو هه بوو له گڼل باوکم تیکچوومو داوام لیکرد مالم بز جیا بکاته وه. من که له گڼل باوکمدا تیک دهچووم. واتا نو هه نه بوو که خزم له عاستی فرمانه کانی باوکمدا مل کهچ نه بم، به لام نه وخزی به هیچ رازی نه ده بوو. چند جار تکام لئ ده کړد که دابنیشیت و ژیانی ناسایی خزی بکات. نیمه ش خزمه تی ده که یو په کی هیچی ناخه یو. به لام به دابنیشن رازی نه ده بوو و هه موو نیشوکاره کانی لئ تیک ده داینه وه. له زستانی سالی ۱۹۵۰ دا رویشتمه لای مه محمود ناغای هیزو که هم خزم بوو و هم جیران، بز نه وهی داوا له باوکم بکات به شه میراتی خزم بداتی. نو پیش گوتی باشه داوا ی لیده که مو نه گهر رازیش نه بوو نو اوا من ماله که ت ده هینمه لای خزم و بز زیان و نیدارهش خوا که ریمه. نو کاته هر منالیکم هه بوو و زور به تنگ ژیانه وه نه بووم و خزم قناعه تی ده روونیم هه بوو. نیتر هرچی مه محمود ناغا بز جیا کړدنه وهی میراتی ملک و مال له گڼل باوکم هه ولی دا، رازی نه بوو. مه به ستیشی هر نه وه بوو که وا به ناچاری له گه لیان دابنیشم. مه محمود ناغا ناردی مناله کانیا بز هیتامو نو زستانه له هیزو مامه وه و هر چند که مه محمود ناغا زور هه ولی له گڼل دام که یارمه تی و شتی لئ وهر بگرم، به لام لیم وهر نه گرت و پیم گوت ت مامی گوره ی نیمه ی و من به به شی توم شهرم نیه، به لام نامه وی هر له نیسته وه خزم فیزی "موفته یخوری" و شتی به لاش بکم، به لکو ده مه وی ته نیا باوهرم له سهر خزم هه بیت. نیتر نو زستانه هیندی پاره م له دوست و برادران قهرز کړدو چند فهرده تووتم پی کړین. نو سهاله ش "نووری مه لاکیم" له قورخی (انحصاری) قه لادزی به ریوه به ریوو. له هه مان کاتیشدا سه رژی لیژنه ی تاقی کړدنه وه (فه حس) ی تووتن بوو. ناوبراو زور نیشتمان په روه ربوو. همیشه ده یویست نیش وکاری خه باتکاران و نیشتمان په روه ران به باشی نه انجام بداتت و له کاتی خزشیدا نه فسهری سوپای عیراق بوو که له سهر کوردایه تی له ریزی سوپا ده رکرابوو. نو وهجه تووتنه ی بز فه حس کړدم و له کاتیکدا تووتنی خه لک

له دووهمو سنیهم زیاترنبوون، همووی کرده یه کهم و ممتاز. ههردوای ئه وه وهجبه یه کی تریشم کری و ئه ویشی بز فه حس کردم. به وه پاره یه کی باشم هاته دهست و ئه مش به هژی نوری مه لا حکیمه وه بوو، خوا چاکه ی بز بکات. چونکه له کاتی تنگانه دا زور یارمه تی دام، هه میشه له یادمه.

ئاوه دان کردنی سیوه له وه خه ریک بوونم به ئیش و کار

له سالی ۱۹۵۲ که نیسته مالم هه ر له هیرز بوو، داوام له مه محمودئاغاو حه مه دئاغای هه باس ئاغا کرد که بچه لای باوکم که به لکو هیج نه بیت زه وی وزاری "سیوه له م" بداتی تاخزم ئاوه دانی بکه م. ئه وانیش گوتیان سیوه له زه وی و ئاوکی وای لئینه تا تو خرتی له گه ل ماندوو بکه ی. گوتم هیج نه بی خزمی پیوه خه ریک ده که م.

"سیوه له" که وتبووه مابه ینی "هیرز و" "بیتاسه" و نیوسه عات له هیرزوه دوور بوو. زه وی و زاری وای تیدانه بوو که مرؤف پنی بزیت و همووی له یه ک دوو دۆنم زیاتر زه وی ئاماده کراوی لئ گیر نه ده که وت. له کاریزیکی کۆن زیاتر ئاوی کشت و کالی لئ نه بوو، ئه ویش هه ربه شی خواردنه وه ی ده کرد. چه ند پارچه میرگیکی گیادروونی تیدا هه بوو که بز تفاقی زستان ده دوراو له دواییدا ده کرا به مه ر له وه رینو له به هارو پایزدا که لکی لئ وه ده گیرا. داروده ختی خۆرست وه کو درامازو و داربه روی زوری لئ هه بوو که ئه ویش گونده کانی جیران به دزیه وه بز سوتاندن ده یانبرین. به هه رحال چونکه باوکم هیج واریداتیکی له سیوه له دهست نه ده که وت، مه محمودئاغاو حه مه دئاغا توانیان باوکم رازی بکه ن. من هه ر ئه و ساله دهستم به ئیش کردو کاریزم بز ئاوی کشت و کال لیدا، دارو به ردم ده رهیتان، میرگم وشک کردنه وه و دهستم به چاندنی رهزو باغی ئاوی و دیمی کرد. هه موو رۆژ له هیرزوه خه لکم بز ئیش کردن نیوه به پیاوه تی و به لاش و نیوهش به کری ده برد. ئه و کاته کریکار زور هه رزان بوو، رۆژانه له ۱۵۰ فلس تینه ده پهری. هه ر ئه و ساله توانیم چه ند پارچه زه وی به پیوانه ی ۱۲ تا ۱۰ دۆنم بز چاندنی توتن ئاماده بکه م. هه ر ئه و زستانهش وه ک زستانی

رابوردو دیسان به کرینو فرۆشتنی توتن خەریک بوومهوهو زۆر قازانج
 لێکرد. هیندی جار مەحمود ئاغا توتنەکانی خۆشی هەر دەدایە من که بۆی
 فەحس بکەم، چونکه دەیزانی لێژنەکان زیاتر یارمەتی من دەدەن. لەبەهاری
 ۱۹۵۳دا بڕیارم دا که لە سێۆهله خانووی زستانی دروست بکەم و نەگەریمهوه
 هیزۆ، چونکه باشتر دەمتوانی بە ئیشەکانم رابکەم. بەهەر حال ئه و هاوینه
 خانوویەکی فەلاحی قورۆ بەردم پیکهوهناو چەند سەر مەرو بزۆ و مانگاوی
 گاجۆتم هەبوون که بەخێوکردنیان لەناو ئه و بەفرو سەرمایەدا هیندی زەحمەت
 بوو. "ئاغەل"م بۆ ئه وانیشت دروست کردو ئازوقەیی چوار مانگی سەرماو
 سەهۆلەیی زستانی بۆ دانان. خەلک زۆر بەلایهوه سەیربوو که من بەتاکه ماله له
 ناو ئه و هەموو بەفردا، ئه و زستانه له سێۆهله نیشتهجێ بووم. مەحمودئاغا
 زۆر لەسەر ئه وه سوربوو که وهکو سالةکانی تر بگەریمهوه هیزۆ. بەلام بەقسەم
 نەکردو مەبەستم زیاتر ئه وهبوو بە "تارەقی" ناوچاوانی خۆم جینگاو ریگایەکی
 دایمی پەیدا بکەم تاکو لەداهاتوودا مالهکانم بزانی که باوکیان به چ رەنجیک
 ئه و جینگاو ریگایەیی دروست کردوهو به زۆرو زۆرداری لههیچکەسی نەبڕیوه.
 زۆر شەوان مەحمودئاغا دەینارد به شویتیم داو بەیهکوه گوویمان له رادیو
 دەگرت. له دەوراوپیشتی ئێمه هەر ئه و رادیۆی هەبوو. ئه و شەوانەیی که لای
 مەحمودئاغا دەمامهوه، هەرچەند که خۆشم شوانو رەنجبەرم هەبوون، خۆی
 یەک دوو پیاوی خۆی بۆ وریایی و ئیشکچیەتی مالهکەمان بۆسێۆهله دەنارد.
 نێوانمان لهگەل مەحمود ئاغا زۆر خۆشبوو، هەرگیز ئه و خۆمه بەریزەم لهیاد
 ناچیت. من لهکاتی زستانی زۆر لهمال دەمامهوه، چونکه لهبەر سەرمای زۆرو
 بەفر ریگای دەرەوهم نەبوو، زیاتر خۆم بهخویندنهوهی کتیبوشت دەخافلاندو
 لهدواییدا رادیۆییەکی جۆری "Cird" به باتری وشکم پەیدا کردو بهوه توانیم
 بۆشایی دانیشتن پرکهمهوهو هەموو گرتی دەرۆنیم لابه‌رم. بابەکری کوری
 مەحمودئاغاش زۆر یارمەتی دەدام. هەر کتیبیکی خۆشو تازه که
 دەردهچوون، سیاسی، ئابووری و کۆمه‌لایەتی لهبەغداوه بۆی دەناردم. ئه و کاته
 لهبەغدا دهخویند. کورەکانی مەحمودئاغا زۆر منیان خۆش دەویستو کاتی

پشودانی قوتابخانه زۆربهی کاتی خۆیان لای من رادهبوارد. ئەگەر کاتی ئیش کردن بووبایه، ههریهکەى "بیلێک" واتە خاکنازیکم دەدانه دەستو دەمگوت ئیش بکەن، ئەگینا نان خواردن نیو دەبێ دروشمی "من لا یعمل لایاکل" ئەنجام بدریتو ئەوانیش بە پینی توانای خۆیان ئیشیان دەکردو ئەوسا بۆ نان خواردن دەهاتینهوه مالهوهو بەگالتهو قسهی خۆش رازمان دەبواردو ئەماندەزانی داخوا "دهوری کام پاشایه". سەد ئاخ بۆ ئەو زەمانانە که چەند خۆش بوو، مرۆف چۆن وا بەئازادیو سەر بەستی دەژیا. هەرچەند که پلهی ئابووری وهکو ئیستاکه بەرز نەبوو، بەلام دونیای ئەو زەمان وهکو ئیستاکه ئالۆزای باری سیاسیو گیرۆدەى "ماده"و تەماع کاری نەبوو، هیچ کەس وهکو ئیمپڕۆ بۆ پارە پەیداکردن رق بەرقەى نەدەکرد.

هەلبژاردن (ئینتخابات) بۆ مجلسی نیابی له پشدهرو بەر بەرهکانی مەحمودئاغا لەگەڵ بابەکرئاغا

له هه‌موو ئەو دەورانهی هەلبژاردندا بۆ "پەرله‌مان" هیچ کاتی به پینی دەنگدان ئەندامی پەرله‌مان له پشدهر دانه‌دندرا. تەنیا هەر بابەکرئاغا خۆی یه‌کیکی له‌خزم و کەسو کاری خۆی دەست‌نیشان دەکردو حکومه‌تیش پینی‌رازی دەبوو. تا ئەوه‌بوو له‌ سالی ۱۹۵۴ مەحمودئاغا بیریاری دا که چیتەرینگا به‌ بابەکر ئاغا نەدات بەم شیوه‌یه‌ راو ئیراده‌ی خۆی له‌ پشدهر فەرز بکات. چەندجار خۆی چوو بۆ بەغداو کاریکی وای کرد که چیتەر به‌ قسه‌ی بابەکرئاغا نەکریتو بۆ ئەنجومه‌نی نیابی هەلبژاردن له‌ ناوچه‌ی پشدهردا دەست بێ بکریت. ئینجا مەحمودئاغا خۆی منی دەست‌نیشان کرد که خۆم بپالێتوم ئەویش دەنگم بۆ پەیدا بکات. ئەو ئەوه‌شی دەزانی که من له‌ لایەن پارتی‌یه‌وه دەنگم زۆر ده‌بیتو خەلکی ناوشاری قه‌لادزی، ئەوه‌ی ئەندامی پارتیش نەبوون، دەنگیان دەدامی. له‌ ئەنجامدا حکومه‌ت له‌ بیریاری خۆی پەشیوان بۆوه‌و رینگای نەدا هەلبژاردنی راسته‌وخۆ بکریت. له‌ جیاتی هەلبژاردن بیریاریان دا له‌ نیوان چەند پالێوراودا تیروپشک بکریت که ئەوانیش دەبوو له‌ لایەن بابەکرئاغا

محمودئاغاوه دهستانيشان کرابان. دهبوویاه ناوی ئەم پالئوراوانه بخرابانه ناو "تورهکه" و یەکەم ناوی که رادهکیشرا، دهبوو به "تایب" و ئەوانی تر هیچ.

محمودئاغا زۆر حەزی کرد منیش ناوی خۆم بخەمه ناو تورهکهوه، بەلام رازی نەبووم و زۆر به عەبیشم دەزانی که پیاویکی زرت و زهلام بەبی ئەوهی میللهت پنی رازی بیت، به هژی کیسهوه بکریته نویتەری پەرلهمان. ئەوهبوو "عومەری خدرئاغای برازای محمودئاغا له "تورهکهوه" هاته دەرەوهو کرا به نویتەرو رای بابەکرئاغا وهکو سالانی رابوردو وەرئەگیرا. لهوهدا بابەکرئاغا بژی دەرکهوت کهوا محمودئاغا لهلایەن حکومەتی عیراقهوه مەرکەزیهتی ههیهو گوئی له قسهی دەرگن. ئەوهی راستی بیت محمودئاغا نەک هەر لای حکومەتی عیراق جیگای خۆی کردبۆوه، بەلکو حکومەتی ئێرانیش زۆر به چاوی ریزهوه سهیری دەرکردو زۆرچار وا رێدەکهوت نویتەرانی هەردوو حکومەتی عیراقو ئێران بۆ چارهسەرکردنی گیروگرفتهکانی مابهینی خۆیان له مالی محمودئاغا کۆبینهوهو زۆرچاریش وادهبوو که محمودئاغا منی بۆ جئ بهجئ کردنی ئیشو کارهکانی عەشایری پشدر دەربارەهی زهویوزارو مەرلهوهپین (مەرتهع) له ناو خاکی ئێزانداندا دهنارده سهردهشت. چونکه وهک پینشتر باسمان کرد، خهلکی پشدر لههاویندا دهچونه ناوخواکی ئێزانهوهو تا ماوهی سێچوار مانگ دهمانهوه.

سه‌ره‌تای تینچوونی وه‌زعی پشدر

له سالی ۱۹۵۴ و ۱۹۵۵ کاتی حکومەتی نوری سه‌عید بژی دەرکهوت دووبه‌ره‌کی و ناخۆشی به شینوه‌یه‌کی فراوان کهوتۆته مابه‌ینی سه‌رژکه‌کانی پشدر (بابه‌کرئاغا و محمودئاغا) و ئەو یه‌کیه‌تی و ریکه‌تیه‌ی که جاران هه‌بوو له ناو عه‌شیره‌تی پشدردا نه‌ماوه، به هه‌لی زانی ده‌ستی خۆی بخاته ناویان و که‌لک له‌م دووبه‌ره‌کیه‌ وه‌ر‌بگیریت. ئەوه‌بوو ئەفسه‌ریکی عه‌سکەری پله‌ی عمیدروکن به ناوی "عومەر عه‌لی" کرده پارێزگاری سلیمانی و هه‌موو ده‌سته‌لاتیکی به‌ریوه‌به‌رایه‌تی و سیاسی پیندا تاکو بتوانیت عه‌شیره‌تی پشدر له‌م

هەل و مەرجەدا وەکو هەموو ناوچەکانی تری کوردستان بەهێتتە ژێر باری یاساوە. ئەو هەبوو یەکەم جار عومەرەلی خۆی هاتە پشدر و سەری لە مالی هەردوو سەرۆکەکان داو داوای لێکردن که رازی بین دایرە ی تەجندێت بێتە پشدر و بۆ مەبەستی نەهێشتنی کێشە ی زەوی زار، یاسای تەسویە ی زەوی وزاریش لە ناوچە کەدا بکە و پتە کار. سەرۆکە ناوبراواوە کان بەهۆی ناکوکی و دووبەرەکی خۆیانە وە، لە کاتێکدا دەیانزانێ ئەمە کاریکی خراپە و دەبێتە هۆی شکستی پشدر، بە هەردوو داوایەکانی "عومەرەلی" رازی بوون. خەلکی ناوچە ی پشدر هەرگیز نەیان دەوێست بچنە ژێر یاسای "تەجندێت" و خزمەتی ئالای حکومەتی عێراق بکەن و ئازادی و سەربەخۆییان لێ بسریتریتە وە، بەلام چارە نەبوو، دەبویایە مل بۆ هەموو یاسایە ک رابکێشن. دەست بە گرتنی سەربازی ئیجباری کراو یاسای ئەسویەش کە و تە جێتە جێ کردن. ئەم یاسایە نەک هەر کێشە ی کەم نەکردنە وە، بە لکو تۆی دووبەرەکی و دوژمنایەتی لە ناو خەلکی پشدردا بە جووتیارو خاوەن زەوی یە وە زۆر زیاد کردو ئەو گوندانە ی ئەم یاسایە یان تێدا جار دا بوو، کە و تە دزایەتی یە کترو یە کپارچە دووبەرەکی و ئاژاوە دروست بوو. حیزبی شیوعی عێراقیش دەرگای بۆ کرایە وە کە بە هاندانی جووتیارە کان لە دژی خاوەن زەوی وزار ئاگری دووبەرەکیە کە زیاتر خۆش بکات. هێندێک لە مەلایەکانیش کە بە ناو مەلابوون و لە ژێرە وە ببوونە شیوعی، فتوایەکی ناشەرعیان بە نەیتی بۆ جووتیارە کان دا کە ئەگەر لە سەر زەوی وزاری ئاگیە کان بە درۆ سویندیش بخۆن، دروستە و شرعەن هیچ گوناهێ تێداننێ. ئەمجا وای لێ هات هیچ کەس ترسی لە سویندو قورئان نەماو بە راست و درۆ سویندو تە لاقیان دەخواردو ئایین و وێجدان خرایە ئەو لاو. ئەو جار حکومەتی عێراق کە و تە سەرباری خۆی و ویستی چەند یاسایکی تریش بە سەر خەلکی ناوچە کەدا فەرز بکات. وەکو قە دەغە کردنی چەک لە شارو دێهاتە کان و هەروەها تاقیب کردنی تاوانباران (موتە هەمین) بە شیۆ یەکی زۆر توند. تەنانت داوای لە سەرۆکەکانی پشدر کرد کە دەبێ خۆیان "موتە هەمەکان" واتە ئەوانە ی کە لە زەمانی کۆنە وە ئەوراقیان لە دەوایری

حکومی‌دا هه‌بووه، به‌دهسته‌وه بدهن. بابه‌کرناغا خزی ناچاربوو چه‌ند خزم که سوکاری خزی بباته سلیمانی و بیانات به دهسته‌وه. ئەمجا لهم کاته ناهه‌موارو نارێکیه‌دا که ناوچه‌ی پشده‌ر پیوستی به کهسانی زاناو زیره‌ک هه‌بوو، بۆ ئەوه‌ی چاره‌یه‌ک بۆ ریکخستنی عه‌شیره‌تی پشده‌ر بدۆزنه‌وه، تاکو رینگا نه‌دهن له‌مه زیاتر رژیمی پاشایه‌تی عیراق گالته به توانای ئەو عه‌شیره‌ته بکات. هه‌ر له‌و کاته ناسکه‌دا له مانگی نیسانی سالی ۱۹۵۶دا مه‌حمودئاغای هیزۆ تووشی نه‌خۆشی کتوپری "جه‌لته‌ی" ده‌ماغ بوو. له گوندی سندۆلان که به میوانی رویشتیوو بۆ ئەوئ کۆچی دوایی کردو غه‌مو په‌ژاره‌ی نه‌ک هه‌ر بۆ که سوکاری خزی، به‌لکو بۆ زۆربه‌ی خه‌لکی ناوچه‌که‌ی به‌جی‌هینشت. هه‌روه‌کو من ئاگادارم ئەو به‌م نیازه هاتبووه خوار بۆ ناو خزم خزمایه‌تی که به‌لکو هیچ نه‌بیت بۆ ریکی و ناشتی له مابه‌ینی خزی و بابه‌کرناغادا هه‌روه‌ها له مابه‌ینی جووتیارو ئاغایه‌کاندا هه‌ولێک بدات، به‌لام به‌داخه‌وه نه‌گه‌یشته و رژۆی ته‌واو بوو.

گرفتاربوونم به کێشه‌ی ته‌سوویی

شه‌رو ئازاره‌ی پشده‌ر وای له‌هات که هه‌موو که‌سینکی گرته‌وه‌و تا من خۆم که لای خه‌لک به ناشتی‌خواز ده‌ناسرام و به‌بیرم‌دا نه‌ده‌هات رژۆی له رژۆان زه‌وی‌وزاری که‌سیکم زه‌وت کردبیت، ته‌نیا هه‌ر ئەوه‌نده زه‌وی‌م هه‌بوو که ئەویش به ئاره‌قی ناوچاوانی خۆم په‌یدام کردبوو. له‌گه‌ل ئەوه‌شا ته‌مه‌شام کرد هاندانی حیزبی شیوعی له دژی منیش هه‌یه‌و ده‌یان‌ه‌وئ به‌و بیانووه که ناوی ئاغایه‌تیم له‌سه‌ره، ئەو گوندانه‌ی ده‌وراو‌پشتی خۆم له‌هان‌بدهن. چونکه حیزبی شیوعی ئەو کاته بن ئەوه‌ی بزائن داخوا ئەم ئاغایانه ئیش و کاریان ئاغایه‌تیه یا هه‌ژارنو هه‌ر ناویان ئاغایه، دروشمی ئەوه‌بوو که ده‌بی ناوی ئاغا نه‌مینێ.

رژۆیک سه‌رله‌به‌یانی زوو که له خه‌و هه‌ستم، سه‌یرم کرد وای نیزیکه‌ی شه‌ست تا هه‌فتا جووت هاتوونه سه‌ر زه‌ویه‌کانم و خه‌ریکی داچاندنی زه‌ویه‌کانم و چه‌کداریکی زۆریشیان له‌سه‌ر شاخه‌کانی ده‌وراو‌پشتم به‌نیازی

شهرکردن دامه زران دووهو هیندیکشیان به تورو داسهوه بهربوونه ته داربرینو
ئو هه موو دارمازووه بهرگره زور به سوودهی که چند سال بوو بز ئه وهی
"مازووی" باش بگرن کهس نهیده برین.

ئهم خه لکانه ی که حیزبی شیوعی هانی دابوون مه بهستیان ئه وه بوو له
گوندی سیوه له م ده ربکه نو هانده ری ئه ساسیش له لایه ن حیزبی شیوعیه وه
چهند که سانیکی دیارو ناسراو بوون که له قه لادزی دادنه شتنو له وانه هه باسی
سزفی ره سولی "بینگژی"، حاجی شیرخوری "هه لشووی" و له تیف خاله هه باس
"گه ناو" بوونو ئه وانه له لایه ن میریشه وه پشتیوانیان لئ ده کرا. به هه رحال من
ویستم به که م جار نه رمی و خوین ساردیان له گه لدا به کاربهیتمو زور تکام لیکردن
که به لکو وازم لئ بهیتمو شه رم پنه فرۆشن. به لام هه رچی له گه لیاندا گوتم
بئ سوود بوو.

هیچ چاره م نه ما له وه زیاتر که وا له م دوو ریگایه به کینکیان هه لبژیرم. یا
رۆیشتن له سیوه له و یا شهرکردن که ئه ویش شه ری مانو نه مانه. من ته نیا
دوو چه کدارم لا هه بوو. به خۆمه وه ده بووین به سئ کهس. ئه و دووانه
به کینکیان هه سه نی برام بوو که ئه و کاته له ته مه نی ۱۴ تا ۱۵ سالی دابوو. ئیتمه
پاش لیکدانه وه، ریگای دووه م مان هه لبژارد که ئه ویش خۆبه کوشته دان
(ئینتچار) بوو. له گه ل ئه وه شا مردنو فه وتانم له ژیا نی سه رشۆر و
بئ که رامه تی لا خۆشتر بوو. ئیتر هه سه نی برام نارده سه ر ئاخیرین لووتکه ی
چیای گرده بیتاسو رامسپارد له وئیه چهند ته قه یه ک بکاتو چهند گاجووتیان
لئی بکوژیت. به لام تا ده توانیت زه لامو جووتیاره کان له گوشتن بپاریزیت. منیش
له گه ل زه لامه چه کداره که ی لای خۆم له نیزیکی ماله که مان دامه زراینو
سه نگه ری شه رمان دروست کرد. ئه وه بوو هه سه ن ده سته به ته قه کرد. دیتم
جووتیاره کان رایان کردو گاجووته کانیا ن به تیرو ئامووره وه به ره له دا کرد.
وه کو قازی سه ر لئ شیواو نه یان ده زانی چی بکه نو چه کداره کانیشیان پاش
چهند ته قه یه کی بئ سه رو به ر جیگاکانی خۆیان به ردا و هه لاتن. ئه مه ش بئ گو مان
هه ر له خوا وه بوو که به لوتفی خۆی هاریکاری ئیتمه ی کرد، چونکه ئیتمه له سه ر

حەق بووین. ئەگینا چۆن ئەو هەموو خەلکە چەکدارو بێچەکە بە هزی سێ
 نەفەر و لە ترسی چەند تەقەبەک رادەکەن؟ ئێمە وامان دەزانی هەر لە یەکەم
 تەقەدا هیزشمان بۆ دەهینن و ماله‌که‌شمان ئاگر دەدن. ئەو هەبوو خوا رزگاری
 کردین و دەوراو پشتهی ماله‌که‌مان چۆل‌کراو کە سیشمان لە دەست نەکوژرا.

زۆری نەخایاند کە ئامرمەخفەری شوڕتە ی هیزۆ بەخۆی و چەند
 پۆلیسیکەو بە تەقەکانەو هاتن و لە دوا ی پرسیارو سەیرکردنی جینگاکان بۆیان
 دەرکوت مەسە لە چی یەو ئەوانە بە نابەحەق هاتوونەتە سەر ئێمە و راپۆرتی
 خۆیان وەکو بەیانی راستی، بۆ مەرکەزی قەزا نووسی. منیش ناوی چەند
 تاوانباریکی ئەساسیمدا بە دایرە ی شرطەو هەموومان بۆ قەلادزی داواکراین.
 ئەوکاتە معاونی مەرکەزی شوڕتە ی قەلادزی "تاهیر نایلۆن" بوو کە زۆر
 لایەنگیری پارتی و برادەری خۆشم بوو. پاش ریکخستنی "ئەوراقی تەحقیقی"،
 حاکم بریاری گرتنی ئەو کەسانە ی دەرکرد کە دەستدریژیان کردبوو
 سەرمان و هەروەها ئەو هاندەرانی کەوا لە سەرۆش ناوم بردن (هەبەسی
 سزفی رەسوڵ و حاجی برام شیرخۆر) خەلکیان بۆ ئاژاوەگێری هان دەدا،
 دەسگیر کران. بە هەموویە دوازدە کەس لە خەلکی گوندەکان، لە پیش
 هەموویانەو "هیزۆبێه‌کان" و دوو کەسیش لە ئاژاوەچی و هاندەرەکانی دانیشتوی
 شاری قەلادزی، بە پێی بریاری حاکم خزانە بە بدیخانەو. پاش یەکدوو رۆژ
 قایمقامی قەزا ئەوراقەکانی لە دادگاوه کشانده‌وه لای خۆی و دیاربوو لە سەرۆه
 فەرمانیان پێداوه ئەم کێشە یە بە یاسای ئیدارە چارەسەریکات. پاش دادگا
 کردنمان لە ئیدارە، قایمقام وەکو تاوانبارەکانی تر بریاری بەندکردنی منیشی دا
 کە ئەمەش لە هەموو یاسایەک بە دوور بوو. بە هەرحال تاهیرمعاون دیسان
 یارمەتی دام و ژووریکی تاییبەتی وەکو دیوێخانە ی جیاواز لە بەندیخانە ی پێدام
 هەموو کەلوپۆلی پنیوستیم بۆ دەهات. ژوورەکەمان رۆژانە لە بەر میوانانی ئاغا
 مۆنجی دەدا. من و حەسەنی برام بۆ ماوه ی چوارپینچ رۆژ لە بەندیخانە ی
 روالەتی ماینه‌وه و ئەنجامدا تاوانبارەکان خۆیان لە بەندیخانە دا تەنگاو بوون و
 بەو مەرجە ی کە جاریکی تر تاوانی وا نەکەنەوه و واز لە خراپە بهینن، داوا ی

ریککه و تئیان کرد. منیش رازی بوومو هه موومان به ره لداکراینو کۆتایی به کیشه که مان هاتو ببراو ببرا جاریکی تر شه رمان پی نه فرۆش رایه وه. نه و کاته قایمقامی قه لادزی کانه بی عزیزده زه تی بوو. نه ویش هر لایه نگری پارتی بوو.

کیشهی ته سویه له گوندی بیتاسه

هه رچه نده من سه بارهت به گوندی سێوه له ههچ کیشه م له گه ل گونده کانی ده و روپشتم نه ماو گهرو گرفته کانم کۆتاییان پی هات. به لام خه لکی گوندی بیتاسه دیسان به هاندانی حیزبی شیوعی له گه ل باوکم و مام له سه ر زه وی وزار که و تنه کیشه بوو به هۆی جار دانی ته سویه له گوندی بیتاسه. من به که م جار وه کو که سێکی بیلایه ن چوومه ناو ئیشه که و ویستم که وا به ریگی ئاشتی دا بچین و ههچ کیشهی لئ پهیدا نه بییت. هه ردوو لایان دان به مافی به کتردا بنین تا کو یاسای ته سویه به بی گهرو گرفت ئیشی خۆی بکات و ههچ لایه ک تووشی خه رجی دادگا و گرتنی پاریزه ر نه بین. خه لکی گونده که خۆیان وه کو ئاغایه کان زه وی و ره زو باغیان هه بوو. که سیش دژی نه وه نه بوو که نه م خه لکانه خاوه نی مافی خۆیانن. به لام هاندانی شیوعیه کان کارینی وای نه کرد بوو که وا به ئاسانی نه و خه لکه به قسه ی من بکات. نه وه بوو خه لکه که داوای خۆیان له سه ر زه وی وزاری ئاغایه کان واته باوکم و مام تۆمار کردو منیش ناچار بووم که دیسان بکه وم وه ناو کیشه و ده ردی سه ری. چونکه نه باوکم و نه مام ههچ شاره زاییان له ده وایری میری و مه سایی ته سویدا نه بوو. ئیمه مسعود مه ممه دمان کرده پاریزه ری خۆمان و خه لکی گونده که ش ئیبراهیم نه حمه دو عه ونی یووسفیان کرده پاریزه ری خۆیان. مه سه له که له قۆناغی "مه سح و که شفه وه" که په شته دادگا و ئیمه چه ندکه س شاهیدی خۆجی مان هه بوو که شاهیدی ریک و پینکیان دا له سه ر نه وه ی که ئاغایانی بیتاسه هه موو سالی ک بین زۆرو زۆرداری "ملکانه یان له هه موو خه لکی نه و گونده وه رگرتوه. ئیمه له و گونده دا هر ته نیا زه کاتی شه رعی له ۱۰% مان له و زه وی و زارانه ی که

خه لکه که خزیان هه یانبوو وهرده گرت. به لام خاوه ن داواکانی ئیمه بزیان ئیسات نه کرا که ئه وان خاوه نی مافی شه رعینو ئیتر ئه و زهوی و زاره ی که له گوندی بیناسه دا ئه وانیش و ئیمه ش هه مانبوو، هه مووی له سه رباوکم و مامم تۆمار کرا. له قۆناغه کانی ته میز و ئیستئافیش دا هه ر نه یان توانی سه ربه که ون و کیشه که کۆتای پینهات و تاپۆی ره ش وهرگیرا. ئه و جا خه لکه که هه موویان په شیوان بوونه وه و دانیان به وه داهینا که ئه وان له سه ر هه له رۆیشتون و حیزبی شیوعی تووشی ئه و هه له یه ی کردون. ئیمه ش که وامان دیت، نه مانویست له ریگای ئایینی ئیسلام لابه دین و وجدانی خۆمان بخه یه ژیرپین و هه موو زهوی و زاره کانیان که له سه ر باوکم و مامم تاپۆ کرابوون، خستماننه وه ژیر دهسته لاتی خزیانو خه رج و سه رفیاتی دادگاشمان پین نه بژاردنه وه. ئه وه ی راستی بیت، مامم حه مه ئاغا به ویریاره رازی نه بوو، به لام له ئه نجامدا چاره ی نه ماو ئه ویش هه موو زهویه کانی جوتیاره کانی واز لئ هیتان.

هاتنی بازی له گه نجه کانی ئاغای پشدهر بۆ ناو پارته ی

پینشتر باسی ئه وه مان کرد که حیزبی شیوعی هه میسه جوتیاره کانی له دژی ئاغا و خاوه ن زهوی هانده داو کیشه و نيزاع گه یشتبووه ئه و په ری توندی. به پینچه وانه وه پارته ی دیموکراتی کوردستان زۆر حه زی له هیمنی و ئاسایش ده کردو نه ده ویست جوتیارو خاوه ن مولک بکه ونه وه کیشه و به ربه ره کانی یه کترو ئاژاوه بکه ویته وه ناو کوردستانه وه. هه لویستی پارته ی گه یه شتبووه ئه و راده یه که شیوعیه کان پارتيان به کۆنه په رست و ئیستعماری تاوانبار ده کرد. هه ر له و کاتانه شدا هه مزه عه بدوللا که سه کرتیری پارته ی بوو، زۆره ات و چۆی ناوچه ی رانیه ی ده کردو سه ریشی له مالی هه باسی مامه ند ئاغا ده دا. جاریک به ریکه وت چه ند ئاغایه کی پشدهری که به میوانی ده چنه مالی هه باس ئاغا چاویان به هه مزه عه بدوللا ده که ویت و له قسه و هه لویستی زۆر رازی ده بن و ئه ویش پینشیری کردبوون کۆمه لیک له گه نجه کانی پشدهر بینه ناو ریزی ریکخستنی پارته ی وه، بۆ ئه وه ی پارته یش بتوانی پاریزگاریمان لئ بکات و ماوه نه دات چی تر

حیزی شیوعی دژایه‌تیاں بکات. ئەوانیش بەم پینشیاڕه زۆر رازی بیونو بریاریاں دابوو که لقیکی پارتي به ناوی عەشایر له‌هەردوو ناوچهی رانیه‌و پشده‌ردا بکریته‌وه‌و ناوی بنریت لقی پارتي عەشایر و بز ئەو مەبەسته‌ش ناوی منیاں دابوو که ئەو لقه ریک‌بخەم‌و وه‌کو لێپرسراو سه‌رپه‌رشتی بکه‌م. من هیچ ناگاداریم له‌و بریارو شتانه‌ نه‌بوو، تا ناگاداری مامۆستا هه‌مزەم کرد که خۆی به‌ نه‌هینی بیته‌ ناوچه‌ی پشده‌ر تا‌کو له‌شینه‌ی ریک‌خستیاں تینگه‌م. ناوبراو به‌ ده‌نگمه‌وه‌ هاتو له‌گوندی گوێزیه‌ له‌ مالی مامه‌ندی حاجی خدرئاغا کۆبوونه‌وه‌یه‌کی فراوانمان کردو کۆمه‌لێکی باش له‌ گه‌نجەکان له‌م کۆبوونه‌وه‌دا به‌شداربوون. کۆبوونه‌وه‌که‌مان زۆر به‌ نه‌هینی گرتبوو، چونکه‌ له‌ ده‌وری رژیمی پاشایه‌تیدا ماوه‌ به‌خه‌باتی نه‌هیتی له‌ دژی رژییم نه‌ده‌دا. له‌سالی ۱۹۵۷ دابوو له‌م کۆبوونه‌وه‌یه‌دا هه‌مزە عەبدوللا به‌ شیوه‌یه‌کی گشتی ده‌ستی به‌ شیکردنه‌وه‌ی بارودۆخی سیاسی کوردستان کردو هه‌روه‌ها وه‌زعی ناوچه‌کانی رانیه‌و پشده‌ری به‌تایبه‌تی شی کرده‌وه‌و تینگه‌یاندن که پارتي هیچ‌کاتی هه‌ز به‌ ئاژاوه‌و شیواندنی نیوانی جووتیارو خاوه‌ن‌مولک ناکات. به‌ تایبه‌تی له‌ قوئاغی ئیستادا که خه‌باتی چینیایه‌تی له‌ سوودی گه‌لی کورد نیه‌. له‌ ئەنجامدا بریار درا ئەم ئاغایه‌نی خواره‌ بین به‌ئەندامو کارگێری لقی عەشایر له‌ ناوچه‌ی پشده‌ردا و منش بيم به‌لێپرسراوی ئەم لقه‌.

ناوی ئەندامه‌کان:

- ۱- هه‌مه‌ی هه‌باس‌ئاغای (چۆم خه‌رکه‌)
- ۲- هه‌مزە‌ی باپیرئاغای (گرددسیان)
- ۳- حاجی مه‌حمودئاغای (هیرۆ)
- ۴- بابه‌کری باپیرئاغای (نوره‌دین)
- ۵- ئەحمه‌دی حاجی هه‌باس‌ئاغای (شله‌مره‌)
- ۶- خدری بابکرئاغای (دیگه‌)
- ۷- مامه‌ندی سه‌لیم‌ئاغای (سه‌رکه‌بکان)

- ۸- مامهندی مینا ئاغای (گردبداغ)
- ۹- عومهری سه‌لیم‌ئاغای (سه‌رکه‌بکان)
- ۱۰- مامهندی خدر ئاغای (گوپزله) ۱۱
- ۱۱- سه‌لیمی مه‌حموود ئاغای (باده‌لیان)
- ۱۲- ئه‌حمه‌دی بابه‌کرئاغای (گردسپیان)
- ۱۳- حمه‌ی کانه‌بی‌ئاغای (بناویله)

ئیتیر به‌م شیوه‌ ریکخزان و هه‌موو سه‌ره‌مانگ کۆبوونه‌وه ده‌کراو پارهی مانگانه‌ش ئابوونه‌ی حیزب کۆ ده‌کرایه‌وه و ده‌ناردرا بۆ لقی ئی پارتی له سلیمانی که ئه‌وکاته "نووری ئه‌حمه‌د ته‌ها" لێپرسراوی لقی بوو. کۆبوونه‌وه‌کانمان زۆر به‌نه‌هیتی ده‌کردو هه‌رچاره له‌مالی یه‌کیک له ئه‌ندامه‌کان به‌ناوی دیده‌نی و سه‌ردان کۆده‌بوونه‌وه. چونکه جگه‌له‌م ترسه که له میری هه‌مانبوو، ترسمان له بابه‌کرئاغاش هه‌بوو. بابه‌کرئاغا تاکه سه‌رۆکی پشده‌ر بوو ئه‌وه کاته و هه‌رگیز به‌وه رازی نه‌ده‌بوو که خه‌باتی نه‌هیتی و ریکخستنی پارتی له‌ناوچه‌ی پشده‌ردا به‌ ناوی ئاغایه‌کان بکریته. راستی من خۆم زۆر له‌گه‌لیان ماندوکردو ئیشوکاری خۆم له‌پیناوی فێرکردن و ریکخستنیاندا ده‌فه‌وتاند. فێرکردن واته فێرکردنی کوردایه‌تی. من وام ده‌زانی که ئه‌و گه‌نجه‌ خوین‌گه‌رمانه به‌ نیازی پارتایه‌تی هاتوونه‌ته ناویری ریکخستن و رۆلیکی زۆر گرنگ له‌ ناوچه‌ی پشده‌ر یاری‌ده‌که‌نو به‌وه‌یوایه‌ بووم هه‌رچی زووتر ده‌گه‌نه‌ لوته‌کی سه‌رکردایه‌تی پارتی دیموکراتی کورستان. کئ هه‌یه که سه‌ربه‌ری خزم و که‌سوکاری خۆی پئ خۆش نه‌بیته؟

ئىنقلابى ۱۴ى تەمووزى سالى ۱۹۵۸ ۋا ھاتنەۋەى مەلامستەفاى بارزانى لەروسىا

ھەرچەندە بەروالەت ۋادىاربوو بناغەى رژیى پاشایەتى لەعیراقتا زۆر پتە ۋ دامەزراۋە ۋ لەلایەن دەۋلەتانی رۆژئاۋاۋە پشتیوانى لىدەکرا، بەلام لەناۋەۋەى عیراقتا حیزبە سیاسىەکان بەتیکرایى دژی رژیى ۋەستابوون ۋ لەژیرەۋە بەرەیان پیکهیتابوو. ھەرچەند ئەوکاتە پلەى سیاسى پارتى ئەۋەندە بەرز نەبوو کە حیزبەکانى تری عیراق دانى پىداپیتن ۋ لەرێزى بەرە(جبهەى) نىشتمانیدا ۋەرى بگرن، بەلام پارتى دیموکراتى کوردستانىش یەکیک بوو ۋ لەو حیزبە سیاسىانە. لە رۆژى ۱۴ى تەمووزى سالى ۱۹۵۸ ئىنقلابىكى عەسکەرى لەبغدا رووى داۋ رژیى پاسایەتى لەناوچو. کۆمارى عیراق جارداۋ سەرۆكى ئىنقلابەکە عەبدولکەریم قاسم کەخۆى ھەر لەپىنشەۋە بەناۋى ئەفسەرانى ئازاد لەگەل حیزبە سیاسىەکاندا پەيوەندى ھەبوو، ھاتە سەرھوکم ۋ خۆى کردە سەرۆكى ۋەزیرانى عیراق ۋ رىگای بە مەلامستەفادا کە پاش ۱۲ سال دەربەدەرى، لەخاکى روسىا بگەرپتەۋە نىشتمانى خۆشەویست. گەلى عیراق بەگشتى زۆر خۆشحالى خۆیان بۆ ھاتنەۋەى مەلامستەفا دەربېرى ۋ لەلایەن ھەموو چىن ۋ دەستەکانى عیراق بە کوردو عەرەبەۋە پىنشوازیەكى گەرمیشى لیکرا. مەلامستەفا یەکەم جار ھەر خۆى ۋ میرھاج ۋ ئەسەد خۆشقى ھاتنەۋە ۋ مەلامستەفا لەرىگا لەقاھىرە چاۋى بە "جەمال عەبدولناسر" کەوتبوو. لەدوايشدا ھەموو بارزانىەکان لە روسىا گەرانەۋە. کاتى مەلامستەفا ھاتەۋە، عەبدولکەریم قاسم زۆر ریزی لىگرت ۋ لە ئوتیلی "سەمیرامیس" کە ئەوکاتە ئوتیلی دەرەجەیک بوو، دایانبەزاندو دەستە دەستە ئەحزابى سیاسى عیراق ۋ ھەرۋەھا خەلکى کوردستان دەھاتنە بەخیزھاتنى. مەلامستەفا لە ھەموو ۋ تارەکانیدا ھەر دەیگوت من سەربازى عەبدولکەریم قاسم ۋ دەویست بیرویاۋەرى عەبدولکەریم بۆلای خۆى رابکیشیت. حیزبى شىرعى عیراقیش کە ئەو کاتە زۆر بەھیز بوو ۋ ئەندام ۋ لایەنگىرىكى زۆرى ھەبوو، ۋاى دەزانى کە مەلامستەفا دواى ۱۲ سال مانەۋە لە یەکیتى سۆقیەت بۆتە شیوعى ۋ بە

بیروباوه‌ری مارکسیه‌وه گه‌راوه‌ته‌وه عیراق. به‌لام له‌پاش چه‌ندرژژیک ده‌رکوت که مه‌لامسته‌فا نه‌ک هر شیوعی نییه، به‌لکو زۆریش دژی شیوعیه‌ته‌وه هر به‌ناشکرا ده‌ستی کرد به‌ پروپاگنده‌وه ناووناتۆزهری خرابی لێده‌نانو ده‌یگوت حیزبی شیوعی خاینی نیشتمانو نۆکه‌ری ده‌رره‌وه‌یه. ئه‌و کاته‌ی مه‌لامسته‌فا هاته‌وه، ده‌وری حیزبی شیوعی له‌ کوردستاندا زۆر له‌جاران خرابر بوو، به‌وئینقلابه‌ی عه‌بدولکه‌ریم قاسم هر به‌ ته‌واوی هه‌لچوونو وایان ده‌زانی خۆیان ئه‌و ئینقلابه‌یان سه‌رخستوه. گه‌یشتنه ئه‌وه راده‌یه که‌موچه‌خورانی میری له‌ده‌وایردا ده‌بوایه به‌قسه‌وه فه‌رمانی ئه‌وان کاربکه‌ن. خه‌لکی ره‌شوورووتیان له‌ کوردستاندا به‌وه ته‌فره‌داپوو و خستبویانه دوا‌ی خۆیان که زه‌ویان بۆ له‌ئاغاو خاوه‌ن‌مولکه‌کان ده‌ستتێنو به‌گورێس بۆیان ده‌پێون. به‌هه‌ش نه‌وه‌ستا‌بون، له‌ هه‌موو ناوچه‌کانی کوردستاندا ده‌ستیان کرد به‌ ئیپه‌انه‌ی ئا‌غایه‌کانو زۆر که‌سینشیان به‌ جاده‌دا راده‌کێشا. حیزبی شیوعی وای لێ‌هاتبوو که رازی نه‌بوو که‌س ناوی پارتی‌و کوردو کوردستان به‌ینیت. گه‌یه‌شته ئه‌وه‌ی مه‌ترسی بکه‌ویتته سه‌ر وجودی پارتی‌و له‌ناو ئاگری شیوعیه‌تدا به‌ ته‌واوی بتا‌ویتته‌وه.

به‌ناوی لقی پارتی عه‌شایر بۆ به‌خیرهاتنی مه‌لامسته‌فا چوینه به‌غدا

دوا‌ی هاته‌وه‌ی مه‌لامسته‌فا بۆخاکی عیراق، ئیمه چه‌ندکه‌سیک له‌ لقی پارتی عه‌شایری پشده‌رو هه‌باسی مامه‌ندئاغاش به‌ناوی رانیه به‌یه‌که‌وه بۆ به‌خیرهاتنه‌وه‌ی مه‌لامسته‌فا رویتتینه به‌غدا. ئیمه له‌لقی پشده‌ر ته‌نیا چوار که‌س وه‌کو نوینه‌رانی لقی رۆیشتین که بریتی بووین له‌ هه‌مه‌ی هه‌باس‌ئاغا، مامه‌ندی سلیم‌ئاغا، هه‌مزهی باپیرئاغا، حاجی مه‌حمودئاغاو خۆم. ئیمه وامان هه‌ست ده‌کرد که به‌شینکین له‌ پارتی‌و ده‌چینه به‌خیرهاتنی سه‌رۆکی پارتی. به‌هۆی مامۆستا هه‌مزه عه‌بدوللاوه چاومان به‌ مه‌لامسته‌فا که‌وتو یه‌که‌یه‌که نه‌ک به‌ناوی عه‌شایر، به‌ ناوی پارتیه‌وه ناساندنی‌و ئه‌وچه‌ند رۆژانه‌ی که له به‌غدا بووین، جارینکی‌تریش مه‌لامسته‌فاما دیتو زۆر له‌گه‌لمان دانیشتو چونکه

جگه له به‌خیرهاتنی مه‌لامسته‌فا زیاتر هیچ ئیشمان له به‌غدا نه‌بوو، بز
 که‌رانه‌وه‌مان ئیزنمان لێ‌وه‌رگرت. به‌لام هاو‌ڕینییه‌کانم گوتیان مادام ئیمه‌ هه‌ر
 هاتوینه‌ به‌غدا، باشتر وایه‌ بچین زیاره‌تی عه‌بدولکه‌ریم قاسمیش بکه‌ین. منیش
 گوتم ئیمه‌ هیچ ئیشمان به‌ عه‌بدولکه‌ریم قاسم نیه‌ تا بچینه‌ لای و دیده‌نی بکه‌ین.
 ئه‌وانیش گوتیان ئیمه‌ به‌پینووست ده‌زانین که‌ ده‌رباره‌ی وه‌زعی ئالۆزی پشده‌رو
 ده‌ستدریژی شو‌عیه‌کان بۆ سه‌ر ئا‌غا‌کان قسه‌ له‌گه‌ڵ عه‌بدولکه‌ریم قاسم بکه‌ین،
 تا‌کو به‌ناوی هه‌موو عه‌شیره‌تی پشده‌ر ئه‌م گه‌روگرفتانه‌ی بخه‌ینه‌ به‌رچاو،
 ده‌بێ تۆش له‌گه‌ڵ دابی. منیش گوتم ب‌رایان ئه‌مه‌ واجی ئیمه‌ نییه‌ و ده‌بێ
 بابه‌کرنا‌غا که‌ خۆی سه‌رۆکی عه‌شیره‌تی پشده‌ره‌، ئه‌م داوایانه‌ بخاته‌ پیش‌چاوی
 کاربه‌ده‌ستانی به‌رزی میری و ئه‌گه‌ر ئیمه‌ به‌ناوی لقی پار‌تی عه‌شایریش بچین،
 ده‌بێ پ‌یشه‌کی رای مه‌کته‌بی سیاسی وه‌ر‌بگرین. چونکه‌ رینگای رینگ‌خستن
 (ته‌نزیم) وایه‌ هیچ ئه‌ندامیک مافی ئه‌وه‌ی نییه‌ که‌ سه‌ربه‌خۆ بچیته‌لای
 کاربه‌ده‌ستانی میری. به‌لام ئه‌وان هه‌ر له‌ سه‌ر رای خۆیان سو‌ربوون و من
 ناچاربووم ئا‌گا‌داری هه‌مزه‌ عه‌بدوللام کردو ئه‌ویش هاته‌ لایان و هه‌ر قسه‌که‌ی
 منی بێ‌گوتن و بۆیانی دووپات کرده‌وه‌. دیسان هه‌ر رازی نه‌بوون و هه‌ر
 ده‌یانووست ب‌رۆن بۆلای عه‌بدولکه‌ریم و منیشیان له‌گه‌ڵدابم. ئه‌مجا که‌ دیتم
 خه‌ریکن له‌خه‌تی رینگ‌خستن ب‌رۆنه‌ ده‌ره‌وه‌ و باوه‌ریان به‌ب‌ریاری پار‌تی نییه‌، پ‌نم
 گوتم ئیوه‌ هه‌رچی ده‌که‌ن من له‌گه‌ڵتان نیم و تازه‌ جاریکه‌ تریش ئاماده‌ نابم
 له‌گه‌ڵتان به‌شدارای هیچ کۆبوونه‌وه‌یکه‌ی به‌ناوی لقی پار‌تی عه‌شایر ب‌م،
 چونکه‌ زۆر لیم روونه‌ ئیوه‌ و کوردايه‌تی و پار‌تایه‌تی له‌یه‌کتر دوورن و له‌وه‌ی
 که‌وا زۆر خۆم له‌گه‌ڵ ئیوه‌دا ماندوو‌کردوه‌، زۆریش په‌شیوانم. هه‌ر له‌ به‌غدا
 ئه‌وانم به‌جێه‌یشت و که‌رامه‌وه‌ پشده‌رو جاریکه‌ تر له‌گه‌ڵیان دانه‌نیشتمه‌وه‌ و
 ئه‌وانیش به‌ته‌واوی وازیان له‌پار‌تی ه‌ینا.

رۆیشتنی ئاڭایه‌کانی نزیك سنووری ئێران و په‌نا بردنیان بۆلای حکومه‌تی ئێران

هه‌روه‌کو پینشتر باسمان کرد که حیزبی شیوعی عیراقی چۆن و به‌چ
شینوه‌یه‌ک له کوردستان دا خه‌ریکی خۆش کردنی ئاگری ئازاوه‌و شه‌ر
دروست‌کردن بوو. حکومه‌تی عه‌بدولکه‌ریم قاسمیش تا راده‌یه‌ک پشتی ده‌گرت.
به‌م‌چۆره حیزبی شیوعی که‌وته لادان له‌خه‌باتی یاسایی و گه‌یه‌شته ئه‌وپه‌ری
سه‌رکینشی و لاجه‌له‌وی. یه‌که‌م دروشمی خۆپیشاندانه‌کانیاندا، داوای به
ده‌سته‌وه‌گرتنی بێ ئه‌ملاونه‌ولای ده‌سته‌لاتی سیاسی عیراقیان ده‌کرد. (حزب
الشیوعی للحکم مطلب عظیمی) ئه‌م هه‌لچوون و سه‌رکینشیه‌ی حیزبی شیوعی
کارێکی وای کرد که ده‌وله‌تانی رۆژئاواو جیرانه‌کانی عیراق مه‌ترسی ئه‌وه‌یان
لێ په‌یدا ببیت که حکومه‌تی عه‌بدولکه‌ریم قاسم شیوعیه‌و بوونی له‌رۆژه‌لاتی
ناوه‌راستدا نه‌گونجیت و پێویسته چاره‌ی بۆ بدۆزنه‌وه. ئه‌وه‌بوو زۆری نه‌خایاند
که بالویژخانه‌کانی ئه‌مه‌ریکا و ئێران له‌به‌غدا که‌وتنه جۆله‌جۆل و به‌ نه‌هیتی
له‌گه‌ل هیندی له‌سه‌رۆک عه‌شیره‌ته‌کانی کوردستاندا په‌یوه‌ندیان کردو هانیان
دان که‌وا بچنه ناو خاکی ئێزانه‌وه‌و له‌دژی حیزبی شیوعی و حکومه‌تی
عه‌بدولکه‌ریم راپه‌رن. ئه‌وه‌بوو ده‌ست کرا به‌ رۆیشتن و به‌ماوه‌یه‌کی زۆر که‌م
به‌شیک زۆر له‌ عه‌شایره‌کانی کوردستانی عیراق گه‌یه‌شتنه ناو خاکی ئێزانه‌وه.
داو‌به‌گی جاف، شیخ ره‌شیدی لۆلان عه‌شیره‌تی برادۆست، به‌شیک
له‌عشیره‌تی پشده‌ر (ئاڭای میرئاوده‌لی)، ئاو‌ره‌حمان حه‌مه‌ره‌شید ئاڭای لو‌رک
(سیوه‌یل) له‌ گه‌ل خزمه‌کانی ئه‌مانه هه‌موویان له‌ئێران ریزیان لێ‌گیراو به
چه‌کو پاره ته‌سه‌لیان کردن. ئه‌و ئاڭایانه‌ی پشده‌ر که رۆیشتن زیاتر ئه‌مانه
بوون که‌وا له‌ لقی پارته‌ی عه‌شایره‌ ناویان هه‌بوو و ئه‌ندامی ئه‌و وه‌فده‌ش بوون
که بۆ به‌خێره‌هاتنه‌وه‌ی مه‌لامسته‌فا له‌گه‌ل مندا هاتبوونه به‌غدا. ئه‌مانه به
فه‌رمانی بابه‌کرئاڭا رۆیشتن. بابه‌کرئاڭا خۆی له‌لای هه‌رسن حکومه‌ته‌کانی
ئه‌مه‌ریکا، ئینگلیزو ئێران ریزیکی تایبه‌تی هه‌بوو و زۆر باوه‌ربیان پینده‌کرد.
بابه‌کرئاڭا "بایزی" کۆری خۆی کرده لێ‌په‌رسراوی هه‌موو ئاڭایه‌کانی پشده‌ر

که وا چووبونه ناو ئیزانهوه. ئهوجا حکومهتی ئیزان هانیدان که چکداری خویان بنیزنهوه عیراقو دهست بهترساندنی حیزبی شیوعی بکن. عهشایرهکان ئه کارهیان کردو چهند کهسانیکی شیوعیان کوشتن و هیندیکیشیان تالان کردن و جووتیارهکانیان ناچارکرد واریدات و مولکانهیان بۆبنیزن و ئهگەر یهکیک لهپشدهر لایهنگری ئهوانی نهکردبایه، هه رهشهی کوشتیان لینهکرد. چونکه پشتگیری رژیشتنی ئهوانم نهکردبوو، هه رهشهیان له منیش دهکرد. ئهوهی راستی بیت چونکه لهدهستی شیوعیهکان زۆر بیزاربوون، من رژیشتنی ئهوانم به ناحق نهدهزانی، بهلام من وهکو ئهندامیکی پارتي ئیلتزاماتی سیاسیم ههبوو و خۆم به خاوهنی "مبدأ" دهزانی، بۆیه نهدهتوانی تهئیدیان بکهو بۆمه بهست و مهرامیکی کاتی و بیبهرهتی، بيم به داردهستی خهلك. وهزعی کوردستان له ماوهی چهند مانگیکا گهرايه وهسهر باری جارانی ئاغایهتی و حیزبی شیوعی له کوردستاندا ناوو ناوه رۆکی نهماو حکومهتی عهبدولکهريم قاسمیش شینوهی ههلوئیسو رهوشتی گۆراو لهدهست دریژی کردنی حیزبی شیوعی زۆر کهم کردهوه. به تایبهتی له کهنیسهی "ماری یوسف" له وتاریکا زۆر به توندی دژی حیزبی شیوعی قسهی کرد.

تهوقیف بوونم له بهغدا بۆ چهند رۆژیک

لهسالی ۱۹۶۰ مانگی شوبات سهفه ریکم بۆ بهغدا کردو چهند رۆژیک مامهوه. شهوانه لای کورهکانی مهحمودئاغا دهخه وتم.

ئهوان لهقوتابخانه بوون و خانویهکی باشیان گرتبوو. هیندیک شهویش بۆ زیارهت دهچومه مالی مهلامستهفا که ئهوکاته له خانوی "سهباح"ی کوری نوری سعیددا بوو. من کاتی ویستم بگه ریمهوه بۆ پشدهر، مهکتبهی سیاسی داوای لیکردم "گونه" یهک بهیاناتی پارتي لهگه ل خۆمدا ههلبگرم بۆ کهرکوک و لهوی بیاندهمه "عومەر دهبابه" که ئهوکاته مالی لهکهرکوک بوو. بلاوکراوهکان چونکه مۆری رهقابهی عهسکه رییان لهسهر نهبوو، به پینی یاسای رۆژنامه گهری قاچاخ بوون. منیش هه رچهنده ئیشه کهم به دل نهبوو و لینی دهترسام، بهلام

حەزىشم نەکرد کە داواکەيان رەد بکەمەوه. بەناچارى بلاوکراوهکانم وەرگرتن. ئەوکاتە روخسەتى ئىش کردن بۆ پارتي لەلایەن میریبهوه دەرئەچوو و لە بارهگای نەهتیدا ئىشیان دەکردو چەند ژووریکیان لە ئوتیلی "ترۆکادیرۆ" گرتبوو و مەکتەبى سیاسى لەویدا کارى دەکردو رینگای هەموو کەس نەدەرا بچیتە لایان و بەجیکیان بزانی. من بلاوکراوهکانم وەرگرتن و خستمنە ناو تاکسى. بە نیازی ئەوه بووم نيوەرۆ بچمەوه مالى کورەکانى مەحمودئاغاو ئیوارەش بەشەمەندەفەرى دەرچەیکە بڕۆم بۆ کەرکوک. مەبەستم لە سواریبونی دەرچەیکە ئەوهبوو لەرینگا تەفتیش نەدەکرام. لە شەقامى رەشیدەوه کە بەرەو "بابولموعەزەم" دەهاتم، دووکەس (حەرس مەقارەمەى شەعبى) دەستیان راگرتو لەگەڵدا سواریبوون. ئەوان هەردوو لە پێشەوهو منیش لەگەڵ بلاوکراوهکان کە یەک گونیه بوون، لە داواى سواریبووم. یەکیک لە حەرەسەکان دەستی بۆ گۆنیهکە درێژکردو گوتى ئەمەچیە؟ گۆم کەل و پوله. پەریکی لەبلاوکراوهکان دەرھێناو سەیری کرد کەوا بەکوردی نووسرابوون، گوتى بۆم بخوینەوه چیهو بۆچى مۆرى "رەقابەتى" لى نەدراوه. منیش هیندى تەنگابووم و نەمزانی چى جواب بدەمەوه. گۆم ئەگەر راستیان دەویت، من هیچ پەيوەندىم بەم نووسراوانەوه نییهو ئیمرۆ یەکیک لە کورەکانى کەرکوک لەناو "شارع ئەلرەشید" تکای لىکردووم ئەم گۆنیهتى بۆ بگەینەمە چایخانەى عاشورى کەرکوک. ئەوانیش گوتیان شتى وا نییهو ئەم بلاوکراوانە دژى میرین، ئەگینا مۆرى رەقابەیان لەسەر دەبوو. هەر لەسەر رینگاوه دایان بەزاندوم لەگەڵ بلاوکراوهکان بە مەركەز شوپرتەى وەزیریەیان سپاردم. یەكسەر بردیمانە لای مەاون شوپرتەو دەستیان بە لىكۆلینەوه کرد. من هەر هەمان وەلامم دووپات کردەوه، واتە ئەو قسەى لای "مقارەمە شەعبیەکان" گوتبووم. ئەو جار داوايان لىکردم بلاوکراوهکان بە عەرەبى تەرجومە بکەم. منیش گۆم ناتوانم تەرجومە بکەم و هەرچى هەولیاندا لە شوپرتەکانى ناو مەركەزەکە کەسیان دەست نەکەوت بۆیان تەرجومە بکات. لە ئەنجامدا ناردراین بۆ شوپرتەى "قەزڵ" و لەویش هەرەمان ئىفادەم بەبى زیادوکەم دایەوه. لەوینە

ئەوجارە رەوانەى "ئەمنى عامە"يان كردم. ئەمنى عامە ئەو كاتە لە گەل "مودىرىيەتى عامى شورپە" لە "مەركەزى سەراى كۆن" لە يەك نىزىك بوون. كاتى گەيشتىنە ئەمنى عامە، سەعات ۱۲ى شوو بوو. بەو ھەموو راوھستانو ھاتنو چوونەو، زۆر ماندوو بوومو لەبەيانىھەو ھىچ خواردينىشم نەخواردبوو. لە ئەمنى عامەش ديسان ھەرھەمان ئىفادەم داىھەو. معاون ئەمنەكە ناوى محەمەد شىتو پىاويكى باش دياربوو. چونكە دەيزانى زۆر ماندووم، منى دانا تا ھىندى پشوو بەدم. لە دواى دا بۆ تەرجومەى بىلاوكراوھكان ناردى يەككىيان ھىنا بە ناوى محەمەد عەزىز كە ئەوئىش ھەر معاون شورپەى ئەمن بوو، بەلام بە دىشداشەوھەتو پىنشەكى پرسىيارى لىكردم گوتى برام تۆ لە كوردستان خەلكى كام شوئىتى؟ گوتم خەلكى پشەدم. گوتى ئاغای يا كرمانجى؟ گوتم جاران ئاغا بووم، بەلام ئىستا ھىچ. گوتى خزمایەتت لە گەل بابەكر ئاغای گەورە ھەيە؟ گوتم، بەلى خزمین. ئەوئىش ھەستاو زۆر بەخىزھاتتى گەرمى لىكردم و گوتى من لە مالى بابەكر ئاغادا گەورە بوومو بە ئەسل خەلكى گوندى بىتووشى كوردستانى ئىرانم دايكم ھەر لە مالى بابەكر ئاغادا بووھ تا گەورە بوومو لە دواىدا ھاتوئىنە بەغداو ئىستا معاونى شورپەم. ئىتر ھەر سەرپىنى چاويكى بە بىلاوكراوھكاندا خشاندو گوتى لە ساىھى خواوھ ھىچ شتىكى دژى مىرىيان تىدا نىبە. گورج تەرجومەى كردو داىھ دەستى "محەمەد شىتو" ئەوئىش بىلاوكراوھ تەرجمەكراوھكەى لە گەل نووسراويكى داىرەى ئەمنى عامەى نارد بۆ حاكم تحقىقى (رەسافە) بۆ ئەوھى بە كەفالت بەرھەلدا بكرىم. كات دووى شوو بوو كە وھرامى حاكم ھاتەوھو بىرىارى توقىفى دا بووم. راستى محەمەد شىتو محەمەد عەزىز زۆر پىنيان ناخۆش بوو و گوتيان ئىنە دەزانىن كە حاكم خۆى شىوعىيەو لە دژى پارتى ئەم بىرىارە نابەجىو ناھەقەى داوھو ئىستا ھىچ چارە نىبە دەبىن ئىمشەو لە توقىف دا بىمىتىو بۆ بەيانى ئاگادارى "عەبدولباقى كازم" مودىر شورپەى عام دەكەين كە بە دەستەلاتى خۆى بتوانىت بە كەفالت بەرھەلدات بكات. بەھەر حال ئەو شەوھ خستىانمە بەندىخانەو، چ بەندىخانەيەك؟ ژوورىكى سى بەچار نىزىكەى چل تا پەنجا

کهسی تیدابوو. ئەو شەووە وامدەزانی که خراومەتە ناو گۆرۆ گۆرەوشار دەدریم، چونکه به دریزایی تەمەنم نەکهوتبوومە ناو بەندیخانەى گشتى یەو. ماوەى چوار رۆژى تەواو لەناو بەندیخانەدا چاوەروانى ئەووە بووم که بەلکو محەممەد شىتو محەممەد عەزىز لای "عەبدولباقى کازم" شتىکم بۆ بکن، بەلام هەر لە بىریان چووبوومەو. ئىنجا وىستم خۆم هەولێک بەدم، دىتم لە نىشکچىکانى شورپەى بەر دەرگای بەندیخانە یەکنىکان سەروشکلى لە کورد دەچوو، بانگم کرد گوتم تۆ کوردی؟ گوتم فرموو چى ئەمر دەکەى. زۆر پىاوانە هاتە پىشو گوتمى من خەلکى گوندى "چەرمەگام". گوتم دوو کەلىمە دەنووسم بۆم بگەینە "ئوتىلى ترۆکادىرۆ" گوتمى بەسەرچاوە. تەنیا هەر ئەوئەندە وىرام که لە سەر پارچە کاغەزىکى وەکو "نوشتەى مەلا" بە ناوى نەپتى خۆم "رنجىەر" بنووسم: "من ئىستە لە بەندیخانەى مەرکەزىم و دامە دەستى شورپەکە. بە دەمىش (شفاهەن) تىمگەياند که لەئوتىلەکە بىروانە قاتى سىو ژمارەى ژورەکەشم پىندا. چەندى کردم، پارەى کرىنى ترۆمبىلىشى لىوهرنەگرتم و رۆىشت. ئىتر زۆرى پىنەچوو سالىح حەيدەرى ئەندامى مەکتەبى سىاسى هاتەبۆلام و پىنخەف و خواردن و شتى بۆ هىنام و گوتمى ئىمە وامان دەزانى تۆ دەمىکە گەپەشتووىتە کەرکوک. منىش باسەکەم بۆ گىزایەووە و پىنگوت ديارە ئەو کاتەى ئەو بلاوکراوانەم لەئىووە وەرگرتووە، سىخوړ (جاسووس) لەلای خۆتانەووە دەرچوووە و ناگادارى دایرەى "مقاومەى شەعبى" کردووە، ئەگىنا چۆن ئەمانە یەکسەر هاتنەپىش ئەو تاکسىیەى که من سواری بووم؟ گوتمى باشە هەر ئىستە دەچمە لای مامۆستا هەمزە که ئەوىش بچىتە لای مەلامستەفا که بەلکو چارەبەک بەزۆرنەو. هەر بۆ رۆژى دووهم بۆ لای مودىر شورپەى عام "عەبدولباقى کازم" داوايان کردم و دىتم شىخ سادق بىرازای مەلامستەفا لای عەبدولباقى دانىشتوووە و هەردوکىان هەستان و بە گەرمى بەخىرەاتنىان کردم و عەبدولباقى گوتمى تۆ لە ئىفادەى خۆتدا گووتووتە من پەيوەندىم لەگەل پارتىدا نىیە. ئەى کەوايە بۆچى ئىستا شىخ سادق هاتوووە و خەرىکى کارەکەى تۆیە؟ منىش گوتم مەلامستەفا نەک هەر سەرۆکى پارتى، بەلکو سەرۆکى هەموو گەلى

كوردهو دهبن به كاری هموو كهسینكهوه ماندوو بیت. ئیتر ناوبراو به دهسته لاتی خۆی به كهفاله تی شیخ سادق به ره لدا ی كردم و بلاو كراوه كانیشی دایه وه دهستی خۆم گوتی بیانگه یه نه ئو شوینه ی كه پیت سپیتر دراوه. گوتم ئه گه نووسراویكم پین نه بیت. دیسان له ریگا ده مگر نه وه. ئه ویش گوتی ناتوانم نووسراوی ره سمی بدهم، به لام له هر جینگاین تۆ گیرای، هر ده تهیننه وه لای خۆم. به هر حال بلاو كراوه كانم وه رگرته وه هر ئو شه وه به شه مه نده فیری ده ره جه یه ك رژیستم و بۆ به یانی گه یشتمه كه ركوكو یه كسه ر چومه مالی كاك عومه ر ده بابو و بلاو كراوه كانم پیندا. ئه ویش گوتی چه ند رۆژه برادران له به غدا وه ته له فۆنیان بۆ كردوم كه شته كانمان به هۆی فلان كه سدا ناردوون و من هر چاوه پروان بووم. منیش رو داوه كه م بۆ باس كردو هه ره مان رۆژ هاتمه وه بۆ پشده رو وامزانی كه كۆتایی به م ئیشه هاتوو وه جارێكی تر دادگا بانگم ناكاته وه. به لام وه كو من تێگه یشتبووم واده رنه چوو. هر دوا ی سی چوار رۆژ به برووسكه یه كی تاییه تی و به په له له دادگای عورفی عه سكه ری داوا كرام، به مه رچن له ماوه ی ۴۸ سه عاتدا له دادگای سه ربازخانه ی "وه شاش" ئاماده بم. منیش چومه لای مامۆستا هه مزه و به یه كه وه رژیستینه لای مه لامسته فا. ئه ویش شیخ سادقی له كه لا ناردمه وه لای عه بدولباقی كازم و ناوبراو گوتی دیاره حاكمی "ره سافه" به ربه ره كانی ئیمه ده كات، نه گینا پنیوستی به وه نه ده كرد ئه م ئه وراقانه بدریته دادگای عورفی عه سكه ری. گوتی سه رۆكی دادگای عه سكه ری شه مسه دین عه بدوللا براده ری خۆمه و كاریكی وا ده كه م یارمه تیتان بدات. هه ره مان كات ته له فۆنی بۆ كردو نووسراویكیشی پیندا م و گوتی له كاتی پشوودانی دادگادا ئه و كاته شه مسه دین عه بدوللا ده چیته وه ژووره كه ی خۆی ئه م نووسراوه ی بۆ بنیره ژووره وه.

عه بدولباقی كازم خۆی یه كێك له ئه فسه ره كانی زۆر نیزیكی عه بدولكه ریم قاسم بوو و به شیوه ی كاتی له شورته ی عامه دانرابوو. هر ئه و كاته رژیستمه "وه شاش" و دیتم به سه دان كه س له ده رگای دادگا وه ستاونو هه ره یه كه یان به تاوانی داوا كراون. هه روه ها زۆر له پاریزه ران خه ريكی

وهگرتنی داوای خه لکنو یه ک دوانیکیان داواشیان له من کرد که به پاریزه‌ری
 خۆم بیانگرم، به لām له بهرئه‌وه‌ی نووسراوی عه‌بدولباقیم پی‌بوو، له خۆم
 نه‌ده‌ترسام تا پاریزه‌ر بگرم. دیتم "مقاومه‌ شه‌عیه‌کان" و شوفیزی تاکسیه‌که‌ش
 له‌وئ وه‌ستان که ئه‌وانیش وه‌کو من داواکراو بوون. به‌ه‌رحال تا نیوه‌رژ
 ویستام و کاتی پشودانی دادگا هات و منیش ژووره‌که‌ی شه‌مه‌دین عه‌بدوللām
 به‌ پرسیار دۆزیه‌وه‌و نووسراوه‌که‌م دایه‌ ده‌ستی فه‌راشه‌که‌ی و ئه‌ویش بانگی
 کردمه‌ ژووره‌وه‌و گوئی تۆی نووسراوی عه‌بدولباقی کاژمت هیتاوه‌؟ گوتم
 به‌ئێ. ناوبراو مه‌به‌ستی ئه‌وه‌بوو به‌ سه‌روشکل بمناسیت. له‌ داوای چه‌ند
 سه‌عات بۆ ژووری دادگا بانگیان کردم و خستمیانه‌ ناو "قه‌فه‌سی ئیتیهام" و چه‌ند
 ئه‌فسه‌ری‌تری به‌ روتبه‌ی عه‌میدو عه‌قید که ئه‌ندامی دادگا بوون، دانیشتبوون.
 داواکاری گشتی (مدعی عام) لایحه‌ی تۆمه‌تی منی خوینده‌وه‌و به‌ چه‌ند ماده‌ی
 یاسایی داوای حوکم‌دانی کردم. منیش راستی ترسام له‌وه‌ی که‌وا بیستبووم
 بریاره‌کانی دادگای عورفی عه‌سکه‌ری شتیکی دوور له‌ یاساو به‌ که‌یفی خۆیانه‌.
 ئه‌مجا مقاومه‌ شه‌عیه‌کان له‌سه‌ر من ده‌ستیان کرد به‌ قسه‌ی خراپ، به‌ لām
 شوفیزی تاکسیه‌که‌ گوئی من ناگاداری هیچ نیم و ته‌نیا کرنی خۆم وه‌رگرتوه‌.
 ئه‌مجا منیش وه‌کو شریتی ته‌سجیل هه‌ر قسه‌که‌ی جارنم دووپات کرده‌وه‌.
 سه‌رۆکی دادگا پرسیاری لیک‌کردم و گوئی تۆ نویژ ده‌که‌ی؟ گوتم چۆن ئیسلام
 نویژ ناکات؟ گوئی سویند ده‌خۆی که نه‌ته‌زانیه‌و ئه‌و بلاوکراوانه‌ له‌ دژی
 میرین؟ گوتم به‌ئێ سویند ده‌خۆم و له‌وئ به‌ قورئان سویندیان دام و ته‌بره‌ئه‌
 بووم. راستی من سویندم به‌ درۆ نه‌خوارد، چونکه‌ ئه‌و کاته‌ی مه‌کته‌بی سیاسی
 بلاوکراوه‌کانی پیندام گوئیان هیچ شتیکی دژی میری‌یان تیندا نه‌نووسراوه‌، جگه‌
 له‌ هیندی ره‌خنه‌ و ره‌خنه‌کاری له‌ دژی هیندی له‌ کاربه‌ده‌ستانی عه‌سکه‌ری
 وه‌کو "مسته‌فا راغب" و ئه‌وانه‌ که ئه‌و کاته‌ له‌ کوردستان ئیشیان ده‌کرد. ئیتر
 هه‌ر چۆنیک بوو خواوه‌ند به‌ لوتفی خۆی رزگاری کردم، ئه‌گینا که‌متر له‌ دوو
 سال حوکم نه‌ده‌درام.

ئىجازەتى رەسمى بۇ پارتى و دەرچوونى رۇژنامەى خەبات

داوى ھاتنەھەى مەلامستەفا بۇ عىراق، پارتى دىموكراتى كوردستان زۇر بووژايەھەو لەناو كوردستاندا خەلك رووى كرده پارتى و رۇژبەرۇژ زىاتر دەھاتنە رىزى رىكخستەھە. لە ئاستى سىياسىشدا پارتى دەورى خۇى وەرگرت و لە كاتىكدا كە جارن دانىان بە پارتىدا نەدەھىتاو لە بەرە "جىبەش" وەريان نەدەگرت، ئەمجار ھەموو حىزبە سىياسىەكانى عىراق ئامادەبوون لە پارتى نىزىك بىنەھە. پارتى بە ماوہىەكى كەم ئەو سەرکەوتنەھى خوارەھەى وەدەستەھىتان:

۱- حكومتى عەبدولكەرىم ئىجازەتى رەسمىدا بە پارتى كە چالاكى سىياسى خۇى بە ئاشكرا بنوئىنەو بارەگاكانى خۇى لە ھەموو پارىزگاكانى كوردستان و ھەروەھا بەغدادا بكاٹەھە.

۲- رۇژنامەى خەبات رۇژانە لەلایەن پارتىەھە دەرچوو و لە ھەموو رۇژنامەكانىترى عىراق باشتر و زىاتر دەفرۇشرا.

۳- حكومتى عەبدولكەرىم قاسم لە مادەى "۳" دەستورى كاتىدا دانى بەوہداھىتا كە عەرەبو كورد لە نىشتمانى عىراقدا ھاوبەشن كە ئەمە دەقەكەيەتى: "أَنْ الْعَرَبِ وَالْكَرْدِ شُرَكَاءُ فِي هَذَا الْوَطَنِ". لە ھەموو حىزبە سىياسىەكانى عىراقى، تەنیا ھەر حىزبى شىوعى بوو كە ھەمشە دەيگوت پارتى سەر بە جىھانى ئىستعمارىەھە رۇژى لە رۇژان داواى جىابوونەھە دەكات. عەبدولكەرىمىش خۇى لە ھەردوو ئەو حىزبانە (پارتى و شىوعى) دەترساو نەيەويست ھىچ كامىان وا بەرز بىنەھە كە بۇ دەستەلاتەكى خۇى لە دوارۇژدا جىنگاى مەترسى بن. ھەربۇيە كارىكى واى كرد حىزبى شىوعى دووبەرەكى تىبكەوئىتو بۇ ئەو مەبەستەش حىزبىكى شىوعىترى بەناوى "داودصايغ" دروست كردو ئىجازەتى رەسمى پىندا. بەلام بۇى نەكرا لە ناو پارتىدا دووبەرەكى دروست بكاٹ و تەنیا ھەمزەعەبدوللا سكرتيرى پارتى بەخۇى و چەند كادرىكىترى پىنشكەوتوو وىستىيان كە لە پەيرەھە و پروگرامى پارتى لابدەھە و بكەونە سەر ئىتجاھى حىزبى شىوعى. ئەوہبوو مەلامستەفا ماوہى ئەو

لادانی نەداو بە شیوەیەکی نادیموکراتیانە هەمزەیی عەبدوللای لاداو ئیبراھیم
 ئەحمەدی لە جینگای ئەو کردە سکرێتیزی پارێتی. عەبدولکەریم کاتی بۆی
 دەرکەوت لە رینگای سیاسییەوه ناتوانیت پارێتی لاواز بکات، دەستی بە هاندانی
 عەشایرەکانی زیبیری و هەرکی و سۆفی لە دژی مەلامستەفا کردو بە شیوەیەکی
 نەهیتی چەکو پارەشپێدان. دواي ئەوه چەند تیکەهەلچوونیک لەنێوان ئەو
 عەشیرەتانەو بارزانیەکان رووی داو دوژمنایەتی کۆنیان تازە کرایەوه. کێشەکه
 گەیشتە ئەوه کە شێخ ئەحمەدی برای مەلامستەفا چوار کەسی تاییەتی خۆی بز
 کوشتنی ئەحمەدئاغای زیبیری ناردنو لەناو شاری موسڵدا دایانە بەرگولەو
 کوشتیان. ئەم چوار کەسانە خۆیان بە دەستەوه داو لە موسڵ خزانە ناو
 بەندیخانەوهو لە دوايی دا ناردیاننە سلیمانی و پێش ئەوهی حوکم بدرین، لە
 دادگا هەلیان بز رێکەوتو رایان کردو خۆیان گەیاندهوه بارزان. بکوژەکانی
 ئەحمەدئاغای زیبیری بریتی بوون لە مەلاحەسەن بارزانی، هاچاک بارزانی،
 عیسا سوار بارزانی و سەعید کە ناوی باوکیم لەبیر نەماوه. ئەم رووداوه کە لە
 سەرەتای سالی ۱۹۶۱دا رووی دا، سەرلەنوێ دوژمنایەتی کۆنی مابەینی
 بارزانی و زیبیریەکانی تازەکردهوهو ناوچەکانی بادینانیش زیاتر لەچاران
 شیوان و ئالۆزبوون. عەبدولکەریم واتێگەیشت هەستانی ئەو عەشیرەتانە لە
 دژی مەلامستەفا دەبیته هۆی نزمبوونەوهی پلەیی مەلامستەفاو
 سەرلەشیواندن، بەلام بەپێچەوانەوه مەلامستەفا نەک هەرنەترساو سەری
 لێنەشیوا، بەلکو زیاتر رقی لە عەبدولکەریم داگرتو هەولێشی دا کە ئەو
 سەرۆک عەشیرەتانەیی کە خۆیان خستۆتە باوەشی عەبدولکەریمەوه، هەموویان
 لەناو بەریت. ئەوهبوو بارزانیەکان کەوتنە شەرکردن لەگەڵ عەشیرەتی
 تەرادۆست و سۆفی و هەروەها لەگەڵ عەشیرەتی ریکانی و لەلایەکی تریشەوه
 مەحموودکاوانی و چەند کەسیکی تر لە خوشناوهکان سدیق میران تیان کوشت.
 مەحموود کاوانی لەبەر ئەوهی کە ئەندامی پارێتی بوو، وا زانرا کە مەلامستەفا
 هانی داوه کە سدیق میران بکوژیت، چونکە سەر بە عەبدولکەریم قاسم بووه.
 ئەم رووداوهش لە کوردستان بوو بە سەرباری هەموو ئەو رووداوانەیی تر.

ئەمجا عەبدولكەرىم نەيوپىست راستەوخز لە مەلامستەفا بدات وای باشزانی
كە جارێ پارتی بشكێنیت و ئیبراھیم ئەحمەدی سكرتێزى پارتی بە كوشتنى
سدیق میران تاوانبار كردو درایە دادگاوە لەپاش كێشە و بێشەیهك ناوبراو
"تەبرنە" بوو. بە ھەرحال ئەم رووداوانە كوردستان ھەر دەھات و رژۆبەرژۆ لە
زیادبوون دابوون تا ئەوھبوو بارودۆخی كوردستان بە تەواوی شلەژاوە مەلا
مستەفا خۆشى ھاتەو ھاتەو بارزان و نەيوپرا چیتەر لە بەغدا دابنیشیت. ھەرھە
ئەندامان و كەوادیری پارتیش دەستیان كرد بە راكردن لە بەغداوە بەشێكیشیان
لێ گیران.

ئەوجا سەرۆك عەشیرەتەكان لە ناوچەكانی سۆراندا بەتایبەتی ھەبەسی
مامەندئاغاو پشەوری بەكان و مەنگوڕو خۆشناوەتی و جافەتی ھەتا دەگاتەو
عەشیرەتەكانی لای سلیمانی، ھەموویان خۆپیشاندانیکی چەكدارییان لە دژی
عەبدولكەرىم قاسم ساز كردو لە ھەموو سەر شەقامە سەرەكی بەكان
چەكداریان دابەزاند. كەو خۆپیشاندانەدا ئەوداوايانەى خوارەوھەیان لە میری
ھەبوو:

۱- لاگردنی یاسای چاك كردنی كشتوكال. (أصلاعی زراعی)

۲- بژاردنەوھى خەساراتى ئاوى دوكان و دەر بەندی خان. (تعویض)

۳- نەمانى روخسەتى چاندنى توتن. واتە ھەر كەسێ ئازاد بێت بە بێ (أجازەى
زرع) توتن بچینیت.

۴- بەرھەلدانی ھەموو گیراوە سیاسیەكان.

بەلام عەبدولكەرىم قاسم گۆبی بژ ئەم داوايانەى عەشایر شلنەكردو
لەئەنجامدا وای لێھات ھەستانی ئەم عەشایرانە بێتە بناغەو بنچینەیهك بژ
دامەزراندنى شۆرشى ۱۱ى ئەیلولى سالى ۱۹۶۱.

من لێزەدا كۆتایی بە نووسینی یادداشتەكانم دەھێتم و داوا لە خویتەرانی
خۆشەویست دەكەم لە ھەموو كورتیەكانم ببورن. زۆر سوپاس بژ
یەزدانی مەزن كەوا توانای دام ئەم كارە ئەنجام بەدم.

۲۰/۱ى سالى ۱۹۸۲ ئەم یادداشتەم تەواو كردووه.

لهبارهی "ئەنجومەنی ماقوولان" که له پیشه‌وه باسم کرد
له‌وانه‌یه زۆر له خۆینه‌رانی خۆشه‌ویست و تینگەن که ئەو ئەنجومەنه
ته‌نیا هەر شتیکی شکلی بووه‌و ده‌ست‌ه‌لاتی ته‌واوی پێ‌نه‌دراوه. بۆ
روون‌کردنه‌وه‌ی راستی ئەم بابەته، ئەم بە‌لگانه ده‌خه‌مه به‌رچاوی خۆینه‌ری
خۆشه‌ویست:

۱- من به‌چاوی خۆم ئەو ئەنجومەنم چه‌ندین جار دیتووه‌و زۆربه‌ی
ئەندامه‌کانیشم له‌نزیکه‌وه‌ ده‌ناسین.

۲- زۆر که‌سی‌تریش له‌ پیاوانی ناوچه‌ی پشده‌ر خۆیان ئەنجومەنی
پیاوماقوولانی پشده‌ریان وه‌بیر دیته‌وه.

۳- ده‌رکردنی تایفه‌یه‌ک به‌فه‌رمانی ئەنجومەنی پیاوماقوولان که پێک هاتبوو له
چه‌ندسه‌د خیزانیک، به‌لگه‌یه‌کی زیندوویه. هه‌روه‌کو له‌ پیشه‌وه‌ باسم کردووه،
ئەو تایفه‌یه (تایفه‌ی به‌گزاده) هه‌موویان ئامزواو کور‌ئامزای میرئاوده‌لیه‌کان
بوون. ئینجا لێزه‌دا پرسیاریک خۆی قوت ده‌کاته‌وه، ئەویش ئەوه‌یه ئایا هه‌یج
لێپرسراویکی ده‌سته‌لاتدار نه‌ک هه‌رله‌ کوردستان به‌لکو له‌ هه‌موو رۆژه‌لاتی
ناوه‌راستدا رازی ده‌بیت خزم و که‌س و کاره‌کانی وا به‌کۆمه‌ل له‌ناوچه‌ ده‌ربکری‌ن؟
بێ‌گومان نا، هه‌رچه‌ند ئەگه‌ر ده‌رکراوه‌کان تاوانباریش بن، هه‌رگیز شی‌وا
ناگونجیت. ئەوه‌ی ئیستا ئیمه‌ له‌و رۆژگاره‌دا که‌وا به‌ ناوی ئەوپه‌ری
دیموکراتی و مافی مرۆف هه‌یه‌و ده‌بیینین که ئەنجومەنی ئاسایشی نێوده‌وله‌تی
به‌رده‌وام له‌ئیش‌کردن دایه، به‌لام ئایا بریاره‌کانی ئەو ئەنجومەنه‌ی ئاسایش
هه‌موویان وه‌ک خۆی جێبه‌جێ ده‌کری‌ن؟ نه‌خیر، به‌لگه‌ش ئەوه‌یه که‌وا ده‌یان‌و
سه‌دان بریار له‌ دژی جووله‌که‌ ده‌رچوون‌که هه‌مووشیان ته‌نیا مه‌ره‌که‌بی سه‌ر
کاغه‌زنو هه‌یچی‌تر. به‌لام ئەوه‌ی راستی بیت له‌ کاتی‌کدا که‌وا پله‌ی
خوینده‌واریش زۆر نزم بووه‌و به‌ ده‌گه‌ن خوینده‌واریک له‌ناو گونديکدا ده‌ست
نه‌که‌وتووه، ئەو ئەنجومەنه‌ی پیاوماقوولانی پشده‌ر بۆ ده‌رخستنی مه‌ودای
دیموکراتیه‌ت و پیشکه‌وتن نیشانه‌یه‌کی دیارو رازاوه‌ بوو. به‌هه‌ر حال ئەوه
بووه‌ بارودۆخی ناوچه‌ی پشده‌ر که‌وا له‌ژێر سینه‌ری ئەو یاسا جوانه، یاسای

دیموکراتیبه و نازادیکوازی دا نهو عه شیره ته گوره یه بز ماوه یه کی زور
به پوهی نازادی و سه به رزیبه وه ژیاون و ناوبانگی پر له شانازی و سه روه ریبان
بز خزیان به جی هیشتوه.

لیکولینه وه یه ک دهر باره ی "بابانی" و "میرناودهلی"

وه کو خزم له باپیرم حاجی ره سول تاغاو هروه ها بابه کری
سه لیم تاغای (بابه کر تاغای گوره) بیستومه. میرناوده لیه کان و بابانیه کان
له پشته وه ده چته وه سه ریه ک بنه ماو هروه ها فه قی نه حمه دی داره شمانه ش هر
ده چته وه سه ر ره چه له کی "میرناو نه بدالی گوره"، واته عه شیره تی میرناوده لی.
به لام به راستی بزمان ساغ نه بزته وه داخو به چند پشت ده گه نه وه یه کتر.
دیسانه وه ش لیمان روون نیبه که داخو بنه ماله ی بابانی و میرناوده لی تا چند
له یه که وه نزیکن. جاریکیان برای به ریزو نووسه ری به ناوبانگ کاک جه مال
بابان پنش نه وه ی نه م یادداشته چاپ بکریت، هاته لام. هر هه مان پرسپاری
لیکرم که نایا بابانیه کان و عه شیره تی میرناوده لی تا چند له یه که وه نزیکن؟
منیش وه کو هه همیشه نووسیومه، وه لام نه وه بوو که به لام له ناو نیمه دا واته
ناوچه ی پشده رو رانیه دا باس ده کریت و له پیرو پینشینیه کانی خزیان بیستویانه،
کاکه میرو کاکه شیخ دووبرا بوون و له ره چه له کی میرنه بدالی گوره و له
شاروچکه ی "مه رگه" دانیشتون. هه ردووکیان به خه نجر یه کتریان کوشتوه.
گوزیا مندالیکی نیرینه که نه وکاته شیره خوره بووه، له پشتی کاکه میر به جی ماوه و
دایکی هه لیگرتوه و بردوویه ته گوندی "خدران" له ناوچه ی بیتوین. نه و کوره
ناوی نه حمه د بووه و پاش نه وه ی گوره بووه، دایکی هیتاویه تی بز ناوچه ی
پشده رو له گوندی "دارشمانه" نیشه جی بووه. له وچ به نه حمه د خدران ناویان
بردوه. گوزیا نه حمه د خدران ژنیکی نه وروپی هیتاوه که نه ویش چیروژکیکی
دوورودریژه و زور له نووسه ران و روشنبیران نه وه یان بیستوه و پیویست
ناکات له و چند دیره دا باسی بکه م. نه وجا نه حمه د خدران دهستی به خویندن
کردوه و ناوه که ی گزراوه به فه قی نه حمه دی دارشمانه و کوریک ی هه بووه به

ناوی میرسلیمان و له قهلاچوالانی نزیك سلیمانی ئەمارهتییکی بچووكیان دامهزاندوو. بابانیهكان له رهچهلهکی میرسلیمانن. ههروهها فهقی ئەحمهه كوریکیتیریشی به ناوی میربوداخ ههبووه و لهگوندی "گرددباخ"ی پشدهر دانیشتوو. ئەو گونده نزیکی شاری قهلازیهو نیستهش هه به و ناوه ماودتهوه.

جاریکیان کاک مهسعوودمههمهه جهلیزاده بۆی گیزامهوه کهوا بنهمالهی ئەوانیش هه لهگهل میرئاودهلیهكان بوون وله "جزیره ئیبن عومه"وه به یهکهوه هاتوونه ناوچهی پشدهرو داوای لیکردم که له یادداشتهکهی خۆمدا تۆماری بکه. هه به قسهی ئەو و گۆیا جهلیزادهكان له گوندی "بیگلاستی" ناوچهی پشدهر نیشتهجی بوون و پاش چهندین سالان ئەوجار هاتوونهته شارۆچکهی کۆیه.

نوسەر له چه‌ند دتیرنگدا

* هر چه‌ند خزی له ره‌چه‌له‌کی ئاغا‌کانی میرئاوده‌لییه، به‌لام هرگیز پشتیوانی له دابو نه‌رتی ئا‌غایه‌تی نه‌کردوو. به‌لکوو همیشه دژی‌شی وه‌ستاوه. زۆر جارانی‌ش به‌و هژی‌وه که‌وتۆته به‌ر تانه‌وتوانجی خزم و عه‌شیره‌ته‌که‌ی خزی.

* همیشه له‌و بیروبا‌وه‌ره دابوو که‌ کیشه‌ی گه‌له‌که‌ی گه‌لی کوردستان، کیشه‌یه‌کی ره‌وا‌یه‌و ده‌بی هه‌موو مرۆفیکی نیشتمان‌په‌روه‌ری کورد به‌رگری و فیدا‌کاری بۆ بکات، هر له‌ ته‌مه‌نی لا‌ویدا چۆته ناو ریزی بزوتنه‌وه‌کانی نیشتمانی.

* له‌ چله‌کاندا په‌یوه‌ندی به‌ حیزبی "ه‌یوا" کردوو و بۆته ئه‌ندام و پاشان حزبی "ژکو" هه‌روه‌ها کاتی کۆماری مه‌هاباد له‌ به‌رکانی شه‌ردا به‌شداری کردوو. نووسرا‌وه‌ی ره‌سمی و خه‌لاتی تاییه‌تی و ریزلێتانی له‌ لایه‌ن هه‌ردوو شه‌هیدانی مه‌زن و سه‌ربه‌رز پێشه‌وا قازی محه‌مه‌د و ژنرالی محه‌مه‌د حوسین خان (سه‌یفی قازی) وه‌رگرتوو.

* له‌ کاتی کۆماری کوردستان له‌ سالی ۱۹۴۶ زۆره‌ولی داوه بۆ خویندن له‌ ئه‌کادیمیای سیاسی و عه‌سکری بچیته "باکو" هه‌موو پندا‌ویستییه‌کانیشی له‌ لایه‌ن پێشه‌وا‌ی شه‌هیده‌وه بۆ ئه‌و سه‌فه‌ره بۆ جینی‌ه‌جی کراوه. به‌لام باوکی ها‌توو و نه‌یه‌نیش‌توو بچیته سه‌فه‌ر.

* هر له‌ سالی ۱۹۵۰ دا بۆته ئه‌ندامی پارتی دیموکراتی کوردستانی عێراق و هه‌روه‌ها له‌ یه‌که‌م رۆژی هه‌لگیرسانی شوێشی ئه‌یلوولی مه‌زن له‌ سالی ۱۹۶۱ دا چه‌کی پێشمه‌رگایه‌تی کردۆته شان و له‌ یه‌که‌م بنکه‌ی پێشمه‌رگه که‌ ئه‌ویش له‌ گوندی "دیری" ناوچه‌ی ماوه‌ت ده‌ستی به‌کار کردوو.

- * له‌سه‌ره‌تای سالی ۱۹۶۲ بۆته لئپرسراوی عه‌سکه‌ری له ناوچه‌کانی "شارباژیر" و له رزگار کردنی هه‌موو ناوچه‌کانی شارباژیر و پینجۆین ده‌وری سه‌ره‌کی هه‌بووه. له‌کۆتایی هه‌مان سالدا کراوته‌یه‌مانده‌ی هیزی سه‌فین.
- * له‌ ۱۹۲/۶/۲۵ له‌شه‌ریکی خۆیناویدا له‌ به‌ره‌ی "هه‌یه‌سولتان" بریندار بووه‌و بۆ چاره‌سه‌ری برینه‌که‌ی ناردراره‌ته‌ ده‌روه. هه‌ر به‌و زامه‌شه‌وه‌ چاوی چه‌پی له‌ ده‌ست داوه.
- * له‌ سالی ۱۹۶۴ دا به‌ فرمانی تایبه‌تی سه‌رۆک بارزانی نهر کراوته‌یه‌مانده‌ی هیزی باله‌ک له‌ ناوچه‌ی باله‌کایه‌تی (گه‌لاله).
- * هه‌رگیز نه‌یویستوه‌ خزی بۆ نه‌ندامه‌تی له‌ کۆمیته‌ی ناوه‌ندی پارتی پالیوتی و خزی به‌ کاروباری سیاسیه‌وه‌ بیه‌ستیه‌وه‌، هه‌چ جارێک له‌ کۆبوونه‌وه‌و کۆنگره‌کانی پارتیدا به‌شداری نه‌کردوه‌.
- * له‌ هه‌موو کۆبوونه‌وه‌کانی عه‌سکه‌ریدا به‌شدار بووه‌و بیروبو‌چوونه‌کانی خۆشی به‌ی پینچو په‌نا ده‌ربهریون.
- * سالی ۱۹۶۵ بۆته‌یه‌مانده‌ی هیزی تایبه‌تی (قوات‌الخاصه‌) واته‌ هه‌یه‌ تایبه‌تی‌که‌ی خۆدی سه‌رۆک بارزانی نهر.
- * له‌ ساله‌کانی ۱۹۶۵ هه‌تا کۆتایی سالی ۱۹۷۵ خزی وه‌ک فه‌رمانده‌ی هه‌یه‌ له‌ هه‌موو شه‌ره‌کانی "هندرین" و "زۆزک" و "گه‌رووی عومه‌رئاغا" و "چای کۆزه‌ک" به‌شدار بووه‌.
- * دوا‌ی ریکه‌وتنه‌که‌ی ۱۱ ئازاری سالی ۱۹۷۰ کراوته‌یه‌مانده‌ی ئامرفه‌وجی "هه‌رس حدوود" به‌ ناوی فه‌وجی (۱۰) ده‌ی باله‌ک.
- * سالی ۱۹۷۱ کراوته‌یه‌مانده‌ی مه‌کته‌بی عه‌سکه‌ری جگه‌له‌ ئیش و کاری ئامرفه‌وجیه‌که‌ی خزی که‌ هه‌یبوه‌.

* له سالی ۱۹۷۲ له سه‌رداوه‌تنامه‌یه‌کی لیژنه‌ی مه‌رکه‌زی حیزبی شیوعی سؤقیه‌تو به فرمانی سه‌رۆک بارزانی نهمر له‌گه‌ل چه‌ند براده‌ریگی لێپرسراوی سیاسی و عه‌سکه‌ری رۆیشتۆته روسیاو له‌ شاره‌کانی مۆسکۆ، لنین‌گرادو ناوچه‌کانی سه‌ر دریای ره‌ش‌وه‌روه‌ها هاوینه‌ هه‌واره‌کانی "قه‌فقاش" بۆ ماوه‌ی ۳ مانگو نیو ماوه‌ته‌وه و میوانی تایبه‌تی لیژنه‌ی مه‌رکه‌زی حیزبی شیوعی روس بوون.

* سالی ۱۹۷۷ کاتی پنه‌نه‌نده بوون له‌تاران واته پاش روودانی کاره‌ساته‌که‌ی شوپشی ئه‌یلوولی مه‌زن، ئه‌وکاته کراوته لێپرسراوی لیژنه‌ی کاروباری پنه‌نه‌ده‌کانی کورد له‌ ئێران.

* له‌ساله‌کانی ۱۹۷۲ و ۱۹۷۶ دووجاران بۆ چاره‌سه‌ری نه‌خۆشی روه‌ی کردۆته له‌نده‌ن.

* له‌ ۱۹۷۹/۸/۲۰ واته پاش کۆچی دوا‌ی سه‌رۆک‌بارزانی نهمر وازی له‌ هه‌موو کارو کرده‌وه‌یه‌کی سیاسی هه‌تاوه‌و گه‌راوه‌ته‌وه خاکی عێراق و یه‌کسه‌ر چۆته "حه‌ج" و ئه‌و واجبه‌ ئایینی‌یه‌ی خۆی به‌جێ هه‌تاوه‌و وه‌کو باوه‌رداریکی موسوڵمان.

نووسینه‌کانی نووسه‌ری ئەم یادداشتانه

* له‌سالة‌کانی ۱۹۵۹ و ۱۹۶۰ دا له‌رۆژنامه‌ی "خه‌بات‌ی پارتی دیموکراتی کوردستاندا نووسینی‌هه‌بووه.

* له‌سالة‌کانی ۱۹۸۰ له‌گۆفاره‌کانی ره‌نگین و کاروان که‌ئوکات له‌لایه‌ن به‌ریوه‌به‌رایه‌تی رۆشنییری به‌زمانی کوردی له‌به‌غدا ده‌رده‌چوون، بابته‌ی بلاو کراوه‌ته‌وه.

* یادداشتی هه‌یه‌ده‌رباره‌ی کۆماری کوردستان له‌مه‌هابادو به‌مه‌رجی خۆی به‌شداری کردووه له‌به‌ره‌کانی شه‌رداو ئه‌و یادداشتانه له‌کوردیه‌وه وه‌رگێرداونه‌ته‌سه‌ر زمانه‌کانی عه‌ره‌بی و ئینگلیزی.

* چه‌ند به‌رگ یادداشتی هه‌له‌له‌سه‌ر شوێرشێ ئه‌یلوولی مه‌زن که‌وا خۆی به‌شداری تیداکردووه‌وه‌کو لێپرسراوی هه‌یزه‌کانی پێشمه‌رگه و به‌رگی یه‌که‌می ئه‌و یادداشتانه‌ش به‌کوردی و عه‌ره‌بی و ئینگلیزی چاپ و بلاوکراونه‌ته‌وه.

* یادداشتی به‌رگی دووه‌می شوێرشێ ئه‌یلوولی مه‌زن ئاماده‌یه‌بۆ چاپ‌کردن، به‌لام به‌داخوه‌چه‌ند رینگزیک هه‌یه‌سه‌باره‌ت به‌چاپ‌کردنی

* یادداشتیکی هه‌یه‌له‌سه‌ر شوێرشێ سمایل ئاغای سمکۆ له‌به‌غدا له‌سالة‌کانی ۹۰ چاپ کراوه.

* کوراسه‌یه‌کی هه‌یه‌ده‌رباره‌ی ژیانی خه‌لکی کوردستان پێش‌سالة‌کانی ۱۹۷۰ ئه‌ویش چاپ‌نه‌کراوه

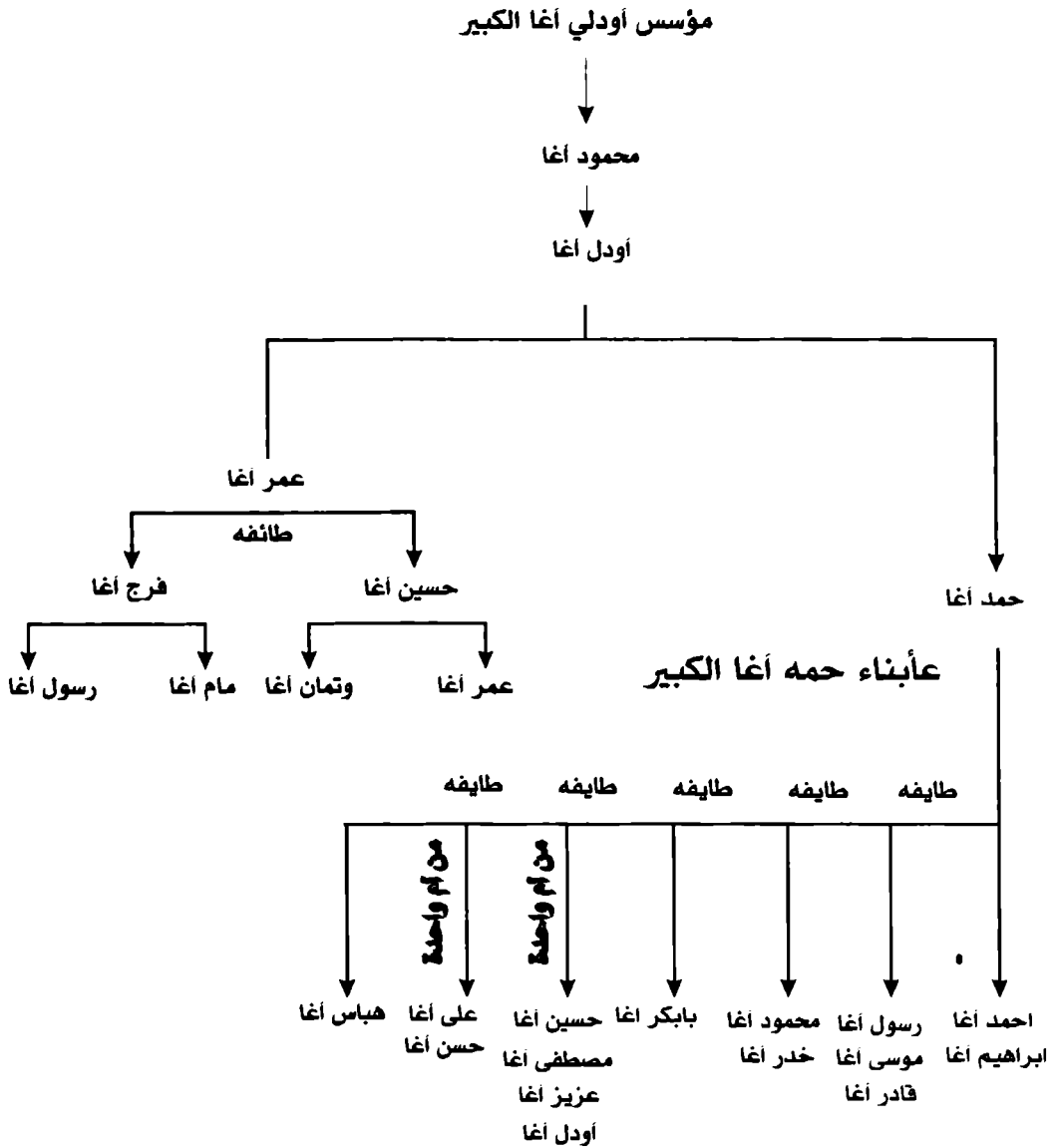
* کوراسیه‌کی‌تری ده‌رباره‌ی شوێرشێ شینخ عوبه‌یدوللای نه‌ه‌ری له‌سالی ۱۸۸۰ دژی هه‌ردوو رژیمی ئێران و تورک هه‌یه، تا ئیستا چاپ‌نه‌کراوه.

* کاتی په‌ناهنده‌بووه له‌ئێران، سالة‌کانی ۱۹۷۸ و ۱۹۷۹ زۆر نووسینی فارسی هه‌بووه له‌رۆژنامه‌کانی "که‌یهان" و "ئیتلاعات" دا سه‌باره‌ت به‌و درۆ هه‌لبه‌ستانه‌ی که‌له‌لایه‌ن چه‌ند ئاخوندیکی توندڕۆی وه‌ک "خه‌لخالی" و

"جەلالەدینی فارسی" ئاراستەى پەناھندەى كوردى دەكردو بە شاپەرەست ناویان دەبردو ھەرۆھا خولێخۆشبوو قاسملووش زۆرچاران لە رۆژنامەكاندا پەناھندەى كوردى خستە ژێر پلارو بوختان، نووسەر لەو رۆژناماندا ھەلامى داونەوھ.

* ئیستەش پینج بەرگی ئامادەكراوى ھەیە بۆ چاپكردن دەربارەى شۆرشى ئەیلوولى مەزن بەلام بەداخوھە بارودۆخى ناوخۆ و ھەل و مەرجى سیاسى ئەمپۆى ھەریمی كوردستان ئەو بوارەمان بۆ نارهخسینیت كە ھەموویان چاپ بكرین.

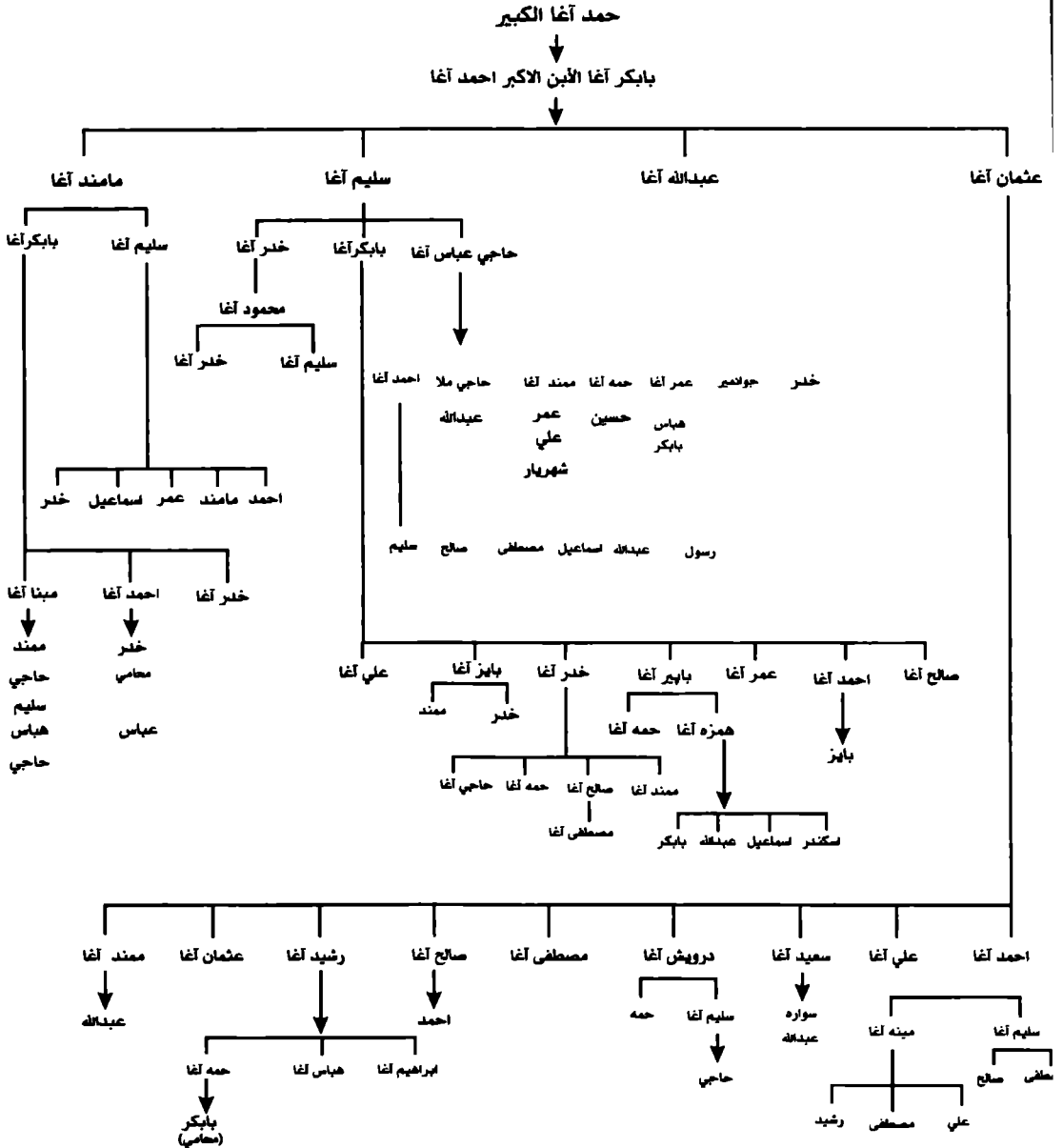
شجرة رقم (١) عشيرة ميد القادمون من جزيرة ابن عمر

كان حمد اغا له (١٧) زوجة و المعلوم حالياً اسم (١٥) من أبناء حمد اغا الكبير ... و تم التعرف عليهم حسب نسب الأم/ ويسمى كل منهم بأسم اخير الاكبر هذه الشجرة تحتوي أسماء الابناء الغاية الظهر الخامس

شجرة رقم (٣) أبناء حمد آغا الكبير حسب نسب الأم (طائفة بابكر آغا)

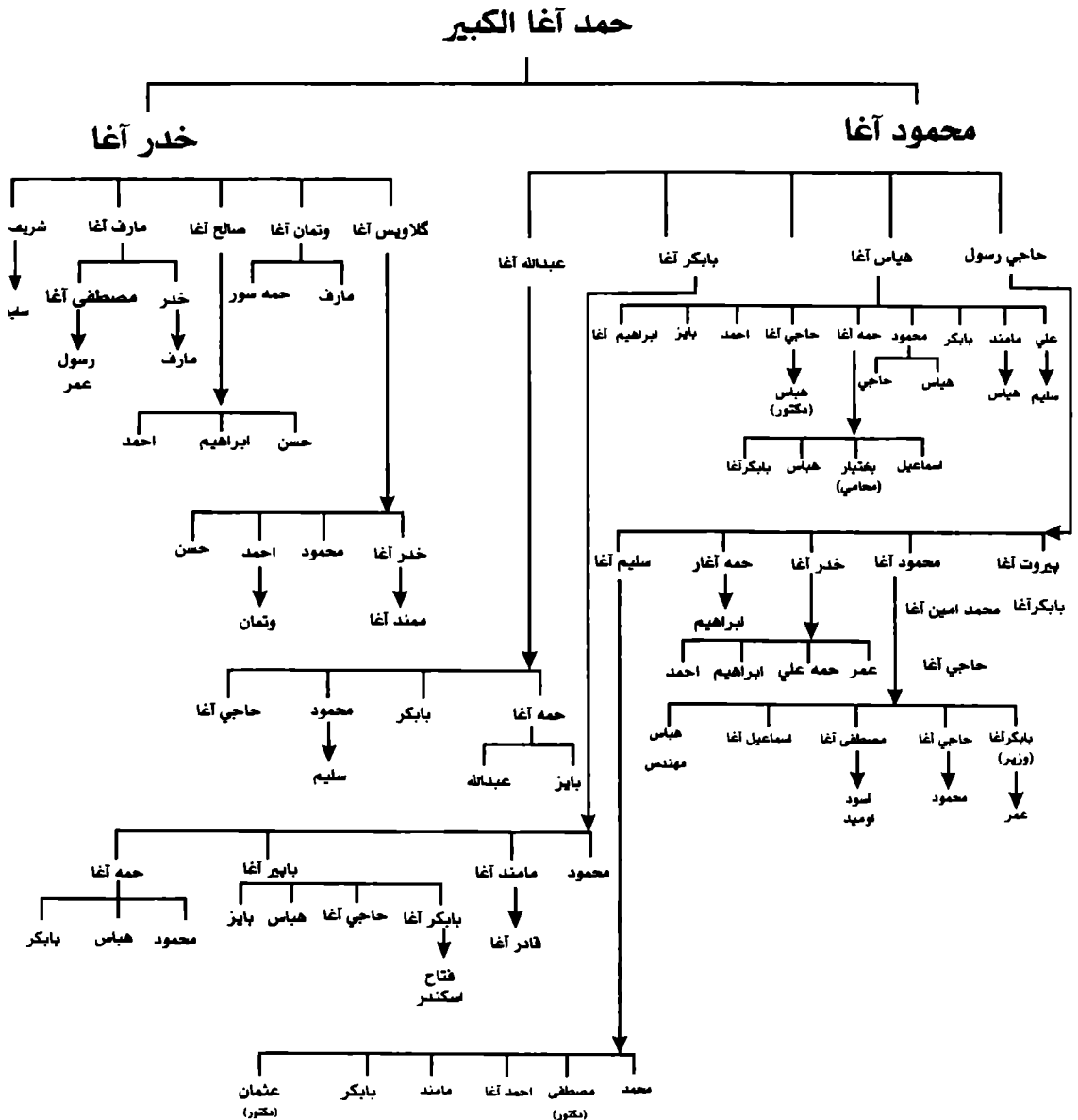
بابكر آغا هو الابن الأكبر لأولاد حمد آغا

هذه الشجرات تحتوي على ابياء الابناء لغاية الظهر الخامس فقط وذلك لتعذر

كتابة ابياء الباقيين كونهم كثيرون و من الجيل المعاصر

شجرة رقم (٤) من أبناء حمد آغا الكبير حسب نسب الأم (طائفة احمد آغا)

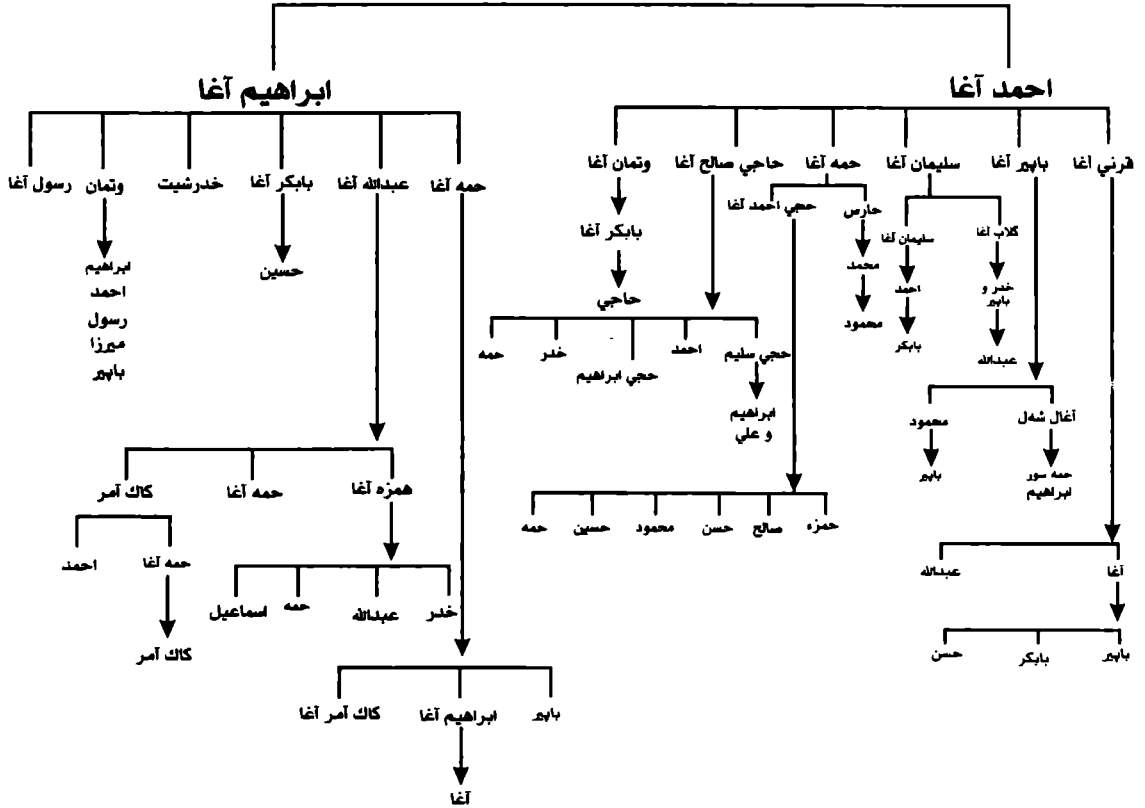

هذه الشجرات تحتوي على اسماء الابناء لغاية الظهر الخامس فقط وذلك لتعذر

كتابة اسماء الباقيين كونهم كثيرون و من الجيل المعاصر

شجرة رقم (5) من أبناء حمد آغا الكبير حسب نسب الأم (طائفة احمد آغا)

حمد آغا الكبير

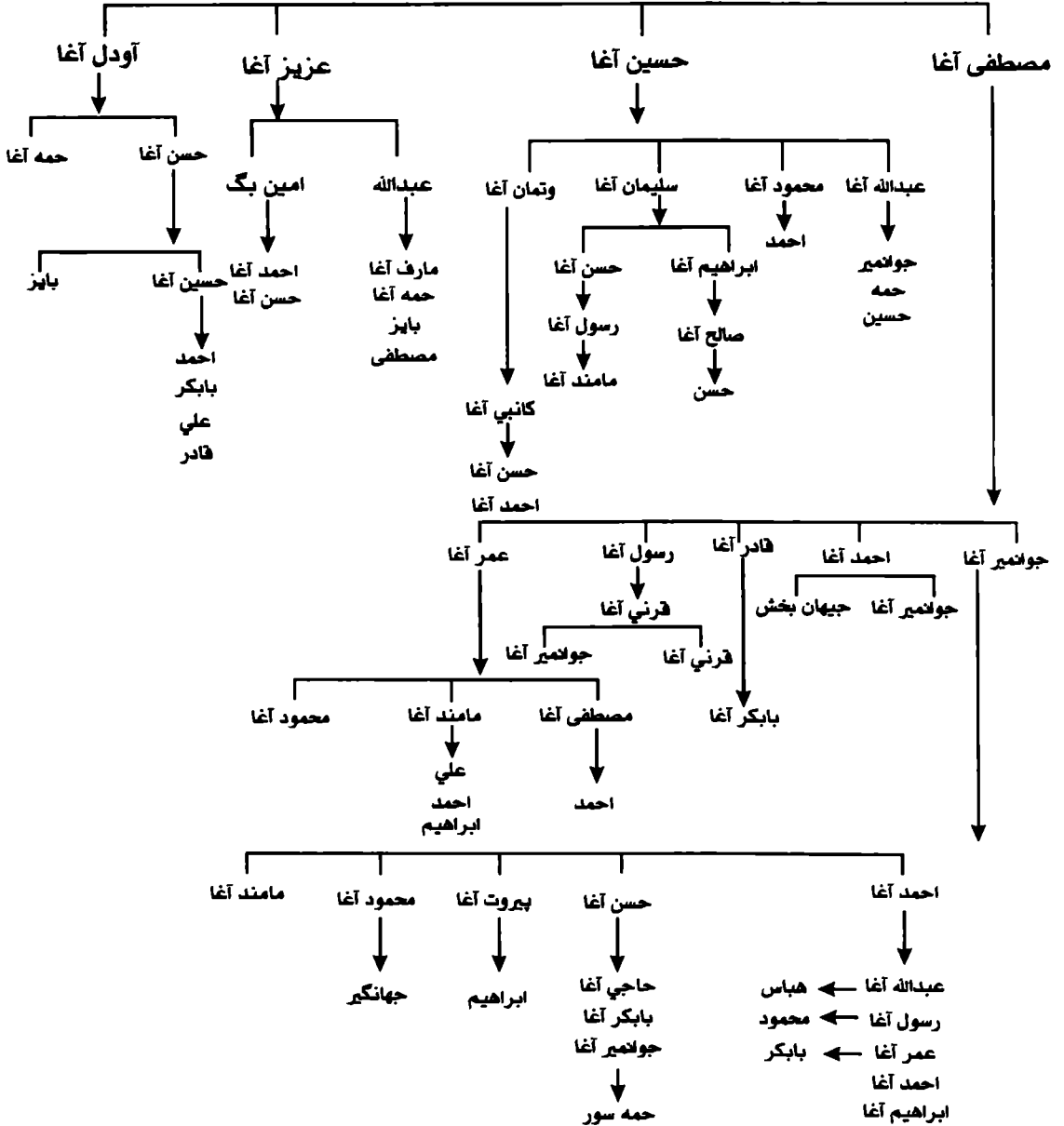

هذه الشجرات تحتوي على اسماء الابناء لغاية الظهر الخامس فقط وذلك لتعذر

كتابة اسماء الباقيين كونهم كثيرون و من الجيل المعاصر

شجرة رقم (6) طائفة هباس هباس آغا من أبناء حمد آغا الكبير

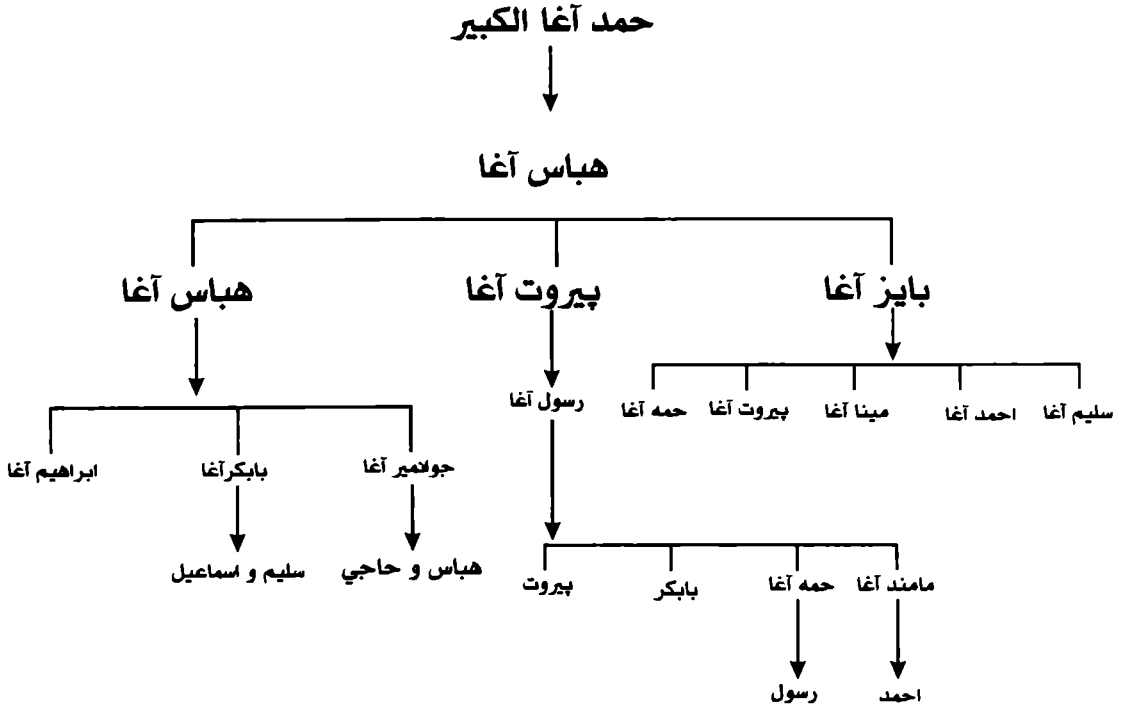
حمد آغا الكبير

هذه الشجرات تحتوي على اسماء الابناء لغاية الظهر الخامس فقط وذلك لتعذر

كتابة اسماء الباقيين كونهم كثيرون و من الجيل المعاصر

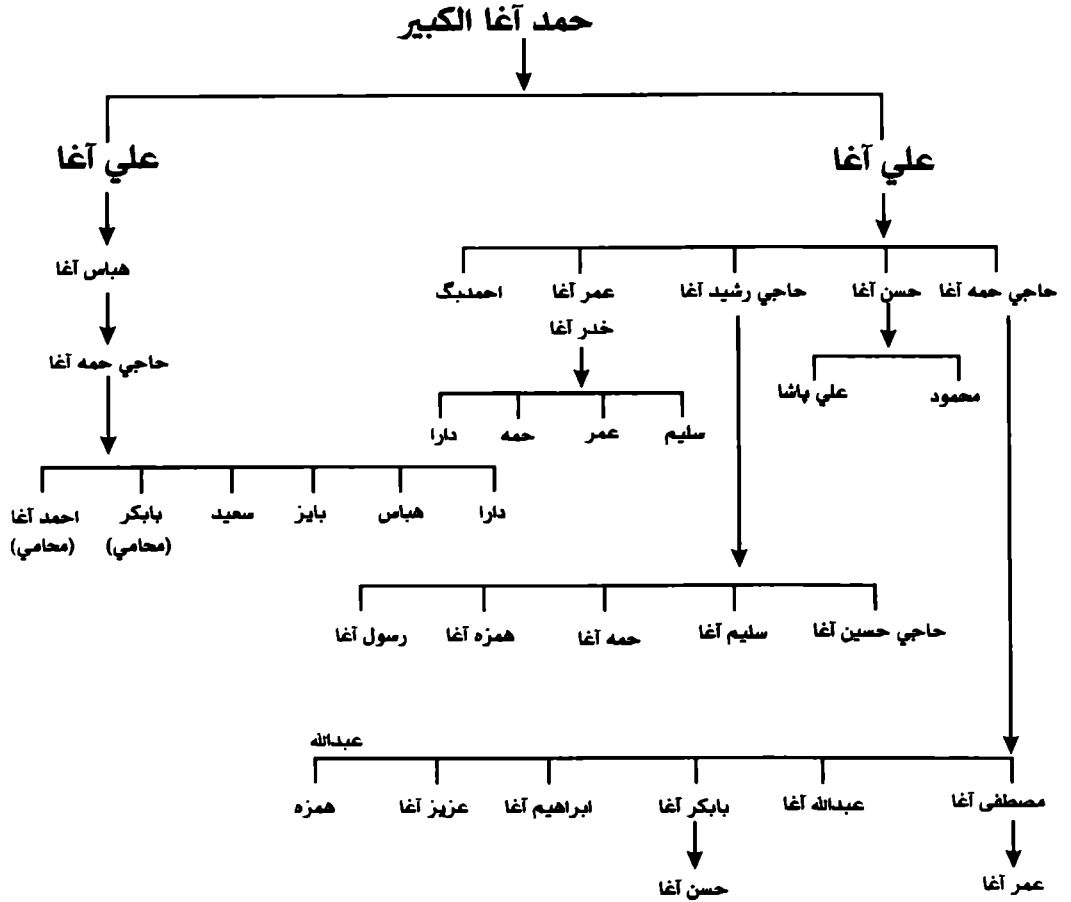
شجرة رقم (٧) طائفة هباس هباس آغا من أبناء حمد آغا الكبير

هذه الشجرات تحتوي على اسماء الابناء لغاية الظهر الخامس فقط وذلك لتعذر

كتابة اسماء الباقيين كونهم كثيرون و من الجيل المعاصر

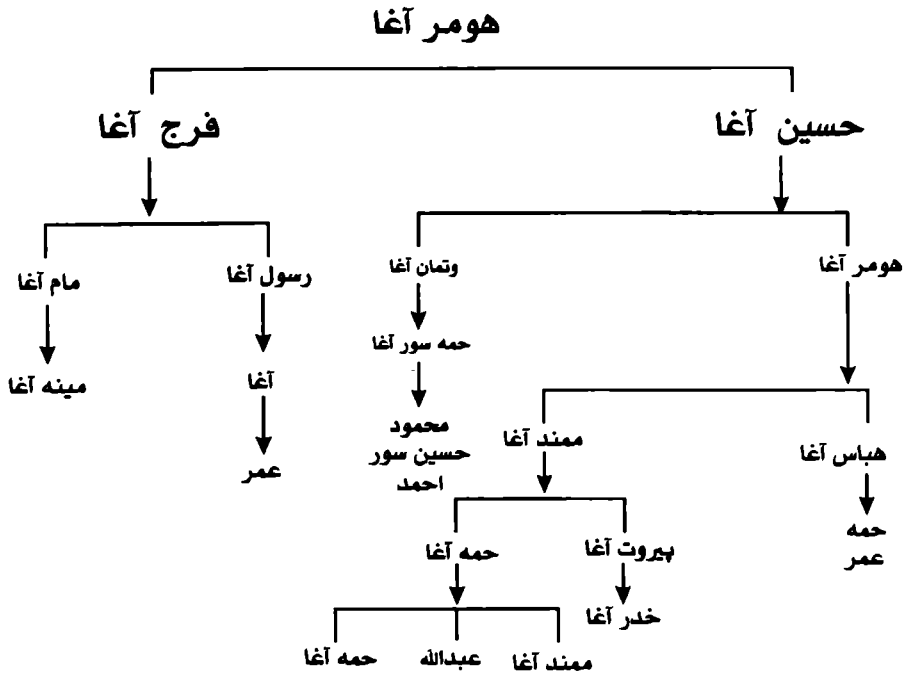
شجرة رقم (٨) طائفة علي الكبير من ام واحدة

هذه الشجرات تحتوي على اسماء الابناء لغاية الظهر الخامس فقط وذلك لتعذر

كتابة اسماء الباقيين كونهم كثيرون و من الجيل المعاصر

شجرة رقم (٩) طائفة هومر آغا لحمد آغا الكبير

هذه الشجرات تحتوي على اسماء الابناء لغاية الظهر الخامس فقط وذلك لتعذر

كتابة اسماء الباقيين كونهم كثيرون و من الجيل المعاصر

شماره : ۱۱۱۱۱
تاریخ : ۱۱/۱۱/۱۱

تروی پیشو وزیر دہبہری کوردستان

آقای زورنگہ رحیم بریل آغا

نظر بدوی حسن اخلاقی و رفتار مو ہونہ ہا اعتدینا نسبت خاطر حضرت ہوموای محکم کادوہ
(۲۷۷۵) معر فاسونیا یابا سری صلیبا حضرت ہومو ہوا ایوہ دہ نہبہری کہ ہیکدی ہسہ
لیاسرہ فرمانہ ایسا ہاد۔ ڈیرال سہف کاشی

نمبره
۲۵۵
بندوبار ۹۰

حزب دموکراتی کوردستان

آغای احمد آغا زاده عبدالرحمان

تہ گہ ہفت لہ احصا سات ایوہ مننونم . تہ و کاغذہ ی وا اشارت
فرمہ ہو بہم گہوہ جو بہشی تلدیم کراوہ ۰۰ - کیم صھی

منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

له سالی ۱۹۴۵دا كه وتمه ناو كوردایهتی، ههستی
كوردایهتی و نیشتمان پهروهری كه وته ناو میشكمه وه و
باوهرم هاته سهر نه وه كه دهبی لاوی كورد ناماده بیته و
له كاتی پیوستیدا گیانی خوی بو ودهست هیانی
نازادی و سهر بهستی نیشتمانه كه ی بهخت بكات. نه و كاته
بوو كه له حیزبی هیوادا به نه ندام وهرگیرام. له سالی
۱۹۴۶دا ئالای كوردستان به ناوی كۆماری مه هاباد له
كوردستانی ئیران بهرز كرایه وه و بریارم دا خۆم به شداری
نه و خهباته بكهم.